

ПРИРУЧНИК ЗА НАСТАВНИКЕ У ОСНОВНОЈ ШКОЛИ

**ОДЈЕЉЕЊСКИ СТАРЈЕШИНА И ВАСПИТНИ
РАД У ОДЈЕЉЕЊСКОЈ ЗАЈЕДНИЦИ**

ДРУГИ ДИО

ВАСПИТНИ РАД У ОДЈЕЉЕЊИМА ПРВЕ ТРИЈАДЕ

(Модел радионица за други и трећи разред)

2021. година

С А Д Р Ж А Ј

5.1. ВАСПИТНИ РАД У ОДЈЕЉЕЊИМА ПРВЕ ТРИЈАДЕ	
5.1.1. Циљеви и исходи учења у настави ВРОЗ-а за прву тријаду	5
5.1.2. МОДЕЛИ РАДИОНИЦА ЗА ВРОЗ У ДРУГОМ РАЗРЕДУ	6
5.1.2.1 ОБЛАСТ: КУЛТУРА ЖИВЉЕЊА	
Тема 1: Организација одјељењског колектива	7
-Радионица 1: Ми у школи – моји другови, представљање	
-Радионица 2: Шта је моја жеља?	10
-Радионица 3: Могу ли да добијем твој потпис?	11
-Радионица 4: Могу да бирам и да будем биран	13
-Радионица 5: Наша правила, наша одговорност	14
Тема 2: Другарство	16
-Радионица 6: Друг Плус и друг Минус	
-Радионица 7: Помажемо једни другима	18
-Радионица 8: Добра и лоша тајна	20
-Радионица 9: Дјевојчица Чико и дјечак Тета	21
Тема 3: Култура понашања	22
-Радионица 10: Примјерено и непримјерено понашање у школи	
-Радионица 11: Четири чаробне ријечи	24
-Радионица 12: Елементи лијепог понашања/бонтон	26
-Радионица 13: Помоћ старијима (У којим све ситуацијама можемо да помогнемо старијим особама)	30
-Радионица 14: Пас водич	31
-Радионица 15: Мобилни телефон - како и када користимо мобилни телефон (предности и опасности)	32
-Радионица 16: Када, како и за који намјену користимо рачунар/лаптоп таблет и интернет (предности и опасности од интернета)	34
Тема 4: Култура, традиција и наслеђе	36
-Радионица 17: Светосавље и ми	
-Радионица 18: Традиција других народа у Републици Српској	37
5.1.2.2 ОБЛАСТ: ДЈЕЧИЈА ПРАВА И ОБАВЕЗЕ	
Тема 1: Одговорност и обавезе	38
-Радионица 19: Мозгалица	
-Радионица 20: Није шала, није зеза, то је моја обавеза	39
-Радионица 21: Возић права и обавеза	40
5.1.2.3 ОБЛАСТ: ЗДРАВИ ЖИВОТНИ СТИЛОВИ	
Тема 1: Заштита здравља и животне средине	41

-Радионица 22: Лична хигијена	
-Радионица 23: Здрава исхрана	44
-Радионица 24: Шта учинити у случају да се изгубиш?	46
Тема 2: Учење	48
-Радионица 25: Радне навике – распоред дневних активности	
-Радионица 26: Путоказ за успјешно учење	50
-Радионица 27: Начини и технике памћења	52
-Радионица 28: Слободно вријеме (Како га адекватно организовати?)	54
Тема 3: Наше емоције	56
-Радионица 29: Боја и мјесто осјећања у тијелу	
-Радионица 30: Емпатија	57
-Радионица 31: Стид, ти и ја	58
-Радионица 32: Љутња – како се охладити?	59
5.1.2.4.ОБЛАСТ: ТЕМЕ ПО ИЗБОРУ/СЛОБОДНЕ ТЕМЕ	
Тема 1: Опасност од пиротехничких средстава, мина и других убојитих средстава	62
-Радионица 33: Опасност од мина	
-Радионица 34: Реакције у случају земљотреса и пожара	64
5.1.3. МОДЕЛИ РАДИОНИЦА ЗА ВРОЗ У ТРЕЋЕМ РАЗРЕДУ	68
5.1.3.1. ОБЛАСТ: КУЛТУРА ЖИВЉЕЊА	
Тема 1: Организација одјељењског колектива	69
-Радионица 1: Моје одјељење – разумијевање, повјерење и сарадња у одјељењу	
-Радионица 2: Правила понашања у нашем одјељењу	73
Тема 2: Култура понашања и облачења	74
-Радионица 3: Култура облачења и понашања у школи	
-Радионица 4: Понашање у средствима јавног превоза, на путовањима, те током одмора	75
-Радионица 5: Понашање у породици, у комшилуку, у школи, у посјети другу/ другарици	75
-Радионица 6: Цепарац и зашто је важно штедјети (правилан однос према трошењу новца)	77
-Радионица 7: Насилни облици понашања у школи, вршњачки притисак	78
-Радионица 8: Насилни облици понашања, конфликти - како их спријечити и лијечити	81
Тема 3: Наша традиција	
-Радионица 9: Међусобно поштовање и уважавање чланова породице, поштовање ауторитета	85
5.1.3.2.ОБЛАСТ: ДЈЕЧИЈА ПРАВА И ОБАВЕЗЕ	
Тема 1: Дјечија права	86
-Радионица 10: Дјечија права	

5.1.3.3. ОБЛАСТ: ЗДРАВИ ЖИВОТНИ СТИЛОВИ	
Тема 1: Чувари здравља и природе	89
-Радионица 11: Чувајмо здравље	
-Радионица 12: Бавимо се спортом	91
Тема 2: Наше емоције	93
-Радионица 13: Наша осјећања	
-Радионица 14: Како можемо контролисати негативну емоцију бијес?	98
-Радионица 15: Психосоцијална помоћ – ко нам помаже у школи	100
-Радионица 16: Љубав	102
Тема 3: Учење	
-Радионица 17: Зашто је важно учити (мотивација)?	103
-Радионица 18: Учење, употреба уџбеника, важност домаће задаће	104
-Радионица 19: Учење уз помоћ рачунара и интернета	105
5.1.3.4. ОБЛАСТ: СЛОБОДНЕ ТЕМЕ	
Тема 1: Морално расуђивање	105
-Радионица 20: Пријатељство и моралне дилеме (крађа, лаж, оговарање, уцјене)	
Тема 2: Опасности од мина, пиротехничких средстава и других убојитих средстава	106
-Радионица 21: Зашто су петарде опасне?	
Тема 3: Слободне теме	
-Радионица 22: Ситуације и појаве времена у којем живимо (земљотреси, пандемије, поплаве)	107
5.1.4. ЛИТЕРАТУРА	108

5.1. ВАСПИТНИ РАД У ОДЈЕЉЕЊИМА ПРВЕ ТРИЈАДЕ

5.1.1 Циљеви и исходи учења у настави ВРОЗ-а за прву тријаду

Васпитни рад у одјељењској заједници обухвата директан васпитни рад са ученицима у одјељењској заједници која функционише као ученички колектив који има властиту организацију, уз координацију и руковођење које остварује одјељењски старјешина.

ОПШТИ ЦИЉЕВИ У ПРВОЈ ТРИЈАДИ:

- Развијање способности адаптивног и позитивног понашања које омогућује ученицима да ефикасно одговоре захтјевима и изазовима свакодневног живота тј. развијање основних животних вјештина које се односе на управљање емоцијама, комуникацију, изградњу односа, друштвену одговорност и развој критичког мишљења.
- Унапређивање знања и искустава, усвајање нових информација, вјежбање наученог, подстицање на критичко размишљање и примјену стечених знања у новим ситуацијама.
- Развијање основних животних вјештина које се односе на управљање емоцијама, комуникацију, развијање односа, друштвену одговорност и развој критичког и креативног мишљења.
- Развијање културе живљења у друштвеној средини, развијање осјећаја одговорности према себи и другима (емпатија), уважавање различитости, те подстицање међусобне сарадње и толеранције, као и његовање заједништва.

ОПШТИ ИСХОДИ У ПРВОЈ ТРИЈАДИ:

Исходи учења дефинисани у наставном програму васпитног рада у одјељењској заједници за други и трећи разред представљају знања, вјештине и ставове које ученици треба да стекну/остваре на крају другог и трећег разреда. Ученик другог и трећег разреда основне школе ће знати/моћи/бити у стању да:

- Наведе имена/надимке и неке особине својих другова, те саслуша представљање другова из одјељења.
- Уочи како се разликује, односно не разликује од других у погледу навика, умијећа, осјећања и ...
- Научи поштовати себе и друге, доноси одлуке, снизи тон свог гласа, поштовати правила понашања у одјељењу, користити материјале и сл.
- Научи о емоцијама и емоционалној писмености као важној животној вјештини.
- Уочи узроке бијеса који могу бити различити код различитих особа.
- Размишља о најчешћим разлозима властитог бијеса и како га контролисати, као и о позитивним и негативним ефектима исказивања бијеса.

- Промишља о врстама вршњачког насиља и могућностима превенције истог.
- Размишља о основним потребама заједничким за сву дјецу.
- Упозна ситуације које воде ка насилним облицима понашања, конфликту и начинима за њихово превазилажење или рјешавање.
- Упозна и примијењује правила понашања и уочавања посљедица непоштовања правила.
- Упозна и поштује правила у јавном превозу, као и начине правилног понашања као учесника у саобраћају, на путовањима те током одмора.
- Упозна и користи манире лијепог понашања у породици, у комшилуку, у школи, у посјети другу/другарици те посјети комшијама.
- Науче како да чувају здравље, редовно посјећују стоматолога, како начин исхране утиче на здравље, образложи како спорт доприноси здрављу, објасни важност заштите животног и радног простора.

У тексту који слиједи наводимо примјере модела радионица за часове ВРОЗ-а у другом и трећем разреду. Приликом креирања и одабира модела педагошких радионица кориштена је и консултована многобројна литература која обухвата садржаје одређених области и тема наставног програма ВРОЗ-а. Неки од модела радионица су модификовани и кориговани у односу на већ постојеће моделе, одређени модели радионица су преузети у потпуности из кориштене литературе, а неки су у цјелости креација самих аутора овог Приручника. Преглед литературе која је кориштена у осмишљавању модела радионица за прву тријаду налази се на крају овог дијела Приручника.

У овом Приручнику одабрано је и припремљено 56 модела радионица за прву тријаду, 34 модела радионица за други разред и 22 модела радионица за трећи разред. Неке радионице које смо дали за ученике прве тријаде, могу да користе и ученици у другој и трећој тријади, према потреби и процјени водитеља радионице тј. одјељењског старјешине. Такође, модели радионица могу да се прилагођавају одјељењима и специфичностима школског колектива, мјесту боравка и другим специфичностима. Вријеме трајања одређених радионица које је наведено такође је могуће мијењати о чему ће одлучити одјељењски старјешина.

5.1.2. Модели радионица за ВРОЗ у ДРУГОМ разреду

Модели радионица су систематизовани по областима и темама које су дефинисане у наставном програму ВРОЗ-а за други разред. У склопу сваке радионице су истакнути циљеви радионице који требају помоћи да ученици остваре исходе учења дефинисане наставним програмом. За одређене области/теме понуђено је више или мање модела радионица, а сваки од модела је могуће (па чак је и пожељно) дорадити, модификовати, допунити или кориговати, а све у складу са потребама ученика из одјељења у којем се реализује радионица. Корекције понуђених модела радионица ће зависити и од тога колико су ученици већ остварили исходе учења који су дефинисани као кључни за предложени модел радионице.

За област *Култура живљења* у оквиру *Теме 1: Организација одјељењског колектива* предложено је пет (5) модела, за *Тему 2: Другарство* предложена су четири (4) модела радионица, док је *Тема 3: Култура понашања* заступљена са седам (7) модела, а *Тема 4: Култура, традиција и наслеђе* заступљена је са два (2) модела радионица.

Област *Дјечија права и обавезе* за *Тему 1: Одговорност и обавезе* предложене су три (3) модела радионица.

У оквиру *Области: Здрави животни стилови* *Тема 1: Заштита здравља и животне средине* обухвата три (3) модела, *Тема 2: Учење обухвата* четири (4) модела, а *Тема 3: Наше емоције обухвата* четири (4) модела педагошких радионица. Исходи учења који су дефинисани за горе наведене теме из области о здравим животним стиловима могуће је остварити кроз реализацију садржаја и активности који су планирани у педагошким радионицама.

Област *Теме по избору/Слободне теме* у оквиру *Теме 1: Опасности од пиротехничких средстава, мина и других убојитих средстава* предложена су два (2) модела радионица. Радионице из наведене теме могуће је, уз одређене модификације, реализовати и са ученицима друге или треће тријаде.

Одјељењским старјешинама у другом разреду на располагању су укупно 34 модела педагошких радионица које могу користити приликом припреме и организације часова васпитног рада са ученицима.

Област: Култура живљења

Тема 1: Организација одјељењског колектива

Радионица 1: МИ У ШКОЛИ – МОЈИ ДРУГОВИ, ПРЕДСТАВЉАЊЕ

Циљеви:

- Ученици ће знати једни другима имена, надимке и особине.
- Комуникација међу дјецом ће бити олакшана.
- Дјеца ће боље упознати своје другаре.

Материјали: Чарт папир, папир А4 формат, фломастери/бојице, маказе, папир и оловке.

Трајање: 90 минута

ТЕКСТ ЗА НАСТАВНИКА

На самом почетку радионице упознајте ученике са циљевима и главним темама о којима ће се говорити. Веома је важно да сви ученици упамте имена остале дјеце још у току прве радионице, јер име је један од најснажнијих елемената свачијег идентитета. Када уважимо нечију жељу да га ословљавамо онако како жели, ми самим тим исказујемо поштовање према тој особи као личности. Исто тако, изговорити нечије име правилно је једноставан начин за изражавање поштовања. Једна од важних порука која носи ова активност, свакако јесте уочавање разлика међу нама (као што се наша имена разликују, и наше приче о именима), али и уважавање једнакоправности унутар те различитости.

Активност: Ја сам посебна /посебан (10')

Наставник прво позове ученике да размисле о томе која је њихова специфичност, по чему се разликује од других, по чему су посебни у одјељењу...Након тога, сви стану у круг. Ко жели да започне, искорачи ка центру круга и каже своје име и по чему је посебан, настављајући реченицу: „Ја самЈа сам посебан/посебна по томе што“. Ако неког још то одликује та особина, тај искорачи настављајући реченицу: „И ја....“, а прва особа смишља нешто друго, све док не смисле нешто по чему се стварно разликује од осталих у одјељењу. Затим слједећи ученик и круг наставља.

Ако наставник примјети да је за неког ученика ово сувише фрустрирајуће (јер му, рецимо, дуго не полази за руком да смисли неку своју специфичност или из било којег другог разлога), може му помоћи. Сваку испољену специфичност треба похвалити/наградити аплаузом.

Активност: Прича о мом имену (40')

Након тога сви ученици сједе у кругу. Наставник први каже своје име и презиме и исприча своју „причу о имену“. У току представљања покушава рећи све занимљиве детаље у вези свог имена, а које жели да подијели са другима. Затим причу о свом имену „прича“ први ученик до наставника и тако редом док се не представе сви ученици.

Питања којим можете усмјеравати разговор са ученицима:

1. Одакле вам име?
2. Ко га је одабрао?
3. Да ли су нека друга имена долазила у обзир?
4. Има ли у вашој породици још неког са истим именом?
5. Да ли је ваше име јединствено?
6. Да ли вас исто ословљавају?
7. Како су вас још звали? Ко и када?
8. Како ви доживљавате своје име? Да ли се у том доживљају током времена нешто промијенило и ако јесте, како?
9. Да ли би промијенили своје име?

Водите разговор питањима: Како сте се осјећали у току ове активности? Да ли вам је и шта било тешко? Како можете ову активност користити у школском окружењу, у разговору са вршњацима и одраслима?

Активност: „Дрво очекивања и страхова“ (15')

Наставник објасни ученицима да би требали на жути папир написати или нацртати шта то они све желе да им се догоди/науче на радионицама, а на црвеном папиру да напишу шта никако не желе да им се деси. Након тога залијепе своје листиће на дрво и наставник прочита све листиће. Као група дефинишемо дрво очекивања и страхова, а након тога наставник коментарише у одјељењу шта је од очекивања замишљено програмом радионица, а шта није реално очекивати.

Активност: Ах, та правила! (20')

Наставник објасни ученицима да требају направити Договор (правила) да би се управо избјегло све оно што су рекли да не желе да им се деси. Правила сви заједно договарају и потврђују да се слажу с њима. Група креира назив групе и постиже договор. Веома је важно да на првој радионици ученици сами дефинишу правила рада и понашања у одјељењу важно је имати на уму нека „правила о доношењу правила“. Добро правило:

- Формулише се јасним и једноставним терминима,
- Треба исказати позитивним ријечима,
- Говори ученику шта треба да ради, а не шта не треба.

Правило мора бити примјењиво:

- Правила треба да буду донијета од стране ученика,
- Правила треба да се односе на реалне ситуације,

- Листа правила треба да буде што краћа, а употребљива,
- Најважније је бити досљедан у примјени донијетих правила,
- Постављање правила без њихове примјене је горе него да не постављамо никаква правила.

ПРИНЦИПИ ПОСТАВЉАЊА ПРАВИЛА

- Једноставна: тачно одређена понашања која не прихватамо.
- Јасна: шта, када, како, зашто.
- Изречена као ПОЗИТИВНА (уколико је то могуће и ученицима разумљиво), али може и у НЕ ОБЛИКУ (у складу с принципом „Рецимо НЕ насиљу“).
- Лакше се памте (превише правила збуњују).
- Ученици треба да их донесу сами.

ЗНАЧАЈ ДОНОШЕЊА ПРАВИЛА

- Ученици желе да знају шта се од њих тачно очекује.
- Захтјеви о жељеном понашању треба јасно да се дефинишу.
- Усмјеравање ученика у жељеном правцу (дати упутство, обучавати, одржавати правац).
- Помоћи ученицима да избјегну неуспјех.

Активност: Барометар расположења (5')

Ученици требају да искажу ријечима како су се осјећали у току радионице, али кроз временску прогнозу. Наставник даје позитивну повратну информацију сваком ученику и затвара процес радионице.

Радионица 2: ШТА ЈЕ МОЈА ЖЕЉА?

Циљ радионице: Да ученици кроз радионицу боље упознају своје другове, њихове надимке и жеље.

Начин рада и средства/материјали: рад у пару.

Трајање: 45'

Ток рада:

Подијелите ученике у парове. Нека одлуче ко ће бити особа А, а ко особа Б. Особе А треба да особама Б саопште по три податка о себи, од којих два треба да буду тачна. Име и надимак су обавезни (ако ученик нема надимак, може и само име). Један од података који особе А дају треба да буде њихова жеља. Жеља треба да буде скривена, тако да особа Б мора

пажљиво да слуша и размисли о томе који су подаци тачни, а који од њих представља жељу. Ево неколико примјера:

- „Зовем се Маја, а мој надимак је Мајчи. Добила сам име по тетке моје маме која је оперска пјевачица и живи у Лос Анђелесу. Живим са мамом, татом и мацом која се зове Зузу. Који су подаци тачни? Шта је моја жеља?“
- „Зовем се Виктор. Мој надимак је Вико. Код куће имам бежични интернет. Када тапшем рукама, свјетло у мојој соби се пали и гаси. Који подаци су тачни? Шта је моја жеља?“
- „Зовем се Невена. Мој надимак је Нена. Волим одјећу и срећна сам што знам да шијем, па сваке недјеље шијем за себе и сестру. Имам два пса и брата. Шта је моја жеља?“

Пошто ученици погоде шта представља истину, а шта жеље, пустите их да неко вријеме проведу у разговору о својим надама и сновима. Колико им је времена потребно можете да процијените тако што ћете пажљиво пратити како се разговори између парова одвијају. Можете да замолите неке ученике да своје парове представе одјељењу или да пред свима препричају свој разговор са паром.

Радионица 3: МОГУ ЛИ ДА ДОБИЈЕМ ТВОЈ ПОТПИС?

Циљ радионице: Да ученици боље упознају једни друге, развијање социјалних вјештина

Начин рада и средства/материјали: педагошка радионица, обрасци за потписе, оловке.

Трајање: 45'

Ток рада:

Подијелите ученицима примјерке обрасца за потписе. Замолите их да се у потрази за одговорима на питања из обрасца обрате својим друговима. Тако ћете их подстаћи да разговарају са много другова, док не добију позитивне одговоре, као и да сазнају неке занимљиве податке, на примјер, у коју земљу је неко путовао, који је филм погледао у посљедња четири дана и слично. Потписи потврђују да су ученици дали личне податке и због њих се осјећају важним. Попуњени обрасци могу послужити као подстицај за разговор у одјељењу, а на основу њих наставник може направити сумарни преглед. Од ваших одговора можете направити пано на хамер папиру који ће бити истакнут у учионици, као мали подсјетник на специфичности вашег одјељења.

Образац за потписе

У учионици пронађи ученике који су урадили бар једну од ствари које су наведене у упитнику, односно који имају неке од особина које се траже. Нека напишу своје име и презиме на назначеном мјесту поред догађаја или особине. Постави им питање у вези са том информацијом. На образац запиши кратку биљешку о разговору да би могао да га се сјетиш. Потруди се да на образцу буде што више имена. Једна особа не може да се потпише два пута. Покушај да разговараш са што више другова! Пронађи некога:

Ко је ове године путовао ван наше земље? (потпис) _____

Куда? _____

Коме се данас десило нешто узбудљиво? (потпис) _____

Шта се десило? _____

Ко воли да кува? (потпис) _____

Омиљено јело/рецепт _____

Ко је срео неког славног? (потпис) _____

Кога? _____

Ко се понекад стара о млађој сестри или брату? (потпис) _____

Име брата/сестре _____

Ко је гледао неки одличан цртани филм у последња четири дана? (потпис) _____

Назив цртаног филма _____

Радионица 4: МОГУ ДА БИРАМ И ДА БУДЕМ БИРАН

Циљ радионице: Да ученици својим ријечима објасне појам „ауторитет“, те да уоче везу између моћи и ауторитета. Моћи ће да објасне важност одјељењског избора, те да науче како да бирају и да буду бирани.

Начин рада и средства/материјали: „Митраљеска паљба“, папирићи, оловке, 4 кутије за гласање или 4 шешира. **Трајање: 45’**

Ток рада:

Реците ученицима да својим ријечима објасне појам „ауторитет“, шта је то прво што им пада на памет, када чују ту ријеч. Нека „митраљеском паљбом“ покушају да слободно кажу на шта их асоцира. Учитељ на крају извлачи закључак и објашњава шта је ауторитет кроз ситуације, те објашњава везу између моћи и ауторитета.

Једна од важних ситуација која нам треба у одјељењу и школи, јесте избор нашег одјељењског руководства. Прецизно им опишите шта су послови и која је улога председника одјељења, замјеника или потпредседника, представника у Савјету ученика, благајника, хигијеничара.

Ученици могу да бирају и да сами буду бирани. Нека слободно предлажу/номинују једни друге. Наставник ће записати на табли имена номинованих и функцију за коју су делегирани.

У другом дијелу часа, подијелите ученицима по 4 папирића на којима је потребно да од номинованих напишу име за које гласају у четири или више категорија које сте заједно одредили:

- председник одјељења (замјеник председника),
- представник у Савјету ученика,
- благајник,
- хигијеничар...

(једно име на једном папирићу за председника одјељења, друго име на папирићу за представника Савјета ученика итд).

Нека ученици у 4 кутије или 4 шешира убаце своје папириће. Одредите у коју кутију иде који папирић (можете узети жуте папириће и жуте кутије за једну номинацију, плаве, за другу и слично).

Одредите комисију која ће бројати гласове. Предсједник комисије будите ви, ви усмјеравајте рад. За сваки извучени папир, особа коју сте одредили уписује на табли једну цртицу поред њеног имена у склопу функције за коју је номинована. Највећи број гласова одређује ученика који ће одјељење представљати у текућој години.

Ученик који је у категорији „предсједник одјељења“, другорангирани, јесте потпредсједник одјељења (замјеник предсједника).

Не заборавите да на крају одложите кориштени материјал у канту за рециклажу папира! Нека то буде редовна навика вашег одјељења.

Радионица 5: НАША ПРАВИЛА, НАША ОДГОВОРНОСТ

Циљ радионице: Подстицање тимског рада, предлагање, идентификовање и усвајање правила у нашем одјељењу

Начин рада и средства/материјали: педагошка радионица, хамер папир, маркери

Трајање: 45'

Ток рада:

Сједите у круг. Заједно са ученицима поразговарајте о ставовима, вјештинама, способностима које су потребне људима да би добро радили у групама. Тражите од ученика да размисле о томе шта чини доброг члана тима и добар тим. Ако им је тешко да смисле нешто, можете почети тиме што ћете им понудити неке од ових идеја:

Добри чланови тима...

- прихватају једни друге као једнаке,
- подржавају циљеве групе,
- учествују у расправама,
- слушају једни друге током разговора,
- изражавају неслагање без нељубазности,
- искрено изражавају своје потребе и осјећања,
- поштено одрађују свој дио посла,
- имају позитиван став,
- предлажу рјешења за проблеме.

Добри тимови...

- имају јасне циљеве и желе да их постигну заједнички (дајте им конкретне примјере - да науче писана слова, да добро сви читају са разумијевањем, да иду на заједничке излете, да буду награђени за труд и залагање, да шире другарство, и слично),
- постављају јасна правила и придржавају их се (сви, без изузетка),
- несугласице рјешавају поштено и мирно,
- препознају предности појединих чланова и користе их за добробит групе.

Питајте ученике: Да ли мислите да је наше одјељење добар тим? Зашто? Шта бисмо могли да радимо боље као тим? Ко има неку конкретну идеју коју бисмо могли да реализујемо?

Након првог дијела задатка, ученици се враћају у клупе и на основу свега што су до сада навели, предлажу и идентификују „Наша правила“. Учитељица/учитељ на табли записује приједлоге. Реците ђацима да:

1. Правила треба да буду реална, која ће заиста сви моћи да испуне (рецимо, носимо редовно уџбенике и прибор према распореду часова, долазимо у школу на вријеме – наведите тачно када, када смо прва смјена у 07:20 часова треба да будемо у реду испред врата школе, а у 13:20 када смо друга, све што пишете нека буде прецизно и оствариво).

2. Правила треба да буду афирмативна, избјегавајте негације (умјесто, у нашој учионици не бацамо смеће, напишите да бацате смеће у канту, поспремате ствари, правите ред и то све на предвиђена мјеста, рециклирамо, пластика у жуту канту, папир у плаву - што конкретније).

3. Правила треба да се односе и на пожељна и лијепа понашања (помажем другу у невољи, болесном другу сваке седмице други ученик према азбучном реду из дневника шаље задаћу, пишемо честитке за рођендан, слушамо док један говори, и слично).

Правила са табле фотографишите или препишите на папир. Пренесите ваша правила на часу ликовног васпитања на велики хамер папир. Нека ученици за тај посао буду што

креативнији, подстичите стваралачки рад, нека донесу слике, исјечке, шљокице, фломастере. Ваша правила – ваш посебно украшен пано.

Варијанта овог дијела рада је да ваша правила направите у облику хамбургера којег ћете нацртати на хамер-папиру. Доњи дио пецива тако може да буде – ћутим када други говори, зелена салата – ред је на хумор, месо – радимо, вриједни смо и активни, сир – вријеме је да поспремимо ствари, горњи дио пецива – ред је на одмор – или већ према вашим заједничким приједлозима.

Област: Култура живљења

Тема 2: Другарство

Радионица 6: ДРУГ ПЛУС И ДРУГ МИНУС

Циљ радионице: Да ученици схвате значај другарства, уз примјере за другарство и примјере који то другарство могу да наруше.

Начин рада и средства/материјал: педагошка радионица.

Трајање: 45'

Ток рада:

Организујте простор тако да ученици сједе у кругу. Најавите им да ће данас да разговарају о другарству. Питајте их: „Шта некога чини добрим другом?“ Замолите их да размисле о

својим друговима и о ономе шта им се код њих највише допада. Њихове идеје запишите на табли под називом „Плусеви за другарство“.

Примјери за „Плусеви за другарство“:

- Дobar друг је увијек уз тебе.
- Дobar друг је неко ко хоће да саслуша.
- Дobar друг је неко коме се допадаш зато што си такав какав јеси.
- Дobar друг је неко коме можеш да вјерујеш.
- Дobar друг је искрен.
- Дobar друг те охрабрује да даш све од себе и будеш што бољи можеш.
- Дobar друг је неко ко те разумије.
- Дobar друг је онај који дијели све са тобом.
- Дobar друг цијени твоје ствари.
- Дobar друг је фер.
- Дobar друг је неко ко те брани.
- Дobar друг не покушава да те наведе да радиш оно што не би требало да радиш.

Затим питајте ученике: „Шта све може да нашкоди пријатељству или да спријечи његово стварање?“ Запишите њихове идеје под насловом „Минуси за пријатељство“.

Примјери за „Минуси за другарство“:

- хвалисање,
- вријеђање,
- заповједничко понашање,
- задиркивање,
- исмијавање,
- „дигнут нос“,
- лагање,
- оговарање,
- крађа,
- игнорисање других,
- избјегавање других,
- варање,
- ударање,
- навођење других да раде оно што не желе или не треба да раде.

Неко од ученика ће вјероватно примијетити сличности између „минуса за другарство“ и насилног понашања. Ако се то не догоди, сами им скрените пажњу на то. Можете поставити питања слична овим:

- Да ли насилничко понашање може да уништи другарство?
- Да ли насилничко понашање може да спријечи стварање другарства?

Радионица 7: ПОМАЖЕМО ЈЕДНИ ДРУГИМА

Циљ радионице: Да ученици прикажу/представе облике понашања који су резултат међусобног повјерења и помагања.

Начин рада и средства/материјали: педагошка радионица, играње улога, картице са ситуацијама.

Трајање: 45'

Ток рада:

Реците ученицима да ће данас кроз играње улога (глуму) представити ситуације из живота школараца које су написане на папирима. Реците им да ће сви да учествују. Могуће је да једну ситуацију одглуми више парова. Парове ученици могу да одаберу, или да пар чини онај који сједи скупа у клупи. Након што ученици одглуме ситуације, разговарамо у кругу. Право да говори има ученик којем додамо лопту (лутку, неки други лакши предмет). Само онај који има предмет, говори. Остали слушају. На тај начин пролазимо кроз све ситуације. Учитељ на крају доноси закључак, а то могу да ураде и ученици. Ми смо навели пар примјера за ситуације, али учитељ ће према специфичностима свог одјељења да наведе још ситуација, неке да измијени, или потпуно избаци, а неке нове да уврсти током часа.

Картице са ситуацијама

Ситуација 1:

Огњен је нови ђак у школи. Стидљив је, преплашен и тихо је ушао у учионицу. Весна је устала, поздравила новог друга и понудила му да сједне с њим и покаже му распоред часова. Огњен се разведрио. Остали ученици су га поздравили великим аплаузом.

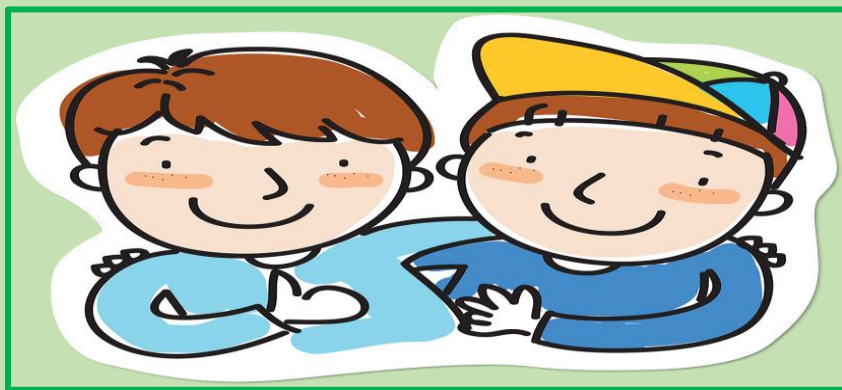
Ситуација 2:

Амни никако не иде математика. Колико год да гледа у неки задатак, не умије да га ријеши. Данило мисли да јој може помоћи. Нуди Амни да заједно ријеше пар задатака. Амна вјежба са Данилом. Задовољна је како напредује. Захвална је другу за помоћ приликом учења. На крају учења са другом, чуло се како каже: „Осећам се као Ајнштајн!“

Ситуација 3:

Андреј је желио да нацрта лисицу. Никако није могао да јој доврши њушку. Потражио је помоћ друга који је био веома талентован за ликовно стваралаштво. То је био Вукашин. Вукашин му је показао корак по корак како се црта лијина њушка. Андреј није могао да вјерује да је успио да је сам нацрта уз другову помоћ. Други пут он је помогао Вукашину око математике.

Подстичите ученике да читају књиге и гледају филмове о другарству. Можете да се консултујете са школским библиотекарком или стручном службом школе. Договарајте се и на стручним активима. Увијек ће неко имати идеју. И не заборавите - Личним примјером покажите шта је другарство и међусобна помоћ! Нека ђаци виде како сарађујете са колегиницама и колегама из школе. Некога од њих можете позвати и да вам буде гост на часу. Представите га/ју као вашег радног колегу/колегиницу, али и друга/другарицу.

Радионица 8: ДОБРА И ЛОША ТАЈНА

Циљ радионице: Да ученици објасне својим ријечима шта се подразумева под појмом „приватност“, те уоче и наведу разлику између добре и лоше тајне.

Начин рада и средства/материјали: педагошка радионица, „бура мозга“, слушање пјесме
Трајање: 45’

Ток рада:

Уведите ученике у рад. Најавите циљ радионице, па ученике питајте шта је то приватност. Нека „буром мозга“ и слободним асоцијацијама слободно кажу шта мисле и како би они дефинисали приватност. На крају им помозите да што боље усвоје овај појам. Уско га вежите на овом узрасту за тајне, тиме ћете најавити и главни дио радионице. Ученици сједе у кругу и одговарају на питања:

- „Шта је то тајна?“
- „Постоји ли добра и лоша тајна?“
- „Шта све може бити тајна?“
- „Шта је то лоша тајна?“ (дати примјере)
- „Зашто је важно открити лошу тајну? Које је треба открити и зашто?“

Пустите им пјесму „Од куће до школе, од школе до куће, увијек се понешто шапуће, шапуће“. Након што ученици послушају пјесму, дајте им задатак: „Задатак је да тајну коју сте осмислили шапнете ученику који сједи до вас. Његов задатак је да је шапне другу до себе, овај овом до себе и тако редом до задњег из круга који треба назад вама да шапне тајну.“ Може се десити да услед шапутања, ученици не буду добро чули (дозвољено је само једном шапнути тајну, па ко је шта чуо – чуо), па ваша тајна на крају буде звучала потпуно другачије од оне коју сте „послали“. Питајте ученике да ли да кажете тајну на глас? Уколико буду жељели да је кажете, ви ћете рећи оно што сте чули.

Отворите дискусију.

- „Да ли се тајне говоре на глас и свима?“
- „Уколико се каже свима, али се каже на начин да се шапуће, да ли је то и даље тајна (сви су је чули, до свих је дошла, какве је то тајна када је сви знају)?“
- „Неке тајне не звуче на крају као на почетку? Зашто?“
- „Неке тајне морају да се кажу особи од повјерења? Зашто? У којим ситуацијама?“
- „У којим ситуацијама наша приватност може да буде нарушена?“
- „Како могу да заштитим моје право на приватност?“

- „Шта не смије бити тајна?“
- „Шта не смије бити тајна за учитеље и родитеље?“
- „Које су могуће посљедице чувања лоше тајне?“

Радионица 9: ДЈЕВОЈЧИЦА ЧИКО И ДЈЕЧАК ТЕТА

Циљ радионице: Да ученици објасне да су сви подједнако вриједни, без обзира на различитост, да препознају и прихвате различитост као предност

Начин рада и средства/материјали: педагошка радионица, групни облик рада, „Дјевојчица Чико и Дјечак Тета“ **Трајање: 45’**

Ток рада:

Прочитати дјечи причу „Дјевојчица Чико и дјечак Тета“.

„Била једном једна дјевојчица која се звала Чико. Чико је вољела да игра једну веома популарну видео-игрицу у слободно вријеме. Док је играла игрицу, често је размишљала о свом другу из одјељења који се звао Тета. Чинило се да је Тета баш и не прихвата. Често би на великом одмору говорио дјевојчицама да су неспретне, да не умију да трче као дјечаци и да су веома незанимљиве, јер не знају да играју фудбала. Све да то и јесте било тако, Чико је знала да постоје многе ствари на овом свијету које баш и не занимају свакога, као и оне које занимају. Није била сигурна да то има везе са дјечацима и дјевојчицама, јер је управо јуче била на фудбалској утакмици своје другарице из насеља, Амиле. Сјетила се и свог брата од тетке, Синише. Он је волио да прича вицеове и све их засмијава, а највише је волио да се дружи са својом најбољом другарицом, Анкицом. Анкица не само што је била дјевојчица, па се та разлика између ње и Синише видјела из авиона, него она уопште није вољела вицеове. Она је вољела да гледа у телескоп и посматра звијезде. Како је могуће да су били тако различити? Да ли је могуће да се дјеца друже иако су различити? У глави јој се опет вратило сјећање на Тета. ТЕТА БИ СИГУРНО ОПЕТ РЕКАО ДА ЛУПЕТА.“

Овдје станите са причом. Објасните дјечи да прича може да има више крајева и да је њихова задатак да доврше причу. Нека помогну Чики и Тети да помире њихове разлике.

Подијелите ученике у групе. Нека групе броје до 6 ученика. Свака група нека доврши причу на свој начин. Усмјеравајте групе, прилазите им и подстичите на задатак. Помозите им додатним питањима за размишљање.

Извјештавање група, свака група даје свом представнику да прочита крај њихове приче. Разговарајте са ученицима зашто је добро да се дјечаци и дјевојчице друже и међусобно уважавају.

Завршите радионицу са пјесмом. Бирајте оне о другарству („Сви треба да знају шта другарство значи“ и сличне). Ученици могу да се држе за руке у кругу док пјевају и слушају пјесму, како би укључили и додир као важно чуло које нам помаже да се повежемо са другима. Варијанта: Дјечак и дјевојчица плешу, у паровима.

Област: Култура живљења

Тема 3: Култура понашања

Радионица 10: ПРИМЈЕРЕНО И НЕПРИМЈЕРЕНО ПОНАШАЊЕ У ШКОЛИ

Циљ радионице: Да ученици идентификују облике правилног/примјереног и неправилног/непримјереног понашања у различитим ситуацијама у школи.

Начин рада и средства/материјали: педагошка радионица, групни облик рада, „митраљеска паљба“, картице са стиховима. **Трајање: 45’**

Ток рада:

Организујте распоред намјештаја у учионици тако да ученике дочека на почетку часа круг обликован од столица за сједење. Припремите материјал (одштампајте или препишите пар строфа пјесме о примјереном понашању)

Док сједите у кругу, најавите ученицима тему данашњег рада, реците им да ћете данас на занимљив начин радити и причати о прихватљивом и неприхватљивом понашању. За почетак их пустите техником „митраљеска паљба“ или „буром мозга“, или слободним асоцијацијама да сами дефинишу прихватљива и неприхватљива понашања. Објасните им ријечи које се могу јавити у току извођења радионице, а које им могу бити непознате (прихватљиво/неприхватљиво, примјерено/непримјерено и слично).

Након разговора у кругу, закључите скупа са ученицима шта су и који су то све облици прихватљивог и неприхватљивог понашања у школи и школском дворишту. Након тога,

подијелите ученике у 5 група, и свакој групи дајте задатак. Прво ви наглас прочитајте стих прве групе, па друге, па треће, па тако даље, а онда нека они у групама прочитају још једном.

Задатак групе је да одреди да ли се у пјесми ради о прихватљивом или неприхватљивом понашању у школи и школском дворишту, те да одреде супротно понашање од онога из пјесме. Задатак плус (уколико им остане времена) јесте да сами наведу још облика прихватљивог/неприхватљивог понашања у школи кроз различите школске ситуације. Сваки представник групе извјештава о обављеном задатку.

Задаци (стихови) за рад група

1. група:

У школи ја вриштим, цичим,
И ометам у раду друга.
Много волим кад се другар
Другарима јако руга.

2. група:

У дворишту бара стоји
Нога ми се ка њој креће,
Када у њу загазимо
Просто вриштим ја од среће.

5. група:

Школа слатка као мед
Брзо идем ја у ред.
Пред школом се ја изујем,
Када школско звоно чујем.

3. група:

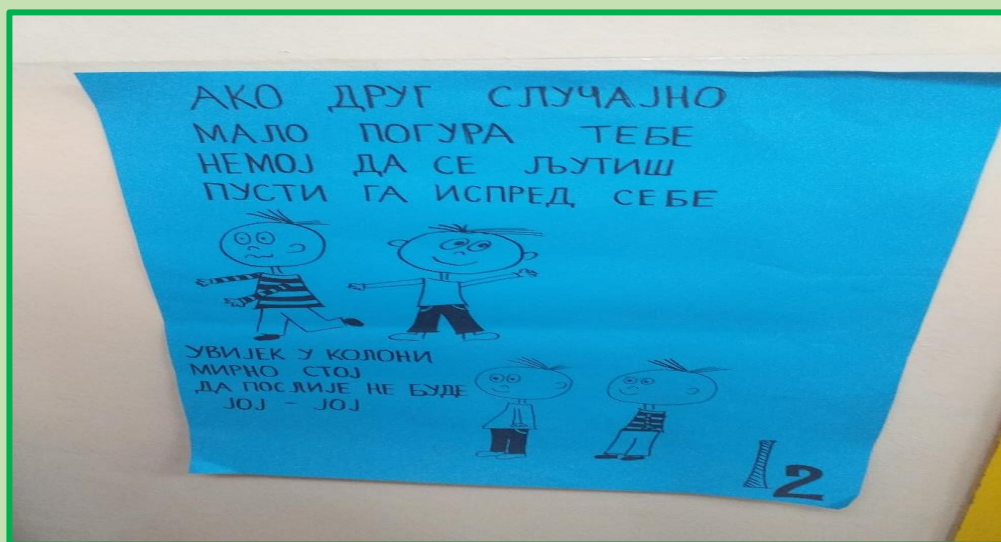
Хигијена – пола здравља
Редовно нас о том уче.
Зато перем руке данас,
Перем сутра, перем јуче.

4. група:

Кад ухвати мене глад,
Ужине сам врло рад.
Али прије ове муке,
Морам ја да перем руке.

(аутор Татјана Бреберина)

Можете завршити радионицу на неколико начина: дајте машти на вољу, можете низати нове стихове на тему понашања у школи, спајајући стихове у једну пјесму, истичући је у учионици на неком видном мјесту, или ову на којој су радили, обрнути стихове (умјесто хигијена - пола здравља, хигијена - није пола здравља). Поиграјте се, подстакните ученике на рад. Закључите заједно која су то прихватљива, а која неприхватљива понашања кроз идентификоване ситуације.

Радионица 11: ЧЕТИРИ ЧАРОБНЕ РИЈЕЧИ

Циљ радионице: Да ученици науче и користе лијепе ријечи у обраћању, како са старијима, тако и са вршњацима, да науче употребу ријечи: хвала, молим, извини, изволи.

Начин рада и средства/материјали: педагошка радионица, групни облик рада, картице са загонеткама, квиз.

Трајање: 45'

Ток рада:

Припремите загонетке на папирима. Направите загонетну атмосферу, најавите ученицима да ће данас да погађају, да се заједно друже и уче. Задатак је да открију која ријеч се крије иза загонетке.

Прва варијанта радионице:

Ученике подијелити у четири групе да читају загонетне стихове и погађају чаробну ријеч. Нека сами смисле имена за групе (на примјер, Цвјетићи, Корњаче, Моћни Ренцери, Фортнајтовци, Мајнкрафтовци, према нечему што је њима блиско). Након рада у групама, извјештавају. Углас кажу: „Наша чаробна ријеч је: ИЗВОЛИ!“ и све тако редом, и остале три групе.

Спајају ријечи, истичу их на хамер папир и стављају на видно мјесто у учионици. За овај дио вам може помоћи и пјесма „Четири чаробне ријечи“ Бранка Стевановића коју можете преписати на хамер папиру и украсити истичући „чаробне ријечи“. Током рада на часовима,

увијек можете само једним погледом на хамер са „чаробним ријечима“ да ученицима укажете и да их подсјетите да користе ове ријечи.

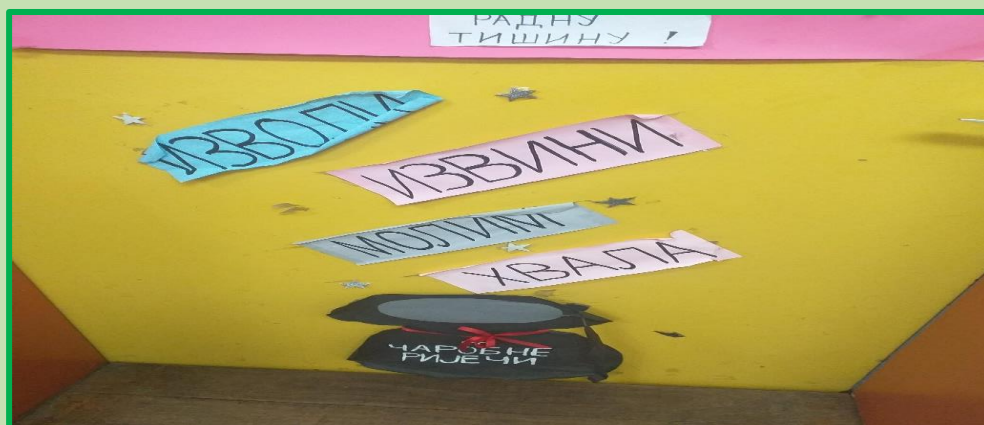
Друга варијанта радионице:

Направите мали квиз. Напишите на картицама ситуације које изискују употребу једне од ове 4 ријечи. Нека погађају која иде у којој ситуацији. На примјер: „Када касним на час, након уласка у учионицу, рећи ћу учитељици:

МОЛИМ ХВАЛА ИЗВИНИТЕ ИЗВОЛИТЕ“

Осмислите број питања за квиз (број ситуација) и начин бодовања. Наградите ученике. Сви су се трудили, без обзира на резултат. Награда може бити похвала, одлазак у школско двориште на игру, или нека друга бенефиција.

<p>1. Када неко теби да оловку ил' неку књигу, Тада мене апсолутно Имај ти у виду. Пет је слова, ријеч је мала, Па напиши овдје _____ . (хвала)</p>	<p>2. Рекао ми другар хвала, Другарице моја мала. А ја њему јер га волим, Нема на чем' или _____ . (молим)</p>
<p>3. Случајно сам неком Начинио штету, Па ми је сад криво, Ко ником на свијету. Желим да се искупим, Другарици Тини, Па јој кажем срдачно: Велико _____ . (извини)</p>	<p>4. Ја сам Јакши књигу бајки - поклонити хтио. Он је мени веома умиљат и мио. Па му кажем радосно, једући цак соли, Добри друже , није „Ео“ него је _____ . (изволи) (аутор Татјана Бреберина)</p>

Радионица 12: ЕЛЕМЕНТИ ЛИЈЕПОГ ПОНАШАЊА/БОНТОН

Исходи учења - ученик ће бити у стању да:

- идентификује, објасни и примјењује облике лијепог понашања при комуникацији са другим особама из своје околине,
 - користи лијепе ријечи у обраћању како са старијима, тако и са вршњацима.

Средства/материјал за рад: папир, бојице.

Ток активности:

Уводна активност:

Учитељ ученике упознаје са темом о којој ће говорити на данашњем часу. Ученике треба упознати са елементима лијепог понашања. Прво објаснити појам Бонтон. Питати ученике да ли су чули за ту ријеч, шта она значи, те дефинисати је на ученицима разумљив начин. Лијепо понашање треба да буде заступљено на различитим мјестима. На овом часу говориће се о томе како треба да се понашамо на сљедећим мјестима: на улици, у насељу, на степеништу, у лифту, у продавници, у биоскопу, у позоришту, у библиотеци, на утакмици, у зоолошком врту...

Главна активност:

Учитељ ученике упознаје са начином рада на часу. Истиче да ће анализирати правила понашања, те упознати елементе лијепог понашања на одређеним мјестима и у одређеним ситуацијама. Након сваког образложења ученици треба да се припреме да игроказом прикажу лијепо понашање или да укажу на најчешће грешке које правимо у понашању.

Преглед ситуација:

- ❖ Ситуација 1 – Понашање на улици
- ❖ Ситуација 2 – Понашање у насељу
- ❖ Ситуација 3 – Понашање на степеништу и у лифту
- ❖ Ситуација 4 – Понашање у биоскопу и позоришту
- ❖ Ситуација 5 – Понашање у библиотеци
- ❖ Ситуација 6 - Понашање на утакмици
- ❖ Ситуација 7 – Понашање у продавници
- ❖ Ситуација 8 – Понашање у зоолошком врту

Ситуација 1 - Понашање на улици.

Учитељ ученицима истиче нека од правила понашања на улици:

- ❖ Када идеш тротоаром који није баш широк да се можеш мимоићи са особом која ти иде у сусрет, а та особа је женског пола обавезно је пропусти да прође прва.

- ❖ Често се дешава да се са пролазником који ти долази у сусрет не можеш мимоићи на тротоару, јер се крећете истом страном. То ће се избјећи ако водиш рачуна да се увијек склањаш у десну страну.
- ❖ Ако је дјечак у друштву другарице, онда он треба да иде уз ивичњаке, а она страном ближој објектима (кућама). Особе женског пола увијек треба да иду страном гдје пријети мања опасност. Тако када је зимско доба, ситуација је другачија, јер на страни до кућа је већа опасност с обзиром да постоји могућност падања снијега са крова.
- ❖ Ако си у ситуацији да мораш журити онда то чини ивицом тротоара или уз само кућу.
- ❖ Ако се деси да неког закачиш извини се „Опростите“, „Извините“ и настави својим путем.
- ❖ Када се враћате из школе у групи и заузмете цијелу ширину тротоара – то је погрешно. Упоредо могу ићи само три особе, а ако је друштво бројније раздвојите се у мање групе.
- ❖ Ако у џепу имаш разне папире, било од сличица, бонбона, жвака – никада их не бацај на земљу. Наћи ћеш корпу за отпатке, гдје ћеш их бацити, а ако је не нађеш обави то у својој кући.

Ситуација 2 - Понашање у насељу.

Насеље је стамбено окружење гдје станујеш. Одрасли се труде да га уљепшају на више начина. Који су то начини већ знаш: засађивањем дрвећа, цвијећа, постављањем клупа, уљепшавањем паркова ...

Поред украшавања своје терасе или прозора, можеш им помоћи тако што ћеш ходати стазама предвиђеним за кретање, нећеш бацати отпатке на све стране, клупе ћеш употребљавати за сједење.

Немој писати кредом по фасади твоје зграде или је обиљежавати спрејом. Никад немој бацати смеће кроз прозор, постоји мјесто предвиђено за то.

Ситуација 3 – Понашање на степеништу и у лифту

Степениште је саставни дио зграде, које води до твог стана. Какво ће оно бити зависи од нас самих и оних који нам долазе. На степеницама се могу десити непредвиђене ситуације, па како не би били затечени, треба да знамо да се налазимо на јавном месту.

Жене и старије особе које сретнеш на степеништу увијек пропусти да прођу, ако је степениште уско. Такође, треба то учинити ако неко носи некакав терет или у наручју мало дијете.

Треба да се придржаваш кућног реда који је одређен и кога се остали придржавају. Немој викати, звиждати, гласно говорити на степеништу. То је крајње непристојно. Немој пјевати по степеништу. Немој пљувати на јавном месту, па ни на степеништу.

Лифт је такође саставни дио зграде који ти олакшава долазак или одлазак из куће. Он је јавно место, које заједнички користиш са станарима своје зграде. Основно је да знаш да се мораш придржавати упутства које се налази у лифту или приземљу. У противном та врло корисна ствар може да представља опасну нараву, која може да изазове несрећу.

Када улазиш у лифт никада немој журити. Немој гурати особе које се налазе поред тебе, будеш ли имао мало стрпљења наћи ће свако своје место,

Нађеш ли се у ситуацији да први отвориш врата и уђеш у лифт, а чујеш ујурбане кораке некога ко покушава да стигне, буди стрпљив и учтиво сачекај. Та особа ће ти бити захвална. У лифт улазиш онда када изађу они који су већ били унутра. Обавезно пропусти старију особу, жену са дјететом или особу која носи неки терет. По лифту немој писати, лијепити жваке, гребати бројеве и слично.

Ситуација 4 – Понашање у биоскопу и позоришту

Биоскоп је мјесто за одрасле и дјецу. У биоскоп се увијек полази на вријеме, да не би имали потешкоћа да нађете своје место. Међутим, ако закасниш, а филм само што није почео, треба брзо да нађеш своје мјесто, те одмах скинеш капут да не би гледаоцима иза себе заклањао платно. Ако не можеш сам наћи своје мјесто, потражи помоћ заспеленог који ће те довести до њега. При томе води рачуна да некога не нагазиш ногом, пазећи да увијек будеш окренут лицем према њему. Гледајући филм треба главу држати мирно, не помјерати се час лијево час десно, јер тиме сметаш онима који сједе иза тебе. Немој се гласно изјашњавати о филму, а поготову звиждати или викати.

За одлазак у позориште потребно је обући се свечано, у складу с представом коју гледамо, нарочито ако је у питању премијера. То не мора да значи да не можемо носити цинс или спортску одјећу.

Када идеш у позориште треба да стигнеш на вријеме, прије почетка представе. У случају да закасниш наићи ћеш на затворена врата. Када представа почне, посјетиоци не пуштају у салу, како не би узнемирили глумце и гледаоце својим уласком.

Долазећи на вријеме лако ћеш наћи своје мјесто у гледалишту. Прилазећи свом мјесту извини се људима које мораш подићи.

У току представе, не коментариши глуму или саму представу. То учини у паузи или након завршетка. Желиш ли глумце наградити аплаузом, то учини када се заврше текст или сцена. Ако си у аплаудирању усамљен, прекини га, јер то је знак да остали гледаоци не прихватају твоје одушевљење.

И у биоскопу и у позоришту забрањено је користити мобилни телефон и фотоапарат.

Ситуација 5 – Понашање у библиотеци

У библиотеци треба да буду мир и тишина. Није лијепо причати са неким, разговарати на телефон или се смијати. Док читаш књигу, своју или туђу, не можеш над њом јести и оштрити оловке. Књигу треба чувати да би могао да је вратиш или да је некеме покажеш чисту и цијелу. Веома је ружно када се по књизи црта или пише. Ко хоће да зна да ли је књига занимљива, нека пита некога ко ју је прочитао. „Препоруке“ написане по корицама само кваре књигу.

Ситуација 6 - Понашање на утакмици

Спортске приредбе и такмичења су одувијек заокупљала нашу пажњу. Нарочито су омиљени: фудбал, кошарка, рукомет, одбојка, тенис, бокс...

Када говоримо о утакмици, уобичајено је да мислимо на фудбал, па да кренемо од њега. На фудбалску утакмицу одлазиш да би бодрио своје љубимце. То увијек треба имати на уму. Немој ићи на утакмицу да би викао, а да не знаш зашто, или да би гађао некога. Посебно треба имати на уму да не вријеђаш никога. Може се десити да будеш у ситуацији која није својствена правим навијачима. Ружну слику даје паљење новина на стадиону послје утакмице и бацање свих отпадака.

У мањим затвореним дворанама се придржавај правила која важе и за отворен простор, с тим ако понесеш нешто за грицкање (сјеменке, бонбоне, кокице ...) отпатке бацај у корпу. Сједиште на којем сједиш је предвиђено за сједење, а не за скакање по њему.

Ситуација 7 - Понашање у продавници

У продавницу треба ићи намјенски, тачно да знаш шта желиш и колико то кошта. У то те обично упуте родитељи. Када улазиш у продавницу поведи рачуна ко се налази око тебе. У ситуацији када отвараш врата, пропусти онога ко излази, како би несметано ушао. Продавцу се обрати са кратким и јасним захтјевима. Мораш имати на уму да ниси једини кога они треба да услуже.

Ако пред пултом има доста купаца, пронађи своје мјесто у реду. Немој се гурати и стрпљиво сачекај да те продавац услужи. Немој никада дирати рукама животне намирнице које су изложене и отворене (посебно хљеб), зато што ће их неко други купити.

Ситуација 8 – Понашање у зоолошком врту

Одлазак у зоолошки врт или парк је најчешће мали излет. Иако си на отвореном простору и нема много људи у близини, постоји бонтон и за оваква мјеста. Важно је да не ометаш друге посјетиоце, а ни животиње. У већини зоолошких вртова строго је забрањено хранити животиње. Њих хране чувари храном, која им највише прија. Забрана постоји због несавјесних посјетилаца, који би животињама могли да дају нешто што им не прија. Смеће бацај у за то предвиђена мјеста. Није лијепо галамити и скакати у зоолошком врту.

Завршна активност:

Ученици илуструју по сопственом избору примјену једног од правила лијепог понашања из наведених ситуација.

Радионица 13: ПОМОЋ СТАРИЈИМА

Исходи учења - ученик ће бити у стању да:

- препозна ситуације и начин помоћи старијим особама.

Средства/материјал за рад: Текст из прилога.

Ток активности:

Уводна активност:

Учитељ најављује тему часа - помоћ старијим особама. Пита ученике кога сматрају старијом особом? Како се обраћамо особама које су старије од нас?

Главна активности:

Учитељ ученицима чита текст Мамина замјена (видјети прилог), а након тога слиједи разговор о тексту.

- Како су поступала деца у овој ситуацији?
- Да ли су послушали тату?
- Да ли сте некада били у сличној ситуацији?
- Како сте ви поступили?
- Како сте се осјећали када сте помогли?
- Како су се родитељи тада осјећали?
- Када све можемо да помогнемо старијима?
- Шта све можемо да урадимо?

Завршна активности:

Учитељ дијели ученике у групе. Даје им задатак да се присјете ситуације у којој су помогли некој старијој особи или прикажу ситуацију у којој треба помоћи старијима, те одглуме ту ситуацију. Приказ играка и извођење закључака.

Прилог: Текст „Мамина замјена“

МАМИНА ЗАМЈЕНА

Тата: „Дјецо, неколико дана треба да одмијените маму у кућним пословима. Мама се разбољела и мора да лежи.“

Дјеца: „Не брини татице!“

Одмах су подијелили послове. Сека је припремила ручак, Бранислав прао судове, али Мићко... За Мићка нису успјели да нађу посао. Ипак, постигли су бар то да га окупају, јер је био умазан као прасе. Истина, послје су два сата рашчишћавали купатило.

Сека: „Видиш ли сад колико мама има посла“, рекла је Сека Браниславу.

Мићко: „Да и не говоримо о најтежем, кад се Мићко купа.“

Ручак су однијели мами у кревет.

Дјеца: „Изволи мама.“

Мама: „Ви сте моја добра дјечица, моја одмјена!“

Сека: „Хоћеш ли нам брзо оздравити мамице?“

Мама: „Само још дан-два па ћу устати. Волим што сте радили кућне послове, али ваша главна брига је школа.“

Радионица 14: ПАС ВОДИЧ

Циљ радионице: Да ученици науче на који начин могу да помогну старијим особама.

Начин рада и средства/материјали: педагошка радионица, рад у пару.

Трајање: 45’

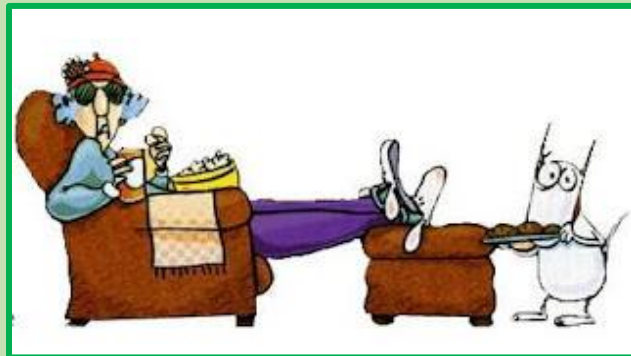
Ток рада:

Поведите разговор о теми: **Одговорност је када водимо бригу о себи и другима.**

Објасните дјечици на који начин пас водич („очи које виде“) помаже слијепој особи. Испричајте им слjedeће: „ Овај пас је веома одговоран и понаша се веома брижно према слијепој особи. Он је води по безбиједним стазама и зна гдје треба да се заустави на улици или степеницама. Он не јури за зечевима или другим псима док помаже слијепој особи. Овај пас трчи и игра се само када је за то вријеме. Да бисмо знали када треба да се понашамо одговорно и колико је то важно, играјмо се паса водича.“

Нека свако дијете нађе свој пар. Једно дијете нека се претвара да је пас водич, а друго да је слијепа особа (нека зажмире и нека се на тај начин претварају да су слијепе особе, а уколико се не осјећају сигурним, нека отворе очи). Дијете које глуми слијепу особу нека стави своју руку на раме дјетета које се претвара да је пас. Затим нека замијене улоге. Питајте ученике након активности:

- Како си се осјећао док си био пас водич?
- Како си се осјећао као слијепа особа када је твој пас водич био пажљив и одговоран?
- Да ли се неко од вас плашио да кобајаги пас водич неће бити одговоран? Да се неће довољно бринути о вама?
- Шта бисте жељели да ваш пас водич ради да бисте се осјећали сигурним?
- На који начин можемо помоћи старијим особама?
- На који начин сте већ помагали некоме ко је старији? Испричајте причу. То не мора да буде слабовида особа. Често се за старост веже слабовидост, али то не мора да буде тако. Старије особе уважавамо ради њихових година, мудрости и искуства.

Радионица 15: МОБИЛНИ ТЕЛЕФОН“ (Како и када користимо мобилни телефон (предности и опасности)

Исходи учења - ученик ће бити у стању да:

- објасни употребу мобилног телефона, те покаже научено,
- разумије предности и опасности кориштења мобилног телефона,
- научи правилно комуницирати телефоном.

Средства/материјал за рад: хамер папир, бојице, фломастери.

Ток активности:

Уводна активност:

Учитељ даје ученицима добровољцима задатак да кроз играчку представе ситуацију у којој се јављају на телефонски позив.

Прва ситуација: Неко погријешу број, али настави да говори као да је добио праву особу.

Друга ситуација: Позове друг/другарица и препричавате догађаје из школе.

Трећа ситуација: Неко је позвао родитеље, јавиш се, а они нису ту, те само спустиш слушалицу.

Као помоћ за припрему и реализацију играка могу се користити дијалози из прилога.

Главне активности:

Након извођења играка учитељ са ученицима разговара користећи следећа питања:

- ❖ Да ли је особа која је погријешила број, направила грешку у телефонском разговору? Гдје?
- ❖ Како треба да започнемо разговор?
- ❖ У другој ситуацији да ли је особа коју је позвао друг/другарица погријешила у телефонском разговору? У чему?
- ❖ Колико треба да нам траје разговор? Из чега се он састоји?
- ❖ У трећој ситуацији, у чему је погрешила особа која се јавила на телефон? Шта треба да урадимо ако неко тражи тату или маму?

Након разговора учитељ истиче да иста правила телефонирања важе и за мобилни и фиксни телефон. Затим са ученицима разговара о следећим питањима:

- ❖ За шта се све може користити мобилни телефон?
- ❖ Колико је битан мобилни телефон?
- ❖ Када је вама потребан?
- ❖ У које сврхе најчешће користите мобилни телефон?
- ❖ Носите ли телефон у школу? Ако носите шта је важно тада урадити?
- ❖ Када још треба да искључимо телефон, у којим ситуацијама/приликама?

Учитељ позива ученике да замисле следећу ситуацију: „Налазите се на рођендану код другара. Већина другара само сједи и свако на свом мобилном телефону игра своју омиљену игрицу. При томе свако за себе прича и коментарише игрице.“ Питати ученике:

- ❖ Како бисте се осјећали на том рођендану, да немате телефон или не желите да играте игрице?
- ❖ Шта не треба радити на рођендану?
- ❖ Како треба да се јавимо када нам мобилни телефон звони када се налазимо у друштву?
- ❖ Колико треба да користимо мобилни телефон?
- ❖ Да ли постоје неке опасности од употребе мобилног телефона? Које су то?

Завршна активност:

Ученике позвати да дефинишу правила коришћења телефона и правилног телефонирања. Учитељ помаже да се прецизније дефинишу правила. Написати их на хамер папир и дати ученицима да га украсе.

Прилози: Примјери ситуација

Примјер: Ситуација 1

Бака: Хало Јело, шта радиш срце бакино?
Други глас: Овде Нела, ви сте погријешили.
Бака: Како ништа, па учи мало сунце бакино.
Други глас: Али бако ви сте погријешили .
Бака: Како молим, ти ниси моја Јела. Извини Нела!

Примјер: Ситуација 2

Звони телефон Јана се јавља.
Јана : Хало!
Други глас: Хало!
Јана: Ђао Мајо!..... За мене је....
Други глас: Јао знаш шта је било данас на великом одмору.....
Јана: Шта, шта ма немој.....
(разговор траје дуго)

Примјер: Ситуација 3

Звони телефон. Маја подиже слушалицу.
Маја: Хало !
Други глас: Хало! Да ли је мама код куће?
Маја: Не! (спушта слушалицу)

Радионица 16: КАДА, КАКО И ЗА КОЈИ НАМЈЕНУ КОРИСТИМО РАЧУНАР/ЛАПТОП ТАБЛЕТ И ИНТЕРНЕТ (предности и опасности)

Исходи учења - ученик ће бити у стању да:

- разумије да кориштење компјутера, таблета и интернета, као и друштвених мрежа без надзора родитеља или неке друге блиске одрасле особе може да буде веома опасно,
- у складу са својим узрастом, користи рачунар/лаптоп, таблет и интернет за потребе школе и учења.

Средства/материјал за рад: хамер папир, бојице, фломастер.

Ток активности:

Уводна активност:

Учитељ каже ученицима да замисле ситуацију – текст је у прилогу. Охрабрује добровољце да игроказом представе ту ситуацију.

Главне активности:

Након приказане драматизације, учитељ разговара са ученицима користећи следећа питања:

- ❖ Ко је у праву, коме је потребнији компјутер/лаптоп/таблет?
- ❖ Колико је важан компјутер/лаптоп/таблет?
- ❖ Да ли ви или неко од ваших укућана користите наведене уређаје?
- ❖ За шта их најчешће користите?
- ❖ Колико дневно проводите времена за компјутером? Шта мислите о томе?
- ❖ Колико дневно проводите времена за мобилним телефоном? Да ли је то мало или много времена?
- ❖ Када користите поменуте уређаје да ли вам је за то увијек неопходна интернет веза?

Учитељ затим ученике позива да замисле један дан без интернета и мобилних телефона/таблета. За разговор можете да користите следеће питања:

- ❖ Како би изгледао један дан (или више њих) без интернета и мобилног телефона?
- ❖ Да ли знате да ваши родитељи, баке и деке, као мали нису имали мобилне телефоне и таблете, нити интернет? Шта мислите како је изгледало њихово дјетињство?
- ❖ Које су предности и недостаци коришћења интернета?
- ❖ Да ли постоје одређене опасности на интернету? Које?

Након што ученици дају одговоре на наведена питања, учитељ по потреби може да да додатна образложења.

Завршна активност:

Учитељ ученицима дијели папире А4 формата и даје им задатак да илуструју (уколико неко зна да пише може и да напише) правила коришћења интернета, рачунара/таблета/лаптопа/мобилног телефона за своје укућане и себе.

Прилог: Текст за уводну активност

Милица сједи за компјутером и игра игрице. Њена старија сестра Сања је чека, јер треба да уради презентацију о саобраћају у својој околини.

Сања: „Хајде пожури треба ми компјутер.“

Милица: „Сачекај да завршим игрицу, изгубићу.“

Сања: „Али мени је потребније.“

Област: Култура живљења

Тема 4: Култура, традиција и наслеђе

Радионица 17: СВЕТОСАВЉЕ И МИ

Циљ радионице: Да ученици знају основне информације о Светосављу као традицији.

Начин рада и средства/материјали: педагошка радионица, прича о Светом Сави,
папири формата А4

Трајање: 45'

Ток рада:

Подијелите ученицима празне листове папира формата А4. Истакните циљ радионице, кроз малу причу о Светом Сави. Реците им да пажљиво слушају.

„Свети Сава је био понос српског народа, први српски књижевник и најумнији учитељ и просветитељ. Волио је своју земљу и вјеровоа у побједу истине, правде и свега што је добро. Пошто је имао смисао за практичан живот и рад, неуморно је путовао по народу и учио га добру и напретку. Све је умио да види просто и јасно и као мудар савјетник, вођа и заштитник, храбро је рушио застарјеле традиције, отварао нове видике, али и чувао оно што ваља. Због тога се о Светом Сави већ осам вијекова приповиједају легенде. Једна од њих је и ова:

Неки млад човјек пошао у свијет да нађе добро. Путовао, путовао, па га сусрете Свети Сава.

- Куда идеш пријатељу? – упита га.
- Светитељу, тражим добро по свијету – одговори му младић.
- Јеси ли га негдје нашао?
- Е богами светитељу, нисам још.
- Тако га синко нећеш ни наћи, него се загледај у себе. Пронађи у себи добро, у ономе што радиш и у ономе што мислиш. Онда добро понуди другима, па ће га други теби давати.
- Младић се захвали, врати се кући и учини како му светитељ рече, па би добро и њему и другима око њега.“

Након дискусије о причи, дајте задатак ученицима да нацртају Светог Саву, или нешто из приче и украсе цртеже по жељи. Направите изложбу радова.

Радионица 18: ТРАДИЦИЈА ДРУГИХ НАРОДА У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ

Циљ радионице: Да знају основне информације о традицији других народа.

Везане радионице на тему *Традиција других народа у Републици Српској* су предвиђене за реализацију три школска часа ВРОЗ-а. То су: „Дуга“, „Приче из различитих народа“ и „Плесови и култура из различитих народа“

Трајање: 3 наставна часа или 3 x 45’

Прва радионица: „Дуга“

Циљ радионице: Сазнати о култури и традицији других народа.

Материјал: Папири за цртање, или колаж папир.

Разговарајте са дјецом о томе како је људска раса налик на велику дугу у којој су различите културе и народи и њене различите боје. Сви имамо очи, нос, уста, прсте на рукама и ногама, али говоримо рзаличитим језицима и имамо различиту боју коже. Неки имају косе очи, а

неки округле. Неки имају свјетлију кожу, а неки тамнију. Сваки народ је важан и јединствен, баш као и свака боја дуге. Реците дјечи да нацртају дугу или да је направе од папира различитих боја, затим њиховим радовима украсите учионицу.

Друга радионице: „Приче из различитих народа“

Материјал: Цртежи дуге са претходне радионице, припремљене приче других народа.

Причајте дјечи приче из различитих народа, укључујући и из свог. Обавезно укључите приче свих народа који живе у вашем крају. Разговарајте о сличним темама прича из различитих народа. Нека дјеца из сваке приче издвоје врлине и вриједности које су у њима приказане. На цртежима дуге које су дјеца направила испишите имена различитих народа чије сте приче читали, а затим на свакој испишите вриједности које су дјеца набројала и које су везане за приче тих народа.

Дјеца могу да направе папирне лутке или цртеже који приказују људе из тих народа.

Трећа радионице: „Плесови и храна из различитих култура“

Материјал: Цртежи дуге са претходне радионице, припремљене фотографије разне хране и плесова (фолклора).

Узимајте једну по једну дугу на којима су исписана имена народа чије сте приче читали. Научите дјечу да играју неки плес или да отпјевају пјесму сваког од тих народа. Направите неко једноставно јело које потиче из тих култура или покажите занимљива јела на фотографијама са интернета.

НАПОМЕНА: Приликом припреме наведених радионица учитељ може користити приручник „Упознајмо се - националне мањине у Босни и Херцеговини“ (аутор: Леонард Валента, 2009. година).

Област 2: Дјечија права и обавезе

Тема 1: Одговорности и обавезе

Радионица 19: МОЗГАЛИЦА

Циљ радионице: Да ученици објасне појам „одговорност“ и зашто је она важна, да идентификују/наведу примјере одговорности.

Начин рада и средства/материјали: педагошка радионица

Трајање: 45'

Ток рада:

Сједећи у кругу, покушајте да од дјецe добијете одговоре на сљедећа питања:

- Шта је одговорност?
- Шта одговорност заправо значи?

Помоћу одабраних тема, помогите им да дефинишу шта је одговорност: Одговорност је када обављамо свој дио посла. Свако од нас има различите послове. Поставите им сљедећа питања (водите рачуна о томе да треба да похвалите њихове одговоре):

- Који посао ја обављам као учитељ/учитељица?
- За шта сам ја одговоран?

Ваш одговор нека буде: „Долазим у школу да вас нечему научим, да причамо, да пјевамо, сликамо...“

- За шта сте ви, ученици, одговорни? (Позитивно реагујте на оно што кажу)
- Ко још може да се сјети неке одговорности?
- Како се осјећате када добро урадите неки задатак?

Охрабрите их ријечима: „Добро је осјећати се срећним и поносним на себе. Свако од нас је способан и вриједан љубави, и зато је добро бити одговоран.“

Замолите дјецу да се сјете неког тренутка када су била поносна на себе јер су се понашала одговорно. Замолите их да стану у круг. Тражите од сваког дјетета када на њега дође ред да каже:

Осјећам се поносним када

Радионица 20: НИЈЕ ШАЛА, НИЈЕ ЗЕЗА, ТО ЈЕ МОЈА ОБАВЕЗА

Циљ радионице: Да идентификује обавезе које има у школи и у кући.

Начин рада и средства/материјали: Два велика хамер папира, маркери. **Трајање:** 45’

Ток рада:

Подијелите ученике у 2 групе. Будите сигурни да знају шта је одговорност, помогите им да дефинишу појам одговорности. Нека свака група има свој назив:

1. Група: Моје обавезе у школи
2. Група: Моје обавезе код куће

Нека свако појединачно на хамер папиру доврши реченицу која гласи: „Ја имам обавезу да...“ Тако у обје групе.

Када свака група напише своју обавезу (на једном хамеру - у школи, на другом, код куће), нека заротирају хамер папире. Тако да уради и прва и друга група. Обавезе треба да су различите, а да се у групи договоре и усагласе које су то обавезе ученика.

На крају истакните оба паноа, ишчитајте шта су ученици написали и отворите дискусију.

Радионица 21: ВОЗИЋ ПРАВА И ОБАВЕЗА

Циљ радионице: Да наведу и објасне важност својих права и обавеза које имају као ученици у одјељењској заједници.

Начин рада и средства/материјали: Два велика хамер папира, маркери, бијеле памучне мајице за ученике, маркери, картице дјечијих права (налазе се у прилогу првог дијела Приручника за одјељењске старјешине).

Трајање: 60'

Ток рада:

Прије реализације ове радионице, треба договорити са родитељима термин одржавања радионице и припремити памучне мајице кратких рукава бијеле боје (нека донесу пар дана раније мајице, како се не би десило да неко тај дан заборави да донесе).

За ту активност можете направити на часу ликовне културе посебне позивнице за родитеље које ће да садрже важне елементе, попут:

Драги родитељи,

Позивамо вас да у уторак 16.05.2021. године са почетком у 18,00 часова присуствујете нашем часу ВРОЗ-а. Тема овог часа односи се на дјечија права и обавезе. Радионица носи назив: „Возић права и обавеза“. Молимо вас да припремите једну бијелу памучну мајицу кратких рукава и да је донесете у школу, или пошаљете по дјетету најкасније до 13.05.2021. године.

Ви ћете бити активни учесници ове радионице, радићемо заједно, па вас молимо да дођете на вријеме и да делегирасте једног родитеља за ово весело дружење.

Одјељењска заједница II-1

Радионица је осмишљена да у њој и родитељи и ученици учествују, тако да прије реализације треба договорити и мјесто реализације радионице, а то може бити сала за

физичко васпитање, или уколико је лијепо вријеме и школа има могућности, у дворишту школе.

Прије почетка радионице направите простор за рад, организујте клупе и столице на начин да су постављене у групе. Око спојена два стола, ставите довољан број столица, у зависности од броја ученика и родитеља. Рецимо да су у вашем одјељењу 24 ученика. За ову радионицу ће бити потребно 48 столица и 16 столова спојених по два. На крају би добили 8 група по 6 учесника у свакој групи (три ученика и три родитеља).

Припремите картице за извлачење или ученике подијелите на основу редног броја (од 1 до 8, тако да све јединице чине једну групу, све двојке другу, итд.). Важно је да у свакој групи има једнак број родитеља и ученика.

Припремите картице дјечијих права. Реците свим судионицима да вас пажљиво слушају. Прођите кроз права, а прије него што то урадите објасните ученицима и подсјетите родитеље да ученици имају своја права, али и обавезе и да ће њихов задатак бити да радећи у групама на предњој страни мајице одаберу и напишу по једно право, а на полеђини мајице једну обавезу.

Након рада у групама, затражите од родитеља да стану са стране, а у средини формирајте „Возић права и обавеза“. Вагоне чине ученици који стоје једни иза других и парадирају крећући се попут локомотиве поред родитеља који стоје у колони, лицем окренути према ђацима. Фотографишите догађај.

Област 3: Здрави животни стилови

Тема 1: Заштита здравља и животне средине

Радионица 22: ЛИЧНА ХИГИЈЕНА

Исходи учења - ученик ће бити у стању да:

- објасни употребу прибора за личну хигијену,
- демонстрира/објасни употребу прибора за јело,
- уредно одржава школски прибор.

Средства/материјал за рад: радни лист из прилога, бојице.

Ток активности:

Уводна активност:

Учитељ подстиче ученике да се сјете и рецитују пјесме о здрављу и хигијени (нпр „Купање“ Ј. Ј. Змај). Истиче да ће данас говорити о личној хигијени, која је веома важна за здравље. Указује на једну од епидемиолошких мјера услјед појаве вируса корона, а то је редовно прање руку. Питати ученике шта све спада у личну хигијену и зашто је хигијена битна за здравље?

Главна активност:

Учитељ истиче и говори ученицима „да лична хигијена значи водити рачуна о свом изгледу, али не само о томе како смо се обукли, већ је важно бити уредан и чист. Њега тијела треба да буде свакодневна. Неопходно је да се руке редовно перу, посебно када дођеш кући и када сједнеш за сто. Оне су највише изложене нечистоћама тако да представљају опасност од заразних болест. Лице је такође изложено дејству нечистоће, тако да га је неопходно прати ујутро и увече прије спавања. Њега ноктију на рукама и ногама је саставни дио личне хигијене. Послије прања/купања потребно је пажњу посветити ноктима. Ноге се перу свакодневно, сваке вечери прије спавања. Осим што уклањамо остатке зноја и непријатног мириса, појачавамо и циркулацију крви у организму. Коса треба увијек бити уредна, подшишана и очешљана. Зуби се перу ујутро и увече, а ако слушамо савјете стоматолога, обавезно и послјере сваког јела. Тијело ћемо купати или туширати једном дневно. У топлим данима и више пута по потреби. Средства за одржавање хигијене су сапун за руке и лице, шампон за косу и тијело, паста за зубе, крема за лице, млијеко за тијело...“

Вјежба

Учитељ дијели ученицима листиће са питањима на која ученици одговарају бојењем кружића (обојиће кружић поред одговора за који сматрају да је тачан). Радни лист се налази у прилогу.

Завршна активност:

По завршетку рада на радном листићу, заједно са ученицима учитељ провјерава тачност одговора, усменим путем.

Прилог: Радни лист

	<p>Руке треба прати:</p> <ul style="list-style-type: none">☐ Прије и после јела.☐ После одласка у тоалет.☐ После играња са кућним љубимцем.☐ Само прије спавања.
	<p>Зубе треба прати:</p> <ul style="list-style-type: none">☐ После јела.☐ Ујутру и увече.☐ Прије одласка код зубара.☐ Једном недјељно.
	<p>Треба се умивати:</p> <ul style="list-style-type: none">☐ Сваког јутра и вечери.☐ Само када пођем у госте.☐ Кад ми је врућина.☐ Кад ме мама подсјети.
	<p>Треба се туширати:</p> <ul style="list-style-type: none">☐ Сваке вечери.☐ Љети, када су велике врућине.☐ Само за рођендан.☐ Једном недјељно.

Радионица 23: ЗДРАВА ИСХРАНА

Циљ радионице: Да ученици увиде важност правилне исхране.

Начин рада и средства/материјали: свјеже намирнице (орашасти плодови и воће), велика здјела и велика кашика, тањирићи, пластичне виљушке и ножеви, пјесма „Нека прича ко шта хоће“.

Трајање: 60’

Ток рада:

Питајте ученике да ли знају шта је то здрава храна? Које намирнице су здраве? Колико често једу воће, поврће? Да ли једу јаја и млијеко? Колико често пију воду? Реците ученицима да ћете им прочитати једну занимљиву пјесму о воћу. Када прочитате пјесму, посљедњи стих, *Нека прича ко шта хоће, најбоље је бити воће*, поновите и реците: **Нека прича ко шта хоће, најбоље је јести воће!** Па замолите ученике да га опет сви понове заједно.

Воће

Нека прича ко шта хоће,
Најбоље је бити воће.
Чим је вријеме да се цвате,
Већ бацају поглед на те.
Док си зелен, благо мени,
Прођеш као сви зелени.
Кад зарудиш, кад се зрије,
Сви те желе – ко ће прије.
Ако нисте склони квару,
Чувају вас на ормару.
Чувају вас у витрини
И природној величини.
Ти миришеш, шириш наду,
Избјег’о си мармеладу.
Док си био, баш си био,
Задатак си испунио.
Нека прича шта ко хоће,
Најбоље је бити воће.

Након активности:

- Како вам се свидјела пјесма?
- Шта вам се посебно свиђа?
- Које вам је омиљено воће?
- Да ли правите сокове од воћа или пијете индустријске сокове?

Сумирајте закључке о правилној, здравој исхрани:

Као опште правило, може се за свако школско дијете савјетовати да узима сљедећу храну:

- млијеко, пола литра сваког дана,
- јаје, једно или два дневно,
- месо или риба,
- поврће, сваког дана (сезонско, разноврсно, кухано и сирово у салати),
- свјеже воће или сокови од свјежег воћа, сваког дана (повремено и печено или кухано воће),
- хљеб, кромпир, каша, рижа,
- довољне количине воде или течности у напцима (избјегавати додавање шећера).

У другом дијелу активности, дјеца заједно са учитељима припремају воћу салату. Прије извођења овог дијела, питати дјецу и родитеље да ли је неко дијете алергично на неку од намирница.

Опрано воће гулимо и сјецкамо у посуде. Ломимо и сјецкамо орахе као здрав додаток воћној салати. Затим воће саставимо у велику здјелу и промијешамо.

Умјесто воћне салате, можете припремати здраве сендвиче од црног хљеба, намаза од сира и сезонског поврћа.

Након конзумације питајте ученике како им се свидјела ова активност. Реците им да предложе родитељима да ову активност редовно упражњавају и код куће заједно с њима.

Радионица 24: ШТА УЧИНТИ У СЛУЧАЈУ ДА СЕ ИЗГУБИШ?

Циљ радионице: Научити адекватне поступке тражења помоћи у случају да се дијете изгуби (одвоји од одрасле особе).

Начин рада и средства/материјали: картони величине визит картице, бојице, оловке, фломастери.

Трајање: 45'

Ток рада:

За ову радионицу треба припремити имена и презимена учесника, адресу становања и број телефона једног од родитеља/старатеља. Ученицима се прочита прво једна, а затим друга прича.

Прва прича: Дино у супермаркету

Дино је био са мамом у великом супермаркету. Мама није држала Дину за руку, јер је довољно велики и обоје знају да треба да ходају једно поред другог. На крају крајева и договорили су се да иду заједно у куповину. Мама је гурала колица са храном, бирала млијеко, јогурт, хљеб. Дино јој је помагао. Кад су дошли на крај супермаркета, Дино је угледао сто препун чоколадних јаја у шареним папирима. Замолио је маму да застану и погледају. Затим је изабрао једно јаје за себе. Наставили су куповину. Дино се одједном досјетио да би било добро да замијени јаје. Окренуо се и вратио до стола. Бирао је пажљиво. Кад је изабрао најљепше, окренуо се и погледом потражио маму. Није је било. Покушао је да се сјети гдје ју је оставио али није могао да нађе пут. Јако се уплашио! Очи су му се напуниле сузама и почео је звати: „Мама, гдје си?“ Помислио је да је више никада неће наћи. Мама је примијетила да нема Дине, почела је да га тражи, али су били далеко једно од другог, нису се могли чути. Нису се могли ни видјети од полица у супермаркету. Дино је у близини угледао жену са дјететом. Пришао јој је и кроз плач рекао: „Не могу да нађем маму. Изгубио сам се.“ Љубазна госпођа га је питала како се зове и како се зове његова мама. Затим га је повела до пулта *Информације* и тамо су на разгласу позвали Динину маму да дође. Мама је дотрчала и јако загрлила Дину. Дино ју је питао: „Мама, зашто ниси дошла до стола са јајима?“ Мама је одговорила: „Дино, нисам знала гдје си, ниси ми рекао!“.

Након активности: Шта се догодило Дини? Шта мислите зашто? Је ли у нечему погријешио? Да ли је Дино имао и добрих поступака? Којих? Како му је то помогло?

Друга прича: Жана на плажи

Жана је цијели дан била са родитељима на плажи. Играла се са каменчићима и пливала у плићаку. Како је вријеме пролазило, бивала је све уморнија. Није примијетила да се помјерила у води, даље од простирки својих родитеља. Изашла је из воде и у великој гужви на плажи није могла пронаћи позната лица. Сјела је на камење и почела плакати. За то вријеме, родитељи су је свуда тражили. Затим се сјетила, ако устане и стане на велики камен да ће их можда наћи. У једном тренутку, мама и тата су је угледали, како стоји на камену.

Након активности: Како се Жана осјећала? Како се понашала? Да ли мислите да је требало нешто друго да предузме? Да ли је добро што је чекала? Да је отишла, да ли би то направило нове проблеме?

Сумирајте које добре кораке су подузели Дино и Жана. Дино је **остао на мјесту и почео викати**. Зтаим се **обратио особи коју је сматрао сигурном, мајци са дјететом**. Жана је одлучила да устане, **да буде видљива** да је други могу видјети. Да је одлутала, родитељи би је теже пронашли.

Кад одлазимо на нова мјеста која су велика или има много људи, то може бити забавно, али се можемо изгубити и веома узрујати ако не знамо шта да радимо. Зато је најбоље учити од Дине и Жане. Кома се још можемо обратити? Полицајцу, родитељима са дјецом, особама у униформама, особама које раде у продавницама. Треба тражити помоћ, али се не удаљавати много од мјеста гдје си посљедњи пут био/била са родитељима/старатељима.

У завршном дијелу радионице ученицима објасните да ће израђивати визит-карте. Реците им да одрасли имају визит карте са именом и телефоном коју носе са собом и дијеле другим људима како би касније могли разговарати телефоном. Данас ћемо правити своје визит картице које можемо носити са собом када идемо на нова мјеста. Подијелите сваком ученику његову картицу са именом и презименом, бројем телефона и адресом становања. Дјеца нека напишу своје име и остале податке са друге стране картице.

Након уписивања, реците да ће сада свако поновити ове важне податке неколико пута: Име, телефон и адресу. Циљ је да дјеца науче пуна имена родитеља/старатеља и број телефона како би, у случају да се изгубе, могла дати тачне информације и да се са одраслима може брзо контактирати.

Реците дјецу да би требали имати план сигурности сваки пут када одлазе на ново мјесто са родитељима. Већ имају први корак плана, а то је картица са бројем телефона родитеља/старатеља. Шта би још могли испланирати са родитељима? Ученици ће понудити идеје, а ви наведите да њихов задатак може бити да подсјете родитеље на план сигурности.

На крају поновите: „У случају да се изгубиш, најбољи план сигурности јесте:

- **Остани на мјесту!**
- **Вичи да те други људи чују!**
- **Приђи особи са дјецом и кажи да си се изгубио/ла!**
- **Кажи своје име, име родитеља са којим си био и број телефона!“**

Област 3: Здрави животни стилови

Тема 2: Учење

Радионица 25: РАДНЕ НАВИКЕ – РАСПОРЕД ДНЕВНИХ АКТИВНОСТ

Циљ радионице: Да ученици спознају да је учење саставни дио свакодневнице. Човјек учи током читавог живота. Ученици треба да схвате значај учења, те да науче да праве добар план дневних активности.

Начин рада и средства/материјали: папири, оловке, распоред часова **Трајање:** 45’

Ток рада:

Реците ученицима да је за дјецу игра заправо живот, све. Родитељи им често намећу учење као обавезу. Тада дијете осјећа да ће за учење бринути родитељи, да оно није одговорно за учење. Тако дјеца учење „одрађују“ за родитеље, а игру осјећају као свијет одвојив од учења, као свој свијет. Најбоље је спојити игру и учење. Прочитајте пјесму „Дјевојчица као чигра“.

Дјевојчица као чигра

Дјевојчицу знадем малу,
Има свега десет лета,
Ал’ на страну сваку шалу,
То је чудо од детета.

Ко дрен здрава, тело снажно,
А окретна као чигра,
За њу ништа није важно,
Само жели да се игра.
Школа јој је задња брига,

Нека учи ко је воли,
А од саме ријечи књига,
Одмах главца је заболи.
Тако је то некад било,
Она није таква више,
И сад игру много воли,
Ал' задаћу прво пише.

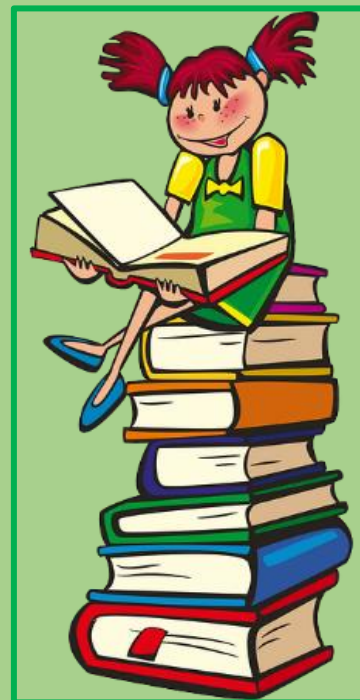
Разговарајте о радним навикама дјевојчице из пјесме, повежите их са радним навикама ваших ученика. Нека сваки ученик каже на који начин организује свој дан. Шта уради прво када дође и школе, шта уради затим? Шта је важно, који су приоритети? Објасните им израз „приоритет“ и „радна навика“ кроз различите ситуације.

Подијелите ученицима празне папире, реците им да ћете склопити игру и учење на данашњем часу, па ћете се играти организатора учења.

Задатак сваког ђака је да направи лични план, на основу распореда часова за једну седмицу. Може да одабере било који дан у седмици и да направи план за тај дан, или да направи план за седмицу када је у првој смјени, или за седмицу када је у другој смјени/међусмјени. Понудите ученицима примјер. Помозите им током вјежбе, прилазите ученицима, подстичите на добро планирање.

Примјер:

06:45 - јутарње буђење и лична хигијена
07:10 - полазим у школу
07:30 - 10:55 – боравак у школи
10:55 - 11:10 – одлазак кући
11:10 - пресвлачење код куће, прање руку
11:30 - воћни оброк
12:00 - писање задаће, учење
13:00 - одмор и слободно вријеме
14:00 - посјета баки
16:00 - ручак
17:00 - одлазак на тренинг
18:30 - читање лектире или понављање наученог
19:30 - дружење са породицом, лагана ужина
20:00 - купање
21:00 - одлазак на спавање

Нека ученици замијене своје планове са друговима из клупе, па нека међусобно коментаришу планове. Планове носе кући и додатно коментаришу са родитељима. Поновите да израда плана може да постане РАДНА НАВИКА.

Радионица 26: ПУТОКАЗ ЗА УСПЈЕШНО УЧЕЊЕ

Циљ радионице: Да ученици буду уведени у основне смјернице за успјешно учење.

Начин рада и средства/материјали: Листићи са исписаним „Педагошким заповедима о учењу“, материјал „Путоказ за успјешно учење“.

Трајање: 45’

Ток рада:

Подијелите ученицима материјал „Десет педагошких заповеди о учењу“.

1. „Прво вредан ваља бити, па учење научити.
2. Амбијент је врло важан, а и мотив треба снажан.
3. Пре рада се не нервирај и све добро испланирај.
4. Метод рада одабери, шта је боље, сам провери.
5. Кад год треба прави скице, искористи олакшице.
6. Забелешке кратке пиши, време рада контролиши.
7. Читај, пиши, цртај, шарај, мало учи, па одмарај.
8. Знање ти је чудна птица, одлепрша ко селица, не дозволи да одлута, понављај га више пута.
9. И на крају све провери, како раде „компјутери“.
10. Кад се пос’о сав уради, оцени се и награди.“

Нека сваки ученик прочита индивидуално, за себе и у себи овај текст. Реците им да заокруже „заповијест“ која им се највише свиђа. Отворите дискусију. Истакните ученицима важне ствари:

1. Драги ђаци, када почињете са учењем, припремите се. Као што са стола очистите ствари, тако и из своје главе избаците непотребне мисли. Ако вам нешто смета, то уклоните. Ако вас нешто боли или имате неки проблем који смета учењу, обратите се мами и тати. Будите смирени док учите, јер што је јача пажња, брже ћете научити. Треба уклонити све што одвлачи пажњу – ЦД, мобилни телефон, играчку и слично. Смјестите се удобно у столицу са наслоном. Немојте учити лежећи! Свјетло мора бити довољно јако и правилно намјештено – нека пада са лијеве стране ако пишете десном руком, и обрнуто за лијеву руку.
2. Немојте учити све одједном, направите ПЛАН УЧЕЊА. Одредите шта ћете прво учити: математику, српски језик или радити цртеж. Док си одморан, учи оно што ти

је најтеже, за шта ти треба највише стрпљења. Затим можеш да радиш оно најлакше (нпр. цртање). Сада слиједи пауза, а након паузе прелазиш на преостали садржај.

3. Смјена рада и одмора је услов доброг и лаког учења. Понекад и мале паузе могу добро доћи за учење. Највише се заборавља одмах након учења, а посебно ако наставиш учити друго градиво без паузе. Новонаучено потискује претходно у заборав. Учи око 40 минута, те направи паузу од 10 до 15 минута. У паузи се опусти, продиши, телефонирај, ради гимнастику...
4. Учи по цјелинама. Поспаност је поуздан знак замора.
5. Када сједнеш за сто и одредиш које градиво ћеш учити, изврши летимичан преглед лекције. Прегледај колико има градива. Уочаваш ли цјелине? Да ли се на први поглед види шта је најважније? Имаш ли идеју како ћеш забиљешкама поједноставити и скратити градиво? Често се само у насловима и поднасловима, те у истакнутим дијеловима текста садржи читава лекција – њена основна замисао.
6. Да би се добро научила лекција, потребно је већ на почетку планирати обнављање градива. За то ће добро послужити забиљешке које правиш у току учења. Планирај да прво градиво поновиш уз књигу, а затим без књиге. Размисли да ли ћеш градиво обнављати детаљно или само главне чињенице, а можда ти треба само летимично понављање.
7. Како читати –
 - ПРВО ЧИТАЊЕ: Прво погледај садржај – лекцију од почетка до краја. Покушај одредити о чему се ради. Читај само очима. Важне ријечи су често у тексту истакнуте – масно исписане или подвучене, и слично. Прво читање служи само зато да стекнеш увид у главне тачке текста.
 - ДРУГО ЧИТАЊЕ: Одстрани покрете грла и усана – читај у себи. Не читај слова и ријечи, него реченице. У њима се садржи мисао. У првом читању прегледао си пасусе – идеје. Сада читаш мисли, мисли сложене у једној идеји. Овај пут је важно да разумијеш, а не да памтиш. Немој застати на реченици коју не разумијеш јер ти идуће реченице могу објаснити њен садржај. Ако ни тада не разумијеш, потражи нечију помоћ. Потруди се да читаш брже и да обухватиш мисаоне цјелине.
 - ТРЕЋЕ ЧИТАЊЕ: Ово читање може бити брзо и полагаано. Служи да продубиш, осмислиш поједина мјеста у садржају, израдиш забиљешке – израдиш кратке мисли у своју свеску, застанеш и запамтиш, поновиш важна мјеста. Када читаш увијек се питај шта то значи. Сада нипошто немој прећи преко нејасних мјеста.
8. Забиљешке служе да се текст скрати, поједностави. Забиљешке могу служити и да лаше поновимо научено, да неке своје мисли не заборавимо, и слично. Како правити забиљешке:
 - Сваки пасус претвори у једноставну мисао – тезу.
 - Биљежи све значајне податке.

- Биљежи догађаје по реду.
 - Прави схему-скицу односа међу ликовима, догађајима или подацима, и на други начин.
 - Подвлачи текст у књизи.
9. Биљежи најважније чињенице по реду: КАД се нешто десило, ГДЈЕ се десило, КО је ШТА урадио, КОЛИКО има нечега или некога.
 10. Забиљежи кључне ријечи. То су најважније ријечи. Често их је важно пронаћи и објаснити. Утврдите везу међу њима.
 11. Треба да имаш свеску вјежбанку или сваштару. Она је веома корисна у раду сваког ученика, јер помаже да остале школске свеске буду уредне, а увелико олакшава рад ученику јер се ту комотно може да гријешити и поправљати.
 12. Забиљешке највише служе да понављаш градиво и утврдиш научено. Ако си пасусе преобратио у питања, сада одговори на та питања. Ако си од пасуса направио наслове – тезе, сада о сваком од тих наслова дај објашњење- буди сам себи учитељ!

Ових 11 путоказа на крају часа подијелите ученицима ископирано или написано на листовима папира. Реците им да чувају путоказе, јер они служе да се не изгубе у учењу. Ово су путокази попут оних на путевима. Да нема путоказа, лутали би, и требало би нам дуже времена да дођемо до циља.

Радионица 27: НАЧИНИ И ТЕХНИКЕ ПАМЋЕЊА

Циљ радионице: Упознати ученике са основним техникама памћења приликом учења.

Начин рада и средства/материјали: педагошка радионица, пјесма „Заборавање“.

Трајање: 45’

Ток рада:

На почетку прочитајте ученицима пјесму „Заборавање“.

Постала би глава луда.
Ал правило ту постоји,
Запамтите, мили моји,
Умерен ту ваља бити,
Не смеш све заборавити.
Оно што је много важно
То запамти врло снажно,
Не дозволи да одлуга,
Понављај га више пута

Питајте ученике шта је то памћење? Како памтимо? Шта нам може помоћи да нешто запамтимо? Нека дају слободне одговоре, а затим их усмјерите да постоји краткорочно и дугорочно памћење. Објасните разлику – Када нешто први пут чујеш, видиш или прочиташ, то улази у твоје краткорочно памћење. Оно је попут рецепције у хотелу. На рецепцији се остаје док се не добије соба у хотелу. Ако је податак повезан с нечим што је већ у мозгу, он се брзо усваја и негдје одлаже. Ако се испостави да је податак користан, као што је, на примјер, број телефона неког пријатеља, онда он прелази у дугорочно памћење, то јест добија собу у хотелу. Ако податак ни са чим није повезан или се не користи, исклизнуће из краткорочног памћења, тј. отићи из хотела.

Много је лакше запамтити оно што разумијеш. За савладавање већине школских предмета, потребно је памћење података. Који су вам предмети најлакши када је ријеч о памћењу података? Који предмети су вам најтежи за учење?

Постоје неке вјештине и технике убрзавања и олакшавања памћења. Рецимо да треба да научите из предмета „Моја околина“ низ географских појмова: планина, ријека, језеро, рибњак, пећина.

У примјеру ћу вам показати како да од почетних слова датих појмова можете направити реченицу помоћу које ћете лакше запамтити низ појмова.

Географски појмови моје ближе околине:

Пуно _____

Риба _____

Јутром _____

Ријеком _____

Плива _____

Пробајте помоћи ученицима да заједно одговорите како им (на који начин) сљедеће технике могу помоћи да упамте градиво:

- Систем различитих боја,
- Истицање текста (обиљежавање маркерима у боји),
- Символи и знакови,
- Нумерисање,
- Понављање наглас,
- Писање.

На крају ученицима разјасните да наш мозак, природни компјутер, има **потребу за заборављањем**. Нови садржаји, потреба за игром, машта или друге мисли, потискују научено у заборав. Заборављање **је нормално** за сваког човјека. Дјеца се често љуте на себе јер мисле да сви други одмах памте, а да само они заборављају. То није тако, **сви заборављају!** Када завршите учење, пођете у игру, путујете до школе, или се бавите неком другом активношћу, **поиграјте се присјећања**. Нека се у ваше мисли слободно врати формула, датум, догађај, податак. Немојте се присиљавати на ово. Тим школским садржајима се мало поиграјте – нека се мисли играју. Ако се не можете потпуно присјетити (за петицу) нека вас то не нервира. Приступите томе слободно – радије позовите знање у сјећање него да га потискујете.

Радионица 28: СЛОБОДНО ВРИЈЕМЕ (Како га адекватно организовати?)

Исходи учења - ученик ће бити у стању да:

- осмисли и користи слободно вријеме на начин да осликава правилну организацију дневних активност.

Средства/материјал за рад: папир А4 формата, бојице, фломастери.

Ток активности:

Уводна активност:

Учитељ чита ученицима (дијалогски, драмски) текст из прилога. Пита ученике да ли им се десило нешто слично са њиховим укућанима. Након краћих одговора ученика, учитељ најављује данашњу тему - истиче да ће говорити о слободном времену.

Главна активност:

За разговор са ученицима могу се користити сљедећа питања:

- Које вријеме сматрате слободним временом?
- Како дјевојчице из приче проводе слободно вријеме?

- По вашем мишљењу, ко је правилно испунио слободно вријеме, а ко не?
- Како ви испуњавате ваше слободно вријеме?
- Шта обично радите?
- Да ли сматрате да слободно вријеме правилно испуњавате?
- Шта је доколица (љенчарење)?
- Да ли некада проведете вријеме у доколици?

Разговарајући са ученицима потребно их је усмјерити да дођу до закључака о томе шта је слободно вријеме и како треба да испуне своје слободно вријеме на најбољи начин.

Вјежба

Учитељ ученицима даје папире А4 формата и задатак да илуструју/напишу шта све раде када имају слободно вријеме.

Завршна активност:

Ученици презентују своје радове, показују/читају шта раде у слободном времену.

Прилог: Текст

Три сестре сједе у соби – Маша, Ана и Нина.

Маша сједи за рачунаром, Ана чита књигу, а Нина куца поруке на телефону.

Нина: „Јао види Милка је била у Београду, сликала се испред позоришта. Машо зашто си искључила ћаскање?“

Маша: „Нисам на ћаскању. Тражим занимљивости, припремам се за час историје. Не значи ако сам за комјутером да сам на ћаскању!“

Ана: „Тише вас двије! Ова књига је врло занимљива. Једва чекам да прочитам следеће поглавље“.

Област 3: Здрави животни стилови

Тема 3: Наше емоције

Радионица 29: БОЈА И МЈЕСТО ОСЈЕЋАЊА У ТИЈЕЛУ

Циљ радионице: Да ученици идентификују и разликују основне емоције: срећа, туга, страх, љутња.

Начин рада и средства/материјали: Два бијела велика хамер папира. **Трајање:** 45'

Ток рада:

Разговарајте са ученицима о основним емоцијама: срећа, туга, љутња, страх. Када су срећни? Шта их растужи? Чеге их је страх? Шта их разљути? Ко или шта им помогне у тим ситуацијама? Шта радимо када смо тужни? Требамо ли показивати другима како се осјећамо? Причајте им и о својим искуствима.

Затим одиграјте кратку игру „Одглуми осјећај“. Прије саме игре, објасните ученицима да на ваш знак (када плеснете дланом о длан и изговорите осјећање, или када пустите музику па је стишате и кажете осјећање) они треба да одглуме емоцију на начин да:

- СРЕЋА – скочи у ваздух и плешћи рукама
- ТУГА – сагни се и прави се да плачеш
- СТРАХ – окрећи се око себе и производи „страшне“ звукове
- ЉУТЊА – маши рукама као да некога тјераш

Након ове кратке игре, пређите на централни дио играонице – „Боја и мјесто осјећања у тијелу“.

Наставите један на други, два велика хамер папира. Нека један ученик легне на тако настављење хамере, а ви опцртајте силуету дјетета. Питајте ученике да изаберу боју којом би изразили осјећај туге, па обојите силуету бојом на свим оним мјестима на којима осјећају тугу. Подсјетите их да треба обојити и она мјеста на којима се туга види (сузе из очију или спуштена рамена). Затим урадите исто и са осталим осјећајима. Напомените да њихови осјећаји могу понекад становати на истим мјестима – нпр. туга и љутња могу бити у глави). Затим направите малу легенду боја са стране да касније могу да се подсјете шта која боја представља (који осјећај).

Завршите активност разговором о томе шта они могу учинити када се осјећају тужно, љуто, а шта када се неко од њихових пријатеља осјећа тужно, љуто, преплашено...

Надопуните, проширите, обогатите активности према властитој иницијативи, креативности...

Радионица 30: ЕМПАТИЈА

Циљ радионице: Да ученици искажу способност саосјећања и разумијевања за друге
Начин рада и материјал: рад у пару, листићи са ситуацијама.

Ток рада:

Подијелите ученике у парове. Сваком пару се да листа са одређеним ситуацијама. Ученици се замоле да наведу како се особа која се нашла у наведеној ситуацији осјећала. Затим, сваки пар има задатак да смисли шта би рекли тој особи, у тој одређеној ситуацији. Парови затим презентују све што су мислили да кажу у наведеној ситуацији.

Листа 1.

1. Марко је обилазио свог друга док је био болестан и носио му домаћу задаћу.
2. Љиља је помогла старици да пређе преко улице.
3. Саша је кажњен због ударања друге дјече.
4. Дамир је случајно изгребао туђи ЦД са игрицама.
5. Бошко организује прославу за свој рођендан и нико из одјељења му није дошао.
6. Иако је много тренирао, Денис није побиједио на такмичењу из атлетике.
7. Весна је случајно својој другарици рекла погрешно вријеме родитељског састанка, па је његова мама стигла тек на крај састанка.
8. Синиша је одбранио другарицу од напада хулигана, али је и сам добио батине.
9. Ненад је ученик генерације.
10. Бранкица је случајно испричала тајну коју је само она знала.
11. Алекса стално гледа Теодору на одмору и последије школе. И стално се смјешка.
12. Никола не подноси друга, јер је бољи у фудбалу од њега.

Након активности: Како бисте се ви осјећали у тој ситуацији, шта бисте мислили? Како би се понашали, шта бисте рекли? Шта мислите зашто је то та особа урадила, како се она осјећала, шта је мислила?

Радионица 31: СТИД, ТИ И ЈА

Циљ радионице: Кроз комбинацију понуђених активности спозна начине како може да превазиђе стид, те да научи како може да исказе и прихвати своја осјећања.

Начин рада и средства/материјали: транспаренти, маркери.

Трајање: 45'

Ток рада:

Активност 1: Питати дјецу да ли неко зна да покаже како изгледа особа која се стиди, шта она може да каже и у којим се то ситуацијама стидимо. Пустити дјецу да дају своје примјере. Затим, употребити примјер са Аном и Филипом који се стиде јер треба да имају плесни наступ. Осврнути се на сљедећа питања: О чему размишљају Ана и Филип, па се стиде? Шта мисле да ће се десити? Зашто је добро да нешто предузму, па да се мање стиде? Дјеца размишљају о томе шта је оно што би помогло Ани и Филипу, па питати дјецу шта мисле да би њима помогло да се мање стиде.

Активност 2: Дјеца треба да смисле двије своје позитивне особине (дати примјере) и изађу испред групе и на направљеном подијуму кажу своје име и своје двије добре особине, након чега свако треба да скочи са подијума. Поручити дјеци да некоме није никакав проблем да истакне пред другима своје врлине, док неком другом то може бити теже и он може осјећати стид док то ради. Похвалити свако дијете посебно за иступање.

Активност 3: Позвати родитеље на час ВРОЗ-а. Нека дјеца напишу „транспаренте“ на папирима са сљедећим порукама (када се буде радило написати на обе стране да дјеца могу да читају и нумерисати бројеве да знају којим редом да читају):

1. Ја осјећам сва осјећања јако јако!
2. СРЕЋУ (дијете покаже),
3. ТУГУ (покаже),
4. СТРАХ (покаже),
5. ЗАБРИНУТОСТ (покаже),
6. ЉУТЊУ (покаже),
7. ГАЂЕЊЕ (покаже),
8. ИЗНЕНАЂЕНОСТ (покаже),
9. Често не знам шта да радим са њима.
10. Мама, тата, помозите ми!
11. Допусти ми да осјећам сва осјећања:
12. Иако сам дјевојчица!
13. Иако сам дјечак!
14. Помози ми да се носим са њима

15. Ако ћутим, подстакни ме да причам, кажем како се осјећам.
16. Немој ми рећи СМИРИ СЕ - научи ме да се смирим.
17. Немој ми рећи НЕ БОЈ СЕ – загрли ме и научи ме како да отјерам страх.
18. Кад сам ЗАБРИНУТ, објасни ми искрено шта се дешава.
19. Ја ћу ти вратити својим осмијехом!
20. ХВАЛА НА ПАЖЊИ !

На крају, дјеца дијеле својим родитељима транспаренте.

Радионица 32: ЉУТЊА – КАКО СЕ ОХЛАДИТИ?

Циљ радионице: Научити разлику између љутње (емоције) и агресивног понашања. Усвојити вјештине контроле љутње.

Начин рада и средства/материјали: Рад у пару, рад у групама, папир формата А4, фломастери, радни лист „Боље рјешење“.

Трајање: 60’

Ток рада:

Замолите ученике да наведу све ријечи којих се могу присјетити када чују ријеч ЉУТЊА. Упишите ријечи на *flipchart* или на таблу, у двије колоне, испочетка без наслова, тако да дијели ријечи/реченице на оне које се односе на емоцију љутње (нпр. бијес, експлодираћу и сл.), те на агресивно понашање (ударање, псовање).

Након активности: Када су сви ученици завршили са навођењем ријечи, учитељ пита: Која је разлика између ових ријечи? Шта мислите да описују ријечи прве, а шта описују ријечи друге колоне? Када се заврши овај дио дискусије, водитељ уписује наслове изнад колона: емоција и понашање. Водитељ пита ученике да наведу у којим ситуацијама се љуте и како то изгледа.

Остатак дискусије се води у смјеру закључка да је љутња нормална емоција коју си доживљавамо када сматрамо да други нису фер према нама или нас иритирају. С друге стране, агресивност је понашање које користимо када смо љути, а изазива штету (бол, неправду) другој особи.

Питајте ученике да ли имају тешкоће везане са емоцијом љутње, са агресивним понашањем и какве су те тешкоће. Водитељ води дискусију у смјеру разумијевања агресивности као реакције која ствара додатне проблеме. Водитељ затим пита да ли љутња може бити корисна и када.

Упутство за наставника: „Љутња је саставни дио нашег емоционалног доживљаја. Емоција која се појављује рано у развоју. Сви је осјећамо и то је нормално. Свако може бити љут, али је питање како изразити љутњу без агресивности. Љутња нам понекад помаже да се покренемо или ријешимо неке проблеме. Проблем настаје када своју љутњу показујемо на агресиван начин. Агресивност је повезана са насиљем, криминалом и лошијим здрављем.“ Завршетак дискусије се води да се наведу врсте штете које можемо нанијети другој особи: физичка, емоционална, социјална.

Подијелити ученике у парове и дати им празне папире (листова А4). Рећи им да нацртају Љутка, цртаног лика који је веома љут. Цртају на начин да се види да је љутко веома љут. Наставник покрене дискусију: Шта осјећамо када се љутимо? Како се то види? Како нам изгледа лице? Како нам изгледају шаке на рукама? Шта нам пролази кроз главу? Како се обраћамо другим људима око нас? Парови треба да сарађују на једном цртежу како би што боље дочарали љутњу. Наставник може помоћи тако да наводи: „Како бисте нацртали да лупа срце? Како ћете нацртати да Љутко нешто говори?“

Након активности: Када парови заврше цртеж, један од учесника из пара кратко представи какав је њихов Љутко. Наставник сумира изјаве ученика и објасни да љутња има утицај на наше тијело тако што се грче мишићи вилице и шака, дисање се убрзава, срце јаче лупа, знојимо се. Љутња утиче и на наше размишљање: не можемо мислити јасно, као да се све брзо одиграва, а појављују се *љуте мисли* као што су: мрзим ово мјесто, они ме нервирају, мени ништа није дозвољено (употријebити и примјере које Љутко изговара...)

Подијелити ученике у двије групе. Свака група добије кратку причу из радног листа *Боље рјешење*. Задатак сваке групе јесте да процијене могуће посљедице понашања главног лика, те да осмисле боље рјешење за дату ситуацију. Боље рјешење може бити да изразимо љутњу, а да не наносимо штету другоме или да ситуацију сагледамо другачије, смислимо боље рјешење, те да до љутње ни не дође. Док групе раде, водитељ их обилази и помаже у формулацији посљедица или рјешења.

Након активности: Водитељ замоли једног од ученика да прочита своју причу, те да наведе посљедице и боља рјешења. Затим пита: Како вам се свидјела ова активност? Како сте се осјећали? Јесте ли се ви наљутили на Сару и Даду? Је ли било тешко процијенити које ће посљедице њих двоје имати због начина на који су изразили своју љутњу? Кад се љутимо, шта би нам помогло да размислимо о посљедицама? Да ли нам помаже да кажемо себи **СТОП, РАЗМИСЛИ!** Да ли би нам помогло да дубоко дишемо како бисмо се смирили и смислили боље рјешење? Је ли било тешко смислити друга рјешења? Имате ли ви сличних ситуација? Како сте их ријешили?

Коментар: Као закључак, наставник/учитељ понови да је љутња нормална емоција коју свако осјећа и да је важно како ћемо је изразити. Агресивност није рјешење, јер има и по нас

лоше посљедице. Наставник наведе да се *можемо брзо смирити ако кажемо себи СТОП, дубоко дишемо и размислимо о посљедицама и бољем рјешењу.*

Радни лист: Боље рјешење

Сара и Ема, група 1 (главни лик Ема)

Учитељица је Сари и Еми на часу дала задатак да заједно илуструју причу из уџбеника. Могле су цртати, бојити, лијепити исјечке из новина, само је требало да се договоре како. Сара је Еми рекла да ће она боље осмислити задатак, јер је паметнија и да јој не смета. Ема није жељела да буде тужибаба и да каже учитељици за Сарино понашање, па је стално покушавала да се укључи у рад. Кад је zazвонило за крај часа, Сара је отрчала до учитељице и рекла: „Учитељице, ми нисмо стигле урадити задатак, јер Ема ништа није хтјела да ради!“ Ема је устала, стиснутих шака рекла Сари да је глупа лажљивица и истрчала из учионице!

ПОСЉЕДИЦЕ ПОНАШАЊА ЗА ЕМУ	БОЉА РЈЕШЕЊА

Дадо и Мики, група 2 (главни лик Мики)

Дадо улази у собу гдје његов брат Мики сједи за рачунаром и каже: Бјежи одавде, треба ми компјутер! Мики се присјети да су се договорили да подијеле вријеме на рачунару подједнако, да његово вријеме није истекло, те да није завршио задатак за школу. Прије него што је стигао нешто да каже, Дадо га је ударио руком по глави. Мики је само осјетио како му се лице зацрвенило и да му срце јако лупа. Прије него што се снашао, већ је брата ударио песницом у стомак. У том тренутку, ушла је мама у собу.

ПОСЉЕДИЦЕ ПОНАШАЊА ЗА МИКИЈА	БОЉА РЈЕШЕЊА

Област 4: Теме по избору/слободне теме

Тема 1: Опасности од пиротехничких средстава, мина и других убојитих средстава

Радионица 33: ОПАСНОСТ ОД МИНА

Циљ радионице: Развити свијест о опасностима од мина. Научити препознати минирана подручја. Научити да се ознаке минираних подручја не скидају.

Начин рада и средства/материјали: хамер папир за сваку групу, бојице. **Трајање:** 45'

Ток рада:

Уводна активност: „Вођење слијепца“ (15 минута)

Ток активности: У току ове игре нико не смије говорити. Ученици се подијеле у парове и наслоне кажипрст десне руке на кажипрст свог друга и наизмјенично се воде тако да, док један жмири, други га пажљиво води и пази да се ни с ким не судари. Важно је замијенити улоге.

Након активности: Како сте се осјећали док вас је друг/другарица водио/ла? Како сте се осјећали кад сте ви водили друга/другарицу? Како сте знали куда ћете ићи, а да се не сударите са другима? Шта је било лакше, када сте ви водили друга/другарицу или када је друг/другарица водила вас?

Главна активност: Узроци замаскираности мина и НУС-а, (30 минута)

Наставник каже: „Испричаћу вам једну тужну причу. Вјероватно сте много сличних прича прочитали, чули или чак били очевици и ви. Уколико има таквих, на крају ове приче имаћете могућност да је подијелите с нама. Све су оне сличне и тужне...

... Јесење кише и још топло вријеме погодовали су расту гљива. Иза сваког бусена широким клобуком, својом свјежином и необичном величином, гљиве су мамиле Петра. *Има их много, обрадоваћу мајку и приредити изврсну вечеру*, размишљао је наглас Петар. *Само да не уберем криву, морам добро пазити, јер између јестивих и нејестивих није велика разлика*, појашњавао је самом себи и наставио брати плодове природе, пазећи искључиво да не убере криву гљиву. *Па ово је право богатство, овдје дуго нико није брао!*, тврдио је Петар трчећи од стабла до стабла док се његова корпа брзо пунила. Одједном заглашујући прасак и Петар се тек након неколико сати пробудио у болници. *Гдје су моје гљиве?*, питао је ознојене људе у бијелом, који се већ сатима боре да Петра врате у живот. Дио приче од брања гљива до тренутка буђења дознао је од љекара и својих родитеља. Петар је потегнуо невидљиву нит која је активирала невидљивог убицу. Изгубио је много крви и задобио тешке повреде по цијелом тијелу. Његова срећа у несрећи била је што је мајка била у близини и чула експлозију. Само брза интервенција оставила је Петра у животу.“ Након активности наставник пита ученике:

- Од чега је настрадао дјечак?

- Зашто Петар није видио постављену мину?
- Шта чине људи да би мине биле што опасније? (маскирају их, праве их у разним бојама, праве их мањим, већим и сл.)
- Ако их не можемо видјети, како ћемо знати да ли негдје има мина или не?
- Како избјећи судбину дјечака из приче?

Коментар:

Данас сте учили о минама у природи и можемо закључити сљедеће:

- Постављају се тако да буду што више закамуфлиране.
- Најчешће су закопане под земљу.
- Могу бити разних боја, облика и величина.
- И оне које су постављене на земљу, услед дјеловања разних природних феномена, кише, ерозије, поплава, не могу се примијетити.
- Временом их покрива коров, трава, жбуње и тиме постају још теже уочљиве.
- Биле оне зарђале или сјајне – увијек су опасне.
- Ако их не видите, то не значи да их нема, јер су и направљене да их не видите
- Не играти се у минираним и сумњивим подручјима
- Играти се на теренима припремљеним за игру и забаву дјеце

Завршна активност: Од куће до школе, (трајање 45 минута)

Напомена: Ово може бити посве нова радионица, на наредном часу.

Ученике подијелити у групе (3 - 4). Свака група прави мапу своје ближе околине. Плавом означавају ризична подручја, подручја гдје има мина. (Уколико наставник има готову мапу ближе околине, може је копирати у неколико копија и подијелити групама). На крају свака група прави сљедећу таблицу. Број редова зависи и од броја ризичних подручја.

РИЗИЧНО ПОДРУЧЈЕ	СМАТРАМ ГА РИЗИЧНИМ ЗАТО...

Наставник на табли или хамер папиру нацрта исту табелу и уписује податке које образлаже свака група преко свог представника. Исти одговори се не уписују. Свако од ученика или група може дати коментар и на извјештај других група.

На крају дјеца у мапу уцртавају и презентују и сигурна подручја, гдје се смије сигурно играти.

НАПОМЕНА: Активност се може прилагодити различитим ризичним подручјима.

Радионица 34: РЕАКЦИЈЕ У СЛУЧАЈУ ЗЕМЉОТРЕСА И ПОЖАРА *

Циљ радионице: Да ученици стекну знања о реаговању у ситуацијама пожара или земљотреса

Начин рада и средства/материјали: папири, фломастери, љепила, одштампани радни материјали за групе, 2 хамер папира.

Трајање: 60'

***Садржај/материјал за радионицу,** уз одређену модификацију и прилагођавање узрасту ученика, може се користити од другог до деветог разреда. Формулацију наведених упутстава, у појединим дијеловима, потребно је прилагодити и узрасту ученика другог разреда.

Ток рада:

Наставник даје упутство групи: „Данас треба да обрадимо двије важне теме. Прва тема је како се снаћи у случају пожара, а друга тема је како се снаћи у случају земљотреса. Сада ћемо се подијелити у двије групе. Једна група ће добити упутство о сналажењу у ситуацији пожара, а друга у случају земљотреса. Задатак група јесте да осмисле играказ који ће обухватити што је могуће више наведених упутстава. Унутар група ви можете осмислити ситуацију и подијелити улоге. Важно је да играказ прикаже прикладно реаговање у наведеним ситуацијама. Након припреме играказа, обје групе ће имати прилику да изведу осмишљени играказ и на тај начин, другом дијелу групе пренесу своје знање.“

УПУТСТВА ЗА СИТУАЦИЈУ ЗЕМЉОТРЕСА:

Поступци прије земљотреса

- У кући/стану одредити једно сигурно мјесто (мјесто окупљања приликом земљотреса) у већој просторији, те нарочито дјецу упознати с тим и неколико пута годишње подсјећати их на то.
- Као и у већини случајева (везаних за већину природних или других несрећа) потребно је да сви укућани знају гдје је главна склопка за струју, те гдје су главни вентили за плин и воду, и како се затварају (искључују).
- По могућности је потребно на дохват руке имати већ припремљена приручна средства (батерију, транзистор, торбу за прву помоћ, итд.).

УПУТСТВА ЗА ПОНАШАЊЕ НАКОН ПРВОГ УДАРА ЗЕМЉОТРЕСА:

- Будите спремни за додатне земљотресе. Ако је објекат оштећен, због могућности настанка јачег земљотреса, напустите га смирено, без панике и по реду: мајке с дјецом, стари, болесни, особе са инвалидитетом, итд.
- Уколико се налазите у оштећеном објекту и осјећате мирис плина или видите покидане каблове, не палите свијеће и шибице због опасности од пожара и експлозија.
- Провјерите да ли је неко повријеђен. Не помјерајте озбиљно повријеђене особе.
- Пратите упутства надлежних органа. Користите телефон само у случају нужде, како се телефонске линије не би оптеретиле.
- Избјегавајте улазак у кућу, поготово уколико постоје оштећења, осјетите мирис плина или видите оштећене каблове.

УКОЛИКО ВАС ЗЕМЉОТРЕС ЗАДЕСИ У ЗАТВОРЕНОМ ПРОСТОРУ:

- Сачувајте присебност и не паничите, паника може бити главни кривац за неразборито понашање које се након првог земљотреса очекује.
- Не покушавајте да бјежите, спустите се на под и покријте главу рукама.
- Ако вас је земљотрес затекао у нижим просторијама стана/куће, након првих подрхтавања изађите у слободан простор, удаљивши се при том од стабала, уличних свјетилки, електричних каблова и осталих грађевина.
- Ако вас је земљотрес затекао на вишим спратовима, склоните се поред носивих зидова, под оквире врата, у унутрашњи угао просторије, испод стола, те рукама заштитите очи.
- Одмакните се што даље од стаклених површина, спољних зидова, врата или било чега другог што може да падне, не излазите на терасу и балкон.
- Ако сте на отвореном, удаљите се од свих могућих објеката и предмета који би вас могли угрозити (пасти на вас), те заштитите главу рукама или ташном.

ПОСТУПЦИ УКОЛИКО СЕ НАЂЕТЕ ПОД РУШЕВИНАМА:

- Не палите шибице.
- Прекријте уста марамицом или тканином.
- Покушајте на неки начин скренути пажњу трагаоцима (ударање рукама о неки предмет, цијев, итд.). Немојте гласно викати због велике прашине која се у таквим случајевима шири.

ПОСТУПЦИ НАКОН ЗЕМЉОТРЕСА:

- Када престану први потреси, напустите просторију узевши са собом најважније и спремљене ствари (зграду прво напуштају мајке са дјецом, старије особе и инвалиди, па остали).
- Не напуштајте просторију (зграду) лифтом, употребљавајте искључиво степенице (могу се покварити инсталације, срушити лифтови посљедицама првог или поновним потресом, може нестати електричне енергије и сл.).

- Искључите електричну енергију на главној склопци и затворе плин и воду на главном вентилу. Посветите се, уколико ситуација омогућава, помоћи страдалима, с тим да се не помичу тешко повријеђене особе.
- Употребљавајте за пиће само флаширану воду и воду која стигне као помоћ.

УПУТСТВА У СЛУЧАЈУ ПОЖАРА:

Увод: Пожари могу бити изазвани природним појавама (удар грома) и људским дјеловањем и то случајно (кратки спојеви и варнице приликом извођења радова), ненамјерним паљењем (бацање запаљивих материјала, опушака) на излетиштима, извођењем пољопривредних активности (спаљивање корова и осталог отпадног биља), што је најчешћи облик изазивања пожара, а што је кажњиво, те намјерним подметањем.

ПРЕВЕНТИВНЕ МЈЕРЕ

- Не спаљујте траву, ниско растиње, нити смеће на отвореном простору, обрадивим површинама и у близини шума.
- Не палите роштиљ на отвореном простору и у близини лако запаљивих твари (трава, грање, итд).
- Из свих пратећих просторија (подруми, гараже, итд.) уклоните све ускладиштене запаљиве ствари (фарбе, старе часописе, елементе старог намјештаја, гардеробу, итд.).
- Покушајте осигурати сталну проходност противпожарних путева, нарочито у високим стамбеним објектима и упознајте дјецу с истим.
- Научите правилно активирати и користити противпожарни апарат и томе подучите своје укућане.
- Научите да у случају пожара позовете ватрогасно – спасилачке јединице (ватрогасце) на број 123, или оперативне центре цивилне заштите – 121.
- Уградите детекторе дима на батерије на свим спратовима и провјетравајте њихову функционалност најмање једном годишње.
- Разрадите евакуацијски план у случају пожара.

УПУТСТВА ЗА ПОНАШАЊЕ У СЛУЧАЈУ ПОЖАРА У ДОМАЋИНСТВУ:

- Ако примијетите пожар, изађите на прозор или у ходник и покушајте алармирати остале укућане и комшије без ширање панике.
- Позовите број 123 – ватрогасци или оперативни центар цивилне заштите – 121, дајући конкретне податке о локацији пожара: адресу, спрат и број стана.
- Уколико је пожар захватио само једну од просторија вашег стана, затворите врата те просторије и искључите електричну енергију. Позовите ватрогасце и евакуишите укућане, а ако је пожар мањег обима, покушајте гашење одговарајућим апаратом за гашење пожара. Извуците осигурач, усмјерите млазницу на дно пожара, притисните ручицу и помичите лијево-десно. Алтернативно можете користити лопату, пијесак,

мокру метлу, вунени или памучни прекривач, увијек водећи рачуна о властитој сигурности.

- Спремите се за сусрет са густим димом и врелином. Ако имате времена, обујте ципеле са дељим ђоном, те обуците капут. Уколико се нађете у ситуацији да се око вас налази велика количина дима, сагните се и пужите по поду, задржите дах колико можете и дишите плитко кроз нос и по могућности вежите или држите крпе и пешкире натопљене водом преко носа и уста.
- Никада не користите лифт, зато што се у току пожара ослобађа густ дим који садржи отровне гасове који се тако акумулирају у окна и кабине лифтова, што проузрокује сигурну смрт од гушења.
- Уколико се ради о пожару већих размјера, водите рачуна о предметима који вас могу погодити или на неки други начин угрозити (стакло, дрво или други материјал) и не покушавајте да се вратите у зграду. Ако будете морали да прођете кроз ватру, покријте косу и сагните главу, затворите очи колико је могуће, задржите дах и брзо се крећите.
- Немојте користити воду да бисте угасили пожар на електричним инсталацијама и апаратима, јер можете бити изложени струјном удару.
- Никада немојте водом гасити пожар изазван бензином или уљем, јер ове супстанце плутају на површини воде и могу изазвати ширење пожара.

ПОСТУПЦИ У СЛУЧАЈЕВИМА ДИРЕКТНОГ КОНТАКТА СА ВАТРОМ:

- Приступите особи са леђа и прекријте јој тијело прекривачем. Полегните особу како би се спријечило дјеловање пламена на лице и косу.
- Покушајте угасити пожар почевши од главе наниже, на начин да омотате особу у прекривач или капут. Ослободите дишне органе да особа може дисати.
- Уколико су се одјећа и прекривач залијепили за тијело особе, не скидајте ништа на силу.
- Ако је то могуће, опечени дио одмах ставите под текућу хладну воду 10 до 15 минута. Након хлађења треба прекрити опечено мјесто стерилном газом или завојем за опекотине. Никад не наносите било какве масти и не стављајте лед на опечено мјесто.
- Унесрећеном с већим опекотинама треба дати да се напије воде.
- Ако ваша одјећа у току пружања помоћи почне горјети, лезите на под и покушајте зауставити горење одјеће на начин да се котрљате по поду. Заштитите лице.

КАДА СЕ ПОЖАР УГАСИ:

- Изађите из куће и одмах угасите преостале тачке пожара у близини куће.
- Осигурајте дежурство док се сва жаришта потпуно не угасе због могућности појаве мањих пожара у близини куће, зграде, као и поновног запаљења.

Након активности: Наставник након првог изведеног играказа, а затим и након играказа друге групе поставља питања за учеснике групе и учеснике посматраче: „Како је било док

сте припремали игроказ? Шта је било посебно тешко/лако током припреме игроказа? Да ли сте нешто ново научили током припреме игроказа? Да ли сте нешто ново научили из овог игроказа? Наведите шта! Шта вам је било посебно значајно? Како сте сарађивали као група?“

Завршна активност: Знак, (30 минута)

Ток активности: Учесници су сада подијељени у исте групе, али им се сада додјељује тема друге групе. Унутар група сви учесници треба да размисле шта је за њих у том игроказу било најважније, а затим осмисле по знак који ће нацртати/направити, како би на тај начин упозорили/дали основна упутства за понашање дјечи у овим непредвиђеним ситуацијама.

Након активности: Ученици лијепе знакове на два хамера предвиђена за ове двије теме. Наставник прати дјечије радове.

5.1.3. Модели радионица за ВРОЗ у ТРЕЋЕМ разреду

Педагошке радионице које су предложене за реализацију наставних часова васпитног рада у одјељењским заједницама трећег разреда систематизоване су по областима и темама које су дефинисане наставним програмом ВРОЗ-а за трећи разред. У склопу сваке радионице су истакнути циљеви радионице, материјал за рад и вријеме трајања одређене радионице, те активности и садржаји који ће помоћи да ученици остваре исходе учења дефинисане наставним програмом.

Понуђени модели радионица нису примјери готових припрема за часове васпитног рада у одјељењској заједници, него су приједлози идеја, садржаја и активности о томе како и на који начин је могуће остварити исходе учења дефинисане за одређену тему. За сваки од модела радионица могућа је (па чак и пожељна) дорада, модификација, допуна или корекција, а све у складу са потребама ученика из одјељења у којем се реализује радионица. Корекције понуђених модела радионица ће зависити и од тога колико су ученици већ остварили исходе учења који су дефинисани као кључни за предложени модел радионице.

За област *Култура живљења* у оквиру Теме 1: *Организација одјељењског колектива* предложена су два (2) модела радионица, за Тему 2: *Култура понашања и облачења* предложено је шест (6) модела радионица, док је Тема 3: *Наша традиција* заступљена са једним (1) моделом педагошке радионице. Област *Дјечија права и обавезе* за Тему 1: *Дјечија права* предложен је један (1) модел радионице.

У оквиру Области: *Здрави животни стилови* Тема 1: *Чувари здравља и природе* обухвата два (2) модела, Тема 2: *Наше емоције* обухвата обухвата четири (4) модела и Тема 3: *Учење* обухвата три (3) модела педагошких радионица. Исходи учења који су дефинисани за горе наведене теме из области о здравим животним стиловима могуће је остварити кроз реализацију садржаја и активности који су планирани у педагошким радионицама.

Област *Теме по избору/Слободне теме* у оквиру Теме 1: *Морално расуђивање*, Теме 2: *Опасности од пиротехничких средстава, мина и других убојитих средстава* и Теме 3: *Слободне теме* предложен је по један (1) модел педагошке радионице.

Одјељењским старјешинама у трећем разреду на располагању је укупно 22 модела педагошких радионица које могу користити приликом припреме и организације часова васпитног рада са ученицима.

Област: Култура живљења

Тема 1: Организација одјељењског колектива

Радионица 1: МОЈЕ ОДЈЕЉЕЊЕ - РАЗУМИЈЕВАЊЕ, ПОВЈЕРЕЊЕ И САРАДЊА У ОДЈЕЉЕЊУ

Циљеви радионице:

- Подстицати ученике да уважавају сопствену индивидуалност, као и индивидуалност других ученика.
- Развијати код ученика способност индивидуалног и групног дјеловања, разумијевања и повјерења..
- Развијати осјећај заједништва и припадања у групи.

Материјали: Чарт папир, папир А4 формат, фломастери/бојице, маказе, папир и оловке, Радни листови за дјецу.

Трајање: 90 минута

ТЕКСТ ЗА НАСТАВНИКА

Ову радионицу можете реализовати у неколико корака у којима ће сваки ученик добити прилику да, преко садржаја и примјера из свакодневног живота, уоче како се разликује, односно не разликује од других у погледу навика, умијећа и осјећања.

Вођење одјељења дијелом је процес постављања очекивања, рутина и вјештина које ученицима омогућују да раде потпуно се ослањајући на себе, на групу или на свог друга. Између осталих ствари, потребно је да науче поштовати себе и друге, доносити одлуке,

снизити тон свог гласа, поштовати правила понашања у одјељењу, користити материјале и сл. Да би обавили те задатке, прво морамо постићи да се они старају о себи и о другима. Сваки ученик може допринијети у бризи за друге на много начина – слушати и реаговати на примјерен начин и с пажњом, показати интерес за осјећања и гледишта других, развијањем способности емпатије.

ИЗГРАДЊА ОДЈЕЉЕЊСКЕ ЗАЈЕДНИЦЕ

Одјељењску заједницу градимо сваког дана када од ученика очекујемо да:

- Знају и обраћају се једни другима по имену, познају међусобна интересовања и осјећања.
- Чекају на свој ред – без расправљања, љутње/дурења или напуштања одјељења.
- Дијеле – своје приватно вријеме са наставником, простор уз кутију са пијеском или компјутер, ужину, бојице, фломастере итд.
- Направе мјеста – за оне који касне или ученике која нису њихови „најбољи пријатељи“.
- Заједнички обављају активности – придружују се мањим групама на конструктиван начин.
- Позивају друге да им се придруже.
- Понашају се пријатељски – поздрављају и укључују друге (не само пријатеље) у разговор и активности.
- Сарађују – у разрјешавању проблема, размјењују своја мишљења, доносећи одлуке које свима одговарају без надијевања имена или увредљивог понашања.

Радионицу можете почети уз активност „Волим - не волим“.

Активност: „Волим – Не волим“

Сви ученици сједе у кругу, наставник каже: „Сада ћемо играти игру у којој ћемо показати шта ко воли или не воли. Играћемо се тако што ћу ја да кажем шта ће да раде они који нешто воле и шта ће да раде они који исто то не воле. Ево, сада ћу вам прво показати како ћемо то да урадимо, а послије ћемо се стварно играти. На примјер: нека подигну обје руке високо, склопе их и машу (показати). Сваки пут кад то ураде, свако од вас нека погледа око себе и види ко је све са њим у кругу.“

Настављате: „Нека устану и ухвате се за руке они који воле ујутру дуго да спавају. Они који то не воле, нека остану да сједе, нека високо подигну руке, склопе их и машу.“

Иста процедура понавља се за:

- Воле/ Не воле да се баве спортом
- Воле/Не воле кућне љубимце
- Воле/Не воле цртање, плес, математику и сл.

Питања за разговор са ученицима:

Важно је да наставник у сваком појединачном случају, током цијеле радионице, наглашава да је сваки избор подједнако прихватљив. Нпр. „Ево, дакле, оних којима је баш лијепо да

ујутру мало дуже сањају слатке снове.“ Како видимо, свако нешто воли. Слиједи разговор са дјецом усмјерен слједећим питањима:

- Има ли неког ко је увијек сједио?
- Да ли је неко примијетио да је неко други увијек сједио или устајао кад и он?
- Има ли некога ко је некад сједио кад су сви други устали или устао кад су сви други сједили?

Продискутовати кратко о сличностима и разликама, увијек наглашавајући подједнаку прихватљивости сваког учињеног избора. По томе шта волим или шта не волим, ми се и разликујемо. Након тога, ученици ће реализовати неколико активности које ће им помоћи да дођу до спознаје зашто је свака индивидуа посебна и важна и како на основу свих тих различитости можемо створити заједницу којој сви припадамо.

Активност: Мапа – То смо ми (30')

Велики папир се подијели линијом на онолико дијелова колико је ученика у групи. Сваки ученик у свој простор, на којем је написано његово име, ставља нешто своје што ће га представљати: нацрта, отисне, залијепи неку апликацију или прикачи (портрет, фотографију, отисак руке или прста, знак...). Ова „мапа“ трајно стоји у неком дијелу учионице и доступна је ученицима тако да могу додавати и мијењати. Са ученицима се разговара о томе шта значи појам МИ, о томе шта садржи наша „мапа“, да ли јој нешто недостаје, а слично се разговара и када се уносе допуне или измјене.

Активност: „Слични смо, различити и посебни“ (20')

Ево једног другачијег начина упознавања. Прошетај учионицом и покушај пронаћи по једног ученика која ће ти дати одговор на неко од постављених питања која се налазе у овој табели. У слједећих десетак минута покушај да у свакој колони упишеш бар по једно име. Што више различитих имена, то више спознаје о твојим вршњацима.

Ко има брата?	Ко има сестру?	Ко воли да једе брокуле?	Ко воли дуго да спава?
Ко има црну косу?	Ко воли да чита?	Ко воли да слуша домаћу музику?	Ко не воли фудбал?
Ко је виши од 150 цм?	Ко воли да гледа филмове?	Ко воли да се облачи дискретно?	Ко има фармерке на себи?
Ко воли да вози бицикло?	Ко је мушког пола?	Ко има црне очи?	Ко зна да вози скејт?
Ко има на себи патике?	Ко је тих и повучен у комуникацији са другим људима?	Ко има нешто плаво на себи?	Ко је женског пола?
Ко не воли компјутерске игре?	Ко живи у стану, а не у кући?	Ко воли цвијеће?	Ко воли да плива?

Активност: „Која животиња ми је слична и зашто?“ (20')

Циљ: Ова активност има за циљ да ученици анализирају своје личне квалитете тако што ће их поредити са неким животињама. Активност ће навести ученике да размотре своје личне карактеристике и упореде их са перцепцијом других о њима самима. Позитивни коментари од чланова групе ће охрабрити/омогућити развој и јачање осјећаја припадности групи, затим повјерење, достојанство. Осим тога, сам процес признавања у којем се прича о томе коју животињу ученици представљају ће ојачати осјећај емпатије код ученика.

Инструкција:

1. Реците ученицима да нацртају животиње, за коју вјерују да су им слични по карактеру. Сви раде индивидуално и мисле (и пишу) квалитете/карактеристике или понашања која су им заједничка са тим животињама. Важно је да причају (и пишу) о себи умјесто о животињама нпр. „Ја сам сличан псу јер сам лојалан“.
2. За вријеме рада, ученици не улазе у дискусију са вршњацима.
3. На крају, сакупите цртеже ученика и сачувате приватност сваког ученика.
4. Измијешајте слике и реците ученицима да изабере по једну и напишу (или кажу) само позитивне ствари о тој животињи. Онда презентујете сваку слику одјељењу и позитивно окарактеришите сваку животињу на слици.
5. На крају, ставите слике на зид или их вратите ученицима.

Додатна активност

Ученици требају размислити и попунити радни лист „Моја очекивања у погледу понашања и одговорности других у одјељењу.“ Могу то урадити појединачно и/или у пару и групи.

Радни лист за ученике

Моја очекивања у погледу понашања и одговорности других у одјељењу	
Од учитеља/наставника Очекујем да/да не.....	Да бисмо добро радили, очекујем да остали ученици у одјељењу.....
Могу помоћи одјељењу да добро ради тако што ћу....	Током школске године волио/вољела бих да.....

Радионица 2: ПРАВИЛА ПОНАШАЊА У НАШЕМ ОДЈЕЉЕЊУ

Циљ радионице: Процјењивање правила понашања која ће важити за цијелу одјељењску заједницу.

Материјал: празни листови папира за рад по групама. **Трајање:** 45 минута

ТЕКСТ ЗА НАСТАВНИКА

Уводна активност:

„Пантомима“: Неколико ученика добровољаца добија задатак да пантомимом прикаже нека од правила понашања.

Централна активност:

„Ревизија правила и уочавања посљедица непоштовања правила“

1. Ученици по групама процјењују која се од наведених правила најчешће крше, а затим на нивоу одјељења извјештавају и коментришу. Уколико је потребно, правила се могу преформулисати.
2. Ученици затим добијају задатак да у оквиру својих група наводе начине на које ће се осигурати поштовање усвојених правила, односно дају приједлоге посљедица кршења правила.
3. Групе редом саопштавају по једну посљедицу, а наставник их записује на табли.

Напомена: Уколико се приједлози односе на, на примјер, удаљавање са часа ученика који не поштује неко правило, скренути пажњу ученицима да то није циљ, већ да је потребно да сви научимо да се понашамо тако да не угрожавамо друге, а ни себе.

Завршна активност:

Игра: „Настави покрет“ - ученик направи покрет, а остали ученици га имитирају. Након неког времена ученици се смјењују.

Област: Култура живљења

Тема 2: Култура понашања и облачења

Радионица 3: КУЛТУРА ОБЛАЧЕЊА И ПОНАШАЊА У ШКОЛИ

Циљ радионице: Ученици ће у групној сарадњи доћи до сагласности око исказивања мишљења о култури облачења и понашања у школи.

Материјал: папир за писање.

Трајање: 45 минута

ТЕКСТ ЗА НАСТАВНИКА

I корак

Подијелити ученике у 3 групе. Свака група даје себи „атрактивно“ име.

II корак

Свака група добија задатак:

1. група – треба да напише како треба да се облаче у школи.
2. група – треба да напише како треба да се понашају у школи
3. група – треба да напише о посљедицама непоштовања Кодекса облачења и понашања у школи

III корак

Свака група чита добијене задатке које су ријешили. С тим да се ти задаци понављају у остале три групе. Радионица се завршава дискусијом.

Радионица 4: ПОНАШАЊЕ У СРЕДСТВИМА ЈАВНОГ ПРЕВОЗА, НА ПУТОВАЊИМА, ТЕ ТОКОМ ОДМОРА

Циљ радионице: Упознавање ученика са манирима лијепог понашања у средствима јавног превоза, на путовањима, те током одмора.

Материјал: Папир за писање.

Трајање: 45 минута

ТЕКСТ ЗА НАСТАВНИКА

Уводна активност:

Игра: „Пантомима“ - Ученици добијају задатак да се присјете манира лијепог понашања у средствима јавног превоза на које их родитељи стално подсећају, а затим их усмено наводе.

Централна активност:

Ученици раде у четири групе. Свака група записује што више правила лијепог понашања за добијени задатак:

- а) у превозном средству;
- б) на путовањима;
- в) на одмору;
- г) док вози бицикл, ролере, тротинет.

Учитељ/наставник помаже по потреби и усмјерава. Групе читају урађено, коментаришу и међусобно се допуњују.

Завршна активност:

Свака група се договара како ће сценски да представи једно правило наведено у оквиру групе (по избору), а затим групе глуме. Задатак осталих је да препознају и именују правило о коме је ријеч.

Радионица 5: ПОНАШАЊЕ У ПОРОДИЦИ, У КОМШИЛУКУ, У ШКОЛИ, У ПОСЈЕТИ ДРУГУ/ДРУГАРИЦИ

Циљ радионице: Упознавање ученика са манирима лијепог понашања у свакодневним животним ситуацијама.

Материјал: Папир за писање.

Трајање: 45 минута

ТЕКСТ ЗА НАСТАВНИКА

Уводна активност:

Игра: „Пантомима“ - Ученици добијају задатак да се присјете манира лијепог понашања на које их родитељи стално подејећају, а затим их усмено наводе.

Централна активност:

Ученици раде у пет група. Свака група записује што више правила лијепог понашања за добијени задатак:

- а) у породици;
- б) у комшилуку;
- в) у школи;
- г) у посјети другу/другарици;
- д) у посјети комшијама.

Учитељ помаже по потреби и усмјерава. Групе читају урађено, коментаришу и међусобно се допуњују.

Завршна активност:

Свака група се договара како ће сценски да представи једно правило наведено у оквиру групе (по избору), а затим групе глуме. Задатак осталих је да препознају и именују правило о коме је ријеч.

Радионица 6: ЦЕПАРАЦ И ЗАШТО ЈЕ ВАЖНО ШТЕДЈЕТИ (правилан однос према трошењу новца)

Исходи учења - ученик ће бити у стању да:

- објасни зашто је важна штедња и како треба трошити новац.

Средства/материјал за рад: мање картонске кутије или кутије од тетрапака, бојице, фломастери, маказе, љепило, колаж или украсни папири, предмет који ће да представља „златну рибицу“.

Ток активности:

Уводна активност:

Учитељ са ученицима реализује игру - *Златна рибица*. Узимају један предмет или прави играчку који ће да представља „Златну рибицу“. Ученици стоје у кругу. Први ученик узима „Златну рибицу“, држи је у руци, замишља жељу и када је замисли, даје „Златну рибицу“ другу до себе и тако све до краја круга.

Учитељ пита ученике да ли неко жели да каже свима своју жељу. Након што неки ученици изразе своје жеље, учитељ указује да је за остваривање неких жеља потребан новац.

Главна активност:

О џепарцу са ученицима разговарати постављајући им сљедећа питања:

- Шта је џепарац?
- Да ли сви добијате џепарац или неки други новац од рођака, баке, дједа?
- Шта обично урадите са тим новцем?
- Да ли се догоди да новац потрошите за слаткише, жваке или га чувате у касици до прилике када вам заиста затреба?
- Да ли вам за тај новац (који добијете) родитељи купују нешто што вам је заиста потребно (одјећа, обућа, школски прибор...)?
- Да ли вам се догодило да сте џепарац потрошили за ствари које вам нису потребне?
- Да ли је исправно позајмљивати новац од друга ако смо потрошили свој на непотребне ствари?

На крају разговора са ученицима истаћи закључак да не треба расипати новац, већ је потребно штедити и куповати оно што нам је заиста потребно, односно што је корисно.

Завршна активност:

Ученике питати да ли имају своје „касице прасице“? Како би могли чувати новац за ствари које су нам заиста потребне и које желимо, ученицима дати задатак да од материјала који су донијели направе касицу у којој ће чувати новац.

Радионица 7: НАСИЛНИ ОБЛИЦИ ПОНАШАЊА У ШКОЛИ, ВРШЊАЧКИ ПРИТИСАК

Циљ радионице: Подстицати/охрабривати ученике да разговарају о међусобном притиску.

Материјал: Чоколада, бомбоне или други слаткиши.

Трајање: 45 минута

ТЕКСТ ЗА НАСТАВНИКА

Школа је мјесто у којем сваки ученик/ца и свака одрасла особа требају поштовати одређена правила понашања и одговорности које се требају испунити. Све то доприноси стварању позитивне климе у школи и осјећају припадања и сигурности који је једнако важан како ученицима, тако и наставницима.

Свакодневна интеракција и комуникација са људима укључује и бројне могућности за несугласице и конфликте. Подсјетимо се основних чињеница о конфликтима.

- Конфликт је дио наших свакодневних односа са другима.
- Конфликт изазивају многе различите врсте догађаја и ситуација, али и наша перцепција истих.
- Конфликт може да има конструктивне и деструктивне исходе по особе које се у њему налазе.
- Дјеца нису проблем и не треба их нападати.
- Јасна очекивања су дио процеса рјешавања сукоба.
- Конфликт може бити негативан, али може бити и позитиван.
- Не треба се бојати конфликта већ лошег избора стратегије за његово рјешавање.
- Обично се конфликти завршавају одлукама које дефинишу будућност – ближу и даљу.
- Конфликом се може управљати конструктивно кроз комуникацију и отвореност.
- Не воде сви конфликти до заједничког и договореног краја.
- Важно је испитати да ли је одређени приступ рјешавању конфликта онај који највише одговара ситуацији.
- Вјештине за рјешавање конфликта укључују анализирање конфликтне ситуације, омогућавање да се стране сусретну и да им се помогне да се фокусирају на заједничко рјешавање проблема, грађењем сарадње и повјерења, комуникацијских вјештина, посматрањем, слушањем и изражавањем.
- Основа за рјешавање конфликта је рјешавање проблема.

Улога школе и наставника је да ученике науче како да избјегну непотребне конфликте или сукобе и како, када се појаве да их рјешавају на конструктиван начин. Циљ ове радионице

је да подстакне ученике да промишљају о заштити од насиља, конфликтима и да покушају ријешити конкретне конфликтне ситуације понуђене у наставку текста.

Конфликт је свађа, отворена дискусија, сукобљавање различитих мишљења и идеја, расправљање из разних разлога о различитим темама, али конфликт се такође јавља и у такмичарским играма, у спорту, приликом одласка у позориште или биоскоп, приликом гледања телевизијског програма. Најкраће, сваки сукоб идеја, потреба, жеља, позиција и интереса представља у ствари, конфликт.

Када ученицима поставите питање: „Шта бисте учинили када би вас неко ударио?“ они најчешће одговарају: „Вратио бих му/вратила бих му“. Ученици најчешће не виде пуно алтернатива насиљу. Креативан приступ рјешавању конфликта отвара могућности за другачије одговоре, помажући ученицима да постану свјесна сложености конфликтне ситуације упознајући их с могућим начинима реаговања у таквим ситуацијама, што ће им омогућити бирање најдјелотворнијег начина рјешавања сукоба. Када ученици науче откривати своје алтернативе сукобу, открит ће како постоји много више алтернатива него што су до тада сматрали могућим.

Приликом креативног рјешавања сукоба треба имати у виду сљедеће концепте:

- Сукоб постоји. Он неће нестати тек тако и зато га нећемо игнорисати. Желимо научити вјештине које ће нам помоћи у рјешавању сукоба.
- Сукоб може водити ка сазријевању (расту). Он није увијек добар, али не мора увијек ни бити лош. Кроз отворене сукобе често можемо научити нешто о себи и другима и кроз њега можемо сазријети.
- Постоји више рјешења неког сукоба. Ми вјежбамо развој идеја.
- Начин на који дефинишемо сукоб, повезан је с начином на који ћемо га ријешити. Често је наша збуњеност у рјешавању проблема резултат различитих дефиниција проблема.

- Насиље ескалира. То можемо видјети сваки пут када сукоб избије.
- Позитивни осјећаји такође ескалирају. Што више афирмишемо себе и друге, биће лакше.
- Понекад, не увијек, можемо наћи рјешења у којима ће сви бити побједници.

Активност: „Вршњачки притисак“ (45')

Инструкција:

1. Подијелите ученике у двије групе и дајте им слаткише. Кажите им да ставе слаткише у џепове и да их поједу касније (касније те вечери).
2. Реците једном ученику да изађе из учионице заједно са вама и објасните му правила игре. „Кад се вратиш у учионицу, поједи слаткише у присуству једне групе и убиједи их да и они то ураде.“
3. Вратите се у учионицу и започните активност.
4. Зауоставите игру након неколико минута и нека сви сједну у круг.
5. Питајте ученике јесу ли сви појели слаткише.
6. Питајте ученике (оне у групама који су појели слаткише након наговарања) да ли су имали намјеру појести слаткише прије вечере и на који начин су они који су их наговарали утицали на њихово понашање.
7. Ако има ученика који нису појели слаткише, тражите од њих да само мало загризу слаткиш а остатак ставе у уста тако пола слаткиша вири из уста.
8. Затим питајте ученике да ли је тешко или не одбити нешто, ако сте већ загризли мало. Зашто не ? Питајте оне који су успјели да одбију.
9. Питајте оне који су наговарали друге ученике како су се осјећали док су друге стављали у искушење. Питајте их шта су осјећали према онима који су их послушали као и према онима који су их одбили?
10. Питајте ученике из одјељења какве начине познају за одбијање нечега и зашто такве методе нису успјеле?
11. Питајте ученике да промисле о другим ситуацијама у њиховим животима када су их другови и другарице стављали на разна искушења.
12. Објасните да је вјежба усмјерена на међувршњачки притисак који се јавља када неко ради неке ствари само зато што то раде и други око њега/ње. Понекад међувршњачки притисак може бити и позитиван. На примјер, ако особа жели да се егостично понаша, али се боји да то учини, онда он/она упоређује шта би други могли помислити о њему/њој и онда се уздржавају да то и чине. Понекад људи ураде нешто добро да би остварили добар утисак на некога (Други ће мислити како је он/она добра особа.) – и ово се зове позитивни међувршњачки притисак.
13. Објасните ученицима да међувршњачки притисак може бити опасан поготово онда кад нам се нуде ствари које могу повриједити и нас, али и друге. У том случају, међувршњачки притисак је негативан. Питајте ученике да размисле о примјерима негативног међувршњачког притиска из властитог живота (неко вас покуша навести

- да пробате алкохол или удари пса и жели да ви то исто урадите. Напишите или графички представите одговоре групе на табли.
14. Питајте ученике „шта осјећају о међувршњачком притиску након данашњих активности“.

Радионица 8: НАСИЛНИ ОБЛИЦИ ПОНАШАЊА, КОНФЛИКТИ – КАКО ИХ СПРИЈЕЧИТИ И ЛИЈЕЧИТИ

Циљ радионице: Ученици ће знати основне информације у вези насилних облика понашања, конфликта и начина на који се они могу рјешавати.

Материјал: Папири, фломастери, јаја, чаша, со, вода.

Трајање: 90 минута

ТЕКСТ ЗА НАСТАВНИКА

Радионицу (час) можете почети разговором о конфликтима водећи се сљедећим питањима:

- Шта за вас представља конфликт или насилно понашање ?
- Како долази до конфликта или насилног понашања?
- Због чега се ви највише свађате или долазите у сукобу са другом дјецом или одраслима?
- Како избјегавате конфликте или насилно понашање?
- Како рјешавате конфликте или насилно понашање?
- Шта значи понашати се одговорно у комуникацији са другим људима и својим вршњацима?
- Може ли се за било који облик насиља рећи да је „одговорно“ понашање?

Упознајте ученике са основним информацијама које је важно да знају у вези конфликта и начина на који се они могу рјешавати. Такође, важно је нагласити ученицима да свако ко учествује у конфликту или је свједок неког конфликта има одређену одговорност за настанак, ток или рјешење конфликта. Такође, одговорност постоји и за дешавања послуже рјешавања сукоба, јер неки конфликти могу прерасти у неки облик насиља. Управо зато је важно подсетити на одговорност коју свако има у ситуацијама када дође до конфликта.

Затим ученицима прочитајте једну конфликтну ситуацију, након које ће услиједити активности повезане са поменутом ситуацијом.

Док је Милица узимала ужину из руксака, њен руксак је случајно пао и ударио је Сашу у главу. „Јој!“, рекао је Саша, трљајући се по глави. „Требаш бити пажљивија, глупачо“. Милица је зажалила што је ударила Сашу, али није јој се свиђало да је зову глупачом. Није то учинила намјерно. „Немој бити таква беба!“ „Препријечио си ми пут. Ти уопште не би требао бити овдје“, рекла је Ана. Саша је осјећао како стварно постаје љут. Када се Милица сагнула како би подигла руксак, Саша је шутнуо у учионицу. Њихов наставник, дошао је до ормарића. „Због чега тако вичете?“, упитао је. Милица и Саша показали су једно на друго. „Он је започео/Она је започела?“, рекли су у глас.

Након прочитане конфликте ситуације, слиједи активност у групама. Ученике подијелите у четири групе и информишите их да ће свака група добити посебан задатак. Циљ ове активности је да на четири различита начина ученици покушавају пронаћи рјешење за ову ситуацију. Свака група има двадесетак минута за рад на свом задатку, а затим слиједи презентација пред цијелим разредом.

Активности за групе (30')

1. Стрип

Прва група ће направити стрип у којем ће представити описани конфликт који се догодио између Милице и Саше. Такође, у стрипу треба бити понуђено и рјешење овог конфликта и то онако како га група види. Тема стрипа може бити: Како конфликте спријечити или ријешити?

2. Играње улога

Друга група ће имати задатак да драматизује цијелу ситуацију. Откако сте ученицима описали сукоб између Милице и Саше, реците ученицима нека одреде улоге у својој групи, тако што ће осим главних ликова моћи укључити и друге ликове који могу помоћи у рјешавању овог конфликта. Прије него почну припреме за играње улога увјерите се да су ученици добро разумјели појединости сукоба. Допустите да се игра заврши природним путем и да ученици дођу до рјешења сукоба.

3. Рецепт за пријатељство

Ова група ученика има задатак да напише рецепт за пријатељство. Као и сваки рецепт, тако и овај, мора садржати све потребне састојке за припрему и опис процедуре. Охрабрите ученике да буду што маштовитији у осмишљавању овог рецепта. Врхунски кувари имају и своје тајне због чега су њихова јела јединствена. Нека се потруде да и они додају „тајне састојке“ овом рецепту.

4. Млади медијатори

Ученици у овој групи ће покушати да се ставе у улози медијатора, односно особа које помажу да двије сукобљене стране пронађу рјешење које одговара свима. То треба бити представљено и као симулација праве медијације. То значи да ученици у групи треба да договоре ко ће играти улогу Милице, а ко Саше. Трећа особа (ученик) ће бити медијатор, а остали чланови групе су његови/њени савјетници који му помажу да успјешно води цијели процес.

Медијација је важно умијеће које подразумјева добро познавање природе конфликта и начина на који се он може ријешити. Како би помогли ученицима да успјешно одиграју улогу медијатора, понудите им текст који је у наставку текста под називом „Осам корака до рјешења сукоба“.

Текст: Осам корака до рјешења сукоба

1. **Смирите се.** Не покушавајте да разријешите сукоб док сте бијесни (односно док је друга особа бијесна). Узмите тајм - аут или се договорите да се поново састанете након извјесног времена.
2. **Опишите сукоб.** Требало би да свако прича о сукобу сопственим ријечима. Без понижавања! Важно: иако сваки ученик може имати различито виђење конфликта и користити другачије ријечи да га опише, ниједан исказ није „исправан“ или „погрешан“.
3. **Опишите шта је изазвало сукоб.** Који су конкретни догађаји довели до њега ? Шта се прво догодило? А слједеће? Да ли је почело као мања несугласица или разлика у мишљењу? Шта га је претворило у сукоб? Важно: не означавајте сукоб као било чију „кривицу“.
4. **Опишите осјећања изазвана сукобом.** Да поновимо, било би добро да свако користи сопствене ријечи. Искреност је важна. Без оптуживања !
5. **Слушајте пажљиво и с поштовањем док друга особа говори.** Покушајте да схватите њену тачку гледишта. Не упадајте јој у ријеч. Можда би било корисно да потврдите да сте разумјели запажања и осјећања друге особе тако што ћете их поновити. Примјер: „Није ти се допало када сам те увриједио.“ „Повријеђена су ти осјећања.“ „Мислио си да ти треба први да бираш игру на одмору.“ „Тужан си зато што се осјећаш одбаченим.“
6. **Смислите могућа рјешења сукоба. Пратите три основна правила за размишљање:**
 - Свако се труди да изнесе што више идеја.
 - Све идеје су прихватљиве.
 - Нико не исмијава туђе идеје.

Будите креативни. Прихватите туђе идеје. Будите отворени за нове идеје. Направите списак идеја које сте мислили да бисте били сигурни да ћете их

упамтити. Онда изаберите рјешење које ћете испробати. Будите спремни на компромис.

7. **Испробајте изабрано рјешење.** Провјерите да ли ћете дати резултате. Дајте све од себе. Будите стрпљиви.
8. **Ако једно рјешење не да резултате, испробајте неко друго.** Не одустајте. Смислите још идеја ако је потребно. Ако сукоб не можете ријешити ма колико се трудили, сложите се да се не слажете. Понекад је то најбоље што можете да учините. У међувремену, схватите да сукоб не мора да значи крај вашег односа. Људи могу да буду у добрим односима чак и када се не слажу у потпуности.

Презентација групних радова (15')

Након рада у групама, слиједи презентација рјешења до којих је свака група дошла. На крају покушајте заједно доћи до јединственог рјешења које ће помоћи Милицы и Саши да ријеше сукоб и да се помире. Ова вјежба ће помоћи ученицима да промишљају о конфликтним ситуацијама у којима се могу они или њихови пријатељи наћи. Сигурно ће добити бар неколико идеја како да се одговорно понашају у таквим или сличним ситуацијама.

Сада када су ученици већ имали прилику да вјежбају рјешавање сукоба, можете их укључити у мало сложенију активност у којој требају пружити емпатију неком ко је био жртва вршњачког насиља. Одговорност свих нас је да бринемо и пружимо подршку неком ко је претрпио било који облик насиља.

Активност: „Подржимо Ронија“ (15')

За ову активност потребна вам је прозирна стаклена чаша са водом, једно јаје и пола шоље соли, кашичица за чај и водоотпорни маркер. Пажљиво спустите јаја у чашу са водом. Требало би да потоне до дна. Јајету можете заједно са ученицима дати и неко име нпр. Рони. Реците ученицима да Рони представља некога ко је третиран неправедно и ко је доживио вршњачко насиље. То што је потонуо до дна представља осјећања неког ко је неправедно третиран и ко је малтретиран. Таква особа се често осјећа тужно, повријеђено, одбачено, невољно и сл. Извадите јаја из воде и оставите га са стране. Реците да ћете сад да додајете по једну кашичицу соли у воду како бисмо помогли Ронију да „исплива на површину“, а то значи да поправи своје расположење и да му пружимо своју подршку. Како додајете кашичицу по кашичицу соли објашњавајте да свака кашичица представља различите начине на које можемо да будемо фер и да помогнемо некоме ко је лоше третиран или је био жртва насиља. На примјер можете изговорити сљедеће ријечи охрабрења: „Сигурно се осјећаш лоше“. Ако желиш, можемо заједно играти твоју омиљену игру или ако су повријеђена твоја осјећања, ја сам ту да будем уз тебе и сл. Дајте ученицима један или два примјера, а онда их пустите да сами размишљају о могућим начинима пружања подршке.

Када додате сву со у воду, полако вратите јаја у чашу (претходно можете нацртати насмијано лице на јајету).

Сада би јаје требало да плива на површини. Кажите ученицима да је сада Рони добио подршку и помоћ од других и да се сада осјећа много боље.

Развијајте емпатију (30')

Радионицу завршите разговором о емпатији. Емпатија подразумијева нашу способност да се поистовијетимо с неким другим, да разумијемо његова осјећања, ситуацију у којој се налази, његове побуде и проблеме, способност да замислимо себе на мјесту те особе, или како се каже „у њеној кожи“. Ово је једна од најважнијих особина које у животу можемо да развијамо и што прије је развијемо, тим боље. Она, међутим, не може да се развије ако се не охрабрује и не подржава.

Није довољно да ученици саосјећају са особама са којима имају нешто заједничко. То је лако. Треба такође да саосјећају са особама које су потпуно различите од њих по својим потребама, искуствима, етничкој и културној припадности, талентима, способностима, успјесима, итд. Требало би да буду способни да замисле како се други осјећају и на крају, како би се други могли осјећати или како би се стварно осјећали услијед одређених догађаја или околности.

Област: Култура живљења

Тема 2: Наша традиција

Радионица 9: МЕЋУСОБНО ПОШТОВАЊЕ И УВАЖАВАЊЕ ЧЛАНОВА ПОРОДИЦЕ, ПОШТОВАЊЕ АУТОРИТЕТА

Циљ радионице: Ученици ће у групној сарадњи доћи до сагласности око исказивања мишљења о међусобном поштовању и уважавању чланова породице, поштовање ауторитета.

Материјал: папир за писање.

Трајање: 45 минута

ТЕКСТ ЗА НАСТАВНИКА

Уводна активност:

Ученици добијају задатак да се присјете манира лијепог поштовања и уважавања чланова породице, поштовања ауторитета а затим их усмено наводе.

Централна активност:

Ученици раде у четири групе. Свака група записује што више правила лијепог поштовања и уважавања за добијени задатак:

- а) чланова породице;
- б) баке и дједа;
- в) родбине и
- г) ко нам је ауторитет у породици.

Учитељ помаже по потреби и усмјерава. Групе читају урађено, коментаришу и међусобно се допуњују.

Завршна активност:

Свака група чита добијене задатке које су ријешили. Радионица се завршава дискусијом.

Област: Дјечија права и обавезе

Тема 1: Дјечија права

Радионица 10: ДЈЕЧИЈА ПРАВА

Циљеви радионице:

- Осврнути се на основне дјечије потребе.
- Набројати основна дјечија права.
- Упознати се са Конвенцијом о правима дјетета.

Материјали: Чарт папир, папир А4 формат, фломастери/бојице, маказе, папир и оловке.

Трајање: 45 минута

ТЕКСТ ЗА НАСТАВНИКА

У припремној фази за ову радионицу наставник се треба добро упознати са основним питањима која се односе на дјечија права. У наставку текста налазе се основне информације које ће помоћи наставнику да успјешно води дискусију о људским и дјечијим правима. Најчешћа питања и одговори о људским правима:

Шта су људска права?

Људска права су морална права која сваки појединац на свијету посједује – једноставно, као природну последицу чињенице да је он или она људско биће. Захтјевајући поштовање наших људских права, ми постављамо моралне захтјеве, обично према властима, да они неку ствар не могу учинити, јер је то кршење мог моралног интегритета и мог личног достојанства. Нико – ни појединац, ни Влада – не може нам одузети наша људска права.

Одакле она произилазе ?

Она су утемељена у чињеници да ми нисмо само физичка, него и морална и духовна људска бића. Људска права су потребна да заштите и сачувају хуманост сваког појединца, да осигурају да сваки појединац може живјети достојанствен живот - живот који је достојан људског бића ?

Зашто је Конвенција о правима дјетета толико важна ?

Конвенција је довела до многих промјена на пољу заштите права дјете.

1. То је инструмент људских права који је у свијету признало највише држава.
2. Конвенција промовише учешће дјетета, у складу са његовом старошћу и зрелошћу, у питањима која утичу на њихову судбину, као што су судски процеси или процес усвојења, њихова породица и друштво у цјелини. Конвенција одређује и њихово право на заштиту од свих облика злостављања, насиља и пракси којима се угрожавају њихова права. На крају, попут и сваке конвенције, она обезбјеђује и она права која се сматрају заштитом од могућег насиља.
3. Конвенција дјецу сматра правим субјектом, а не објектом. Традиционално, већина одраслих је васпитана тако да дјецу схвата као објекте, који морају безусловно слушати одрасле – родитеље, наставнике, свештенике, докторе итд. Умјесто тога, Конвенција промовише идеју да су дјеца особе са правима која одрасли, друштво и све институције које се баве питањима дјетета морају поштовати. Дјеца имају право на поштовање и да се према њима поступа уважавајући њихово достојанство, јер су они људска бића, без обзира колико имају година.
4. Све донесене одлуке - судске, административне итд. Које укључују дијете морају се руководити најбољим интересима самог дијетета. То је тежак став за дефинисање и постоји много контроверзи око његовог тачног значења. У пракси, то значи да ако, на примјер, судија треба да одлучи ко ће добити старатељство над дјететом, мора претходно да истражи неколико аспеката живота дјетета и одраслих.

Радионицу почните уз активност загријавања.

Активност: „Непослушни хор“ (10')

Један ученик је диригент, а остали ученици су хор. Диригент разним покретима диригује шта би волио да ради хор. Али, пошто пред собом има непослушни хор, чланови хора раде управо супротно од оног што им диригент показује. На примјер, диригент стоји, а цијели хор чучне или диригент скакуће, а хор мирно стоји на једној ноzi.

Разговор о правима и потребама (15')

Радионицу почните дискусијом о људским и дјечијим правима. Питајте ученике/це:

- Да ли знате шта су то људска права?
- Зашто она постоје?
- Ко нам „даје“ одређена права ?
- Да ли знате која су основна права и обавезе дјеце?
- По чему се дјечије потребе разликују од потреба одраслих?
- Зашто и када дјеца требају посебну заштиту?
- Ко је највише одговоран за дјечија права и ко треба да брине о томе да ли се поштују дјечија права или не?
- Шта је дјечије потребно да би преживљела, осјећала се заштићено и сретно?
- Зашто је важно да дјеца активно учествују у планирању и раду своје заједнице?

По завршетку дискусије слиједи активност коју ученици раде у малим групама.

Активност: „Жеље и потребе“ (20')

Ученици настављају рад у својим групама. Њихов задатак је да направе 10 картица и да на свакој картици нацртају по једну ствар која је потребна сваком дјетету да би било сретно. Када заврше са радом реците ученицима да све картице ставе на једно мјесто које је означено као „потребе“.

Затим реците да морате елиминисати десет картица јер је Влада увела мјере штедње и може подржати само основне дјечије потребе. Ове картице које сте елиминисали лијепите на чарт папиру на којем пише „жеље“. Затим реците да је Влада поштрила мјере штедње и да тражи да се елиминише још 10 потреба. Ученици бирају још 10 картица и постављају их на чарт папиру на којем пише „жеље“. Све преостале картице лијепе на чарт папиру на којем пише „потребе“.

- Које смо потребе прво елиминисали? Зашто?
- Која је разлика између жеља и потреба?
- Да ли су потребе и жеље сваког човјека исте или се разликују?
- Шта би се догодило када би елиминисали све потребе?

Закључите тако што ћете рећи да су дјечија права дефинисана на бази основних потреба које свако дијете треба да би преживјело, да би могло расти, било сретно дијете и одговоран грађанин. Конвенција о дјечијим правима настоји обавезати сваку државу да сваком дјетету осигура минимум услова за његово здраво одрастање.

Област 3: Здрави животни стилови

Тема: Чуvari здравља и природе

Радионица 11: ЧУВАЈМО ЗДРАВЉЕ

Циљеви радионице:

- Уочавање елемената за здрав живот.
- Уочавање важности усвајања навика здравог живота.

Материјал: Анкетни лист (у прилогу).

Трајање: 45 минута

ТЕКСТ ЗА НАСТАВНИКА

Уводна активност:

Игра: „Мозгалица“ - Ученици наводе асоцијације на ријеч здравље, које наставник пише на табли (без процјењивања).

Ученици заједно са наставником, на основу записа са табле, издвајају услове који су неопходни да би човјек био здрав (одржавање личне хигијене и хигијене простора, редовна

и правилна исхрана најмање осам сати сна, редовна физичка активност, боравак на свјежем ваздуху, као и услови који се односе на психичко здравље).

Централна активност:

Сваки ученик самостално, без потписивања попуњава анкетни лист.

Наставник прикупља анкетне листове. На сљедећем часу ће ученицима представити податке до којих је дошао анализом анкета.

Ученици затим уз помоћ наставника усмено наводе последице по здравље које могу настати уколико се не придржавамо наведених услова.

Завршна активност:

Ученици у паровима смишљају поруке/пословице/слогане који се односе на навике здравог живота, читају их и коментаришу.

Анкета за ученике „ЗДРАВЉЕ“

Анкете за ученике

1. Туширам се сваког дана. ДА НЕ
2. Сваког дана мијењам доњи веш ДА НЕ
3. Послије употребе тоалета перем руке:
а) увијек б) понекад в) зависи од много ствари
4. Послије уласка у кућу перем руке:
а) увијек б) понекад в) зависи гдје сам био/ла и шта сам радио/ла
5. Зубара посјећујем:
а) кад осјетим бол у зубу б) кад ме подсјете родитељи в) једном у 6 мјесеци
6. Пре 22 часа (10 увече) одлазим на спавање:
а) сваке вечери б) најчешће в) ријетко г) преко викенда остајем дуже
7. Гледам телевизију:
а) више од два сата сваког дана б) до два сата сваког дана в) не више од једног сата сваког дана г) не гледам је сваког дана
8. Гледам телефон:
а) више од два сата сваког дана б) до два сата сваког дана в) не више од једног сата сваког дана г) не гледам га сваког дана
9. Кувано јело ручам:
а) сваког дана б) у просјеку три дана недељно в) не знам г) не волим кувано, па га ријетко једем
10. Зубе перем:
а) после сваког јела б) како кад в) ујутру и пред спавање
11. Бавим се спортом и ван редовне наставе ДА НЕ
Колико пута недељно, ако се бавиш? _____

12. Проводим слободно вријеме на свјежем ваздуху (на отвореном, у природи):

а) сваког дана б) скоро сваког дана в) углавном викендом г) ријетко

13. Тражим помоћ када имам проблем ?

ДА НЕ

14. Често упадам у туче?

ДА НЕ

15. Слободно вријеме проводим са друговима и другарицама:

а) увијек б) често в) ријетко г) никад

16. У школи заборавим оно што код куће добро научим:

а) увијек б) често в) ријетко г) никад

17. Имам проблем када треба да говорим пред одјељењем или неком групом ученика:

а) увијек б) често в) ријетко г) никад

Радионица 12: БАВИМО СЕ СПОРТОМ

Исходи учења - ученик ће бити у стању да:

- наведе како и на које начине треба да чувамо здравље,
- образложи како спорт доприноси здрављу.

Средства/материјал за рад: папир А4 формата, бојице, фломастери, фотографије различитих спортова.

Ток активности:

Уводна активност:

Учитељ ученицима показује фотографије које се налазе у прилогу (или неке друге по избору), те од ученика тражи да идентификују о ком се спорту ради.

Главна активност:

Ученике питати:

- ❖ Да ли се бавите неким спортом? Који је то спорт?
- ❖ Због чега сте изабрали баш те активности?

Ученике које се не баве спортским активностима (не тренирају неки спорт) питати да ли похађају неку другу активност и коју. Након тога учитељ истиче значај бављења спортом и физичким активностима за цјелокупан развој дјете. Наводи да поред уобичајених спортова којима се дјеца баве (фудбал, кошарка, одбојка) за правилан развој ученика значајне су и

друге активности, као на примјер: плес, балет, фолклор, те да је боље свакодневно у кућним условима вјежбати најмање 15 минута, него не бавити се ниједном активношћу.

Физичка активност, редовно вјежбање и бављење спортом побољшава здравље мишића, костију, срца и утиче на развој моторичких активности. Побољшава концентрацију, јер физичка активност повећава доток крви у мозак, односно кисеоника који побољшава концентрацију. Вјежбање стимулише раст можданих ћелија. Све то утиче и на боље и лакше памћење, односно на цјелокупно учење. Редовна физичка активност повећава снагу и издржљивост, омогућава бољи сан и јача имунитет. Тијело се вјежбањем ослобађа нагомиланих токсина (отрова) у организму, па се и организам тако лакше бори против различитих болести и вируса. Дјеца, али и одрасли који се баве различитим физичким активностима због лучења хормона имају више енергије и осјећају се срећнијим, расположенији су.

Ученике подстаћи да кажу како се они осјећају након физичке активности. Затим, разговарати о томе да ли постоји неки спорт/активност којом би жељели да се баве? Сви ученици треба да дају одговор на ово питање, а ко жели може и да образложи.

Учитељ ученицима дијели папире и даје задатак, да нацртају спортску активност којом се баве или којом желе да се баве.

Завршна активност:

Од ученичких радова, направити пано у учионици. На крају са ученицима урадити неколико физичких активности тј. вјежби.

Прилог: Фотографије

Област 3: Здрави животни стилови

Тема 2: Наше емоције

Радионица 13: НАША ОСЈЕЋАЊА

Циљ радионице: Ученици добијају информације о основним емоцијама, могу их идентификовати, именовати и вербално и невербално изразити разне емоције. Осим тога, они треба да схвате функцију емоција, затим одреде различите разлоге у формирању емоција и разумију различите стратегије за управљање емоцијама.

Материјали: Папир А4 формат, фломастери/бојице емоције написане на папирџе представљене у табели испринтане форме са термометром.

Трајање: 90 минута

ТЕКСТ ЗА НАСТАВНИКА

Емоционални развој

Свака особа се рађа са одређеним емоцијама као на примјер: бијес, страх, срећа, туга, изненађење и гађење. Уз те урођене емоције, особе такође искушавају и друге емоције током живота као нпр. жаљење, сумња итд.

Емоције имају одређену функцију у животу сваке особе. Комуникација је једна од тих функција. Изражавање властитих емоција и идентификација емотивног стања код других нам помажу у односима са другим људима. Понекад су изражене емоције убједљивије другима него ријечи. Наши изрази лица, јачина гласа, држање тијела и гестикулације изражавају оно што мислимо или осјећамо. Зато је важно бити способан идентификовати емоције и адекватно их изразити. Осим тога, важно је и идентификовати емоције других – шта други мисле и осјећају у одређеној ситуацији. Емоције могу имати велики утицај на памћење:

- угодна одјељењска атмосфера подстиче ученике на сарадњу и памћење садржаја, социјалну интеракцију,
- добар однос наставник – ученик такође је подстицајан за одвијање наставног процеса,
- процјена ученика да га учитељ/наставник уважава доводи до његова уважавања учитеља/наставника и слично.

Страх у малим количинама, мотивише нас на постизање што бољег резултата (мала је количина страха пред писање теста/контролног мотивирајућа) но озбиљни страх паралише (ученик који се веома плаши теста, парализован је у концентрацији на задатак, његово размишљање усмјерено је на посљедице које ће се догодити, нпр. у породици због лоше оцјене, а то размишљање производи страх). Разговарање о емоцијама омогућава развој заједничког значења и бољег разумјевања емоционалних доживљаја себе и других. Таква заједничка значења постају дио структуре међусобних односа (добрих или лоших).

Активност : „Препознај Емоцију“ (15')

Циљ: идентификација и именовање емоција невербалним или минимално вербалним знаковима.

Потребан материјал: емоције написане на папириће представљене у табели.

Инструкција: Дајте ученицима папириће са емоцијама написаним на њих и тражите од њих да изразе те емоције. То треба да ураде невербално, користећи говор тијела и један самогласник. Остатак групе погађа емоцију коју изражава ученик.

СРЕЋА	ТУГА	СТРАХ
ИЗНЕНАЂЕЊЕ	БИЈЕС	ГАЂЕЊЕ
ЖАЉЕЊЕ	ЉУБАВ	ДОСАДА

Активност: Погоди како се осјећам (20')

Ученици у паровима фацијалном експресијом исказују осјећања везана за једну угодну и једну неугодну ситуацију. Другар треба погодити о каквој се ситуацији ради. Разговор у кругу.

- Како сте препознали да ли се ради о угодној или неугодној ситуацији?
- Која сте осјећања видјели на лицу свог друга?
- Која осјећања можемо назвати угодним, а која неугодним?

Како препознати емоцију коју ми или други вршњаци доживљавамо у одређеном моменту? Ипак, постоје одређене карактеристике по којима особа може идентификовати ову или ону емоцију:

1. Израз лица нпр. осмијех или набирање обрва.
2. Ријеч, звук или фаза која прати емоцију.
3. Физиолошке промјене нпр. знојави дланови, дрхтање гласа, лупање срца итд.

Осим тога, различите емоције које неко може искусити зависе од различитих животних ситуација (нпр. наљутиш се ако ти друг не врати дуг; драго вам је када добијете дуго жељени поклон итд.)

Активност: „Мисли одређују наше емоције“ (30')

Циљ: подићи свјесност код ученика о томе како мисли одређују наше емоције – оно што утиче на нас нису сами догађаји, него наша интерпретација тих догађаја. Ученици спајају именовану емоцију (задовољство, срећа, увреда, бијес, олакшање, туга, захвалност, понос) са релативним изражајима. Ова активност ће такође покренути процес управљања емоцијама и осјећањима, идентификацију негативних емоција везаних за разне губитке у животу, формирање позитивног размишљања и развој емпатије.

Потребан материјал: Стикери или слике са емоцијама.

Инструкција: Испричајте причу ученицима. Онда им поставите питања написана испод текста „Анина прича“ и тражите да на питања одговарају помоћу унапријед припремљених слика.

Текст „Анина прича“

Ана се играла конопцем за прескакање у свом дворишту на трави. Био је прелијеп дан, сунце је сијало и Ана је имала пуно слободног времена за играње. Била је врло сретна. Једина ствар о којој је размишљала је био тај конопац, како скочити довољно високо и прескочити га сваки пут. Ана се осјећала одлично док су њен ум и мишићи радили заједно на том задатку. Док је скакала сјетила се своје баке која јој је и дала тај конопац као новогодишњи поклон. Знала је да њена бака нема пуно новца и да је дуго штедила како би јој купила тај конопац. Мало прије Нове године, бака је помно пратила сваки њен корак покушавајући сазнати која јој се играчка свиђа. На крају јој је купила конопац за прескакање јер је Ана то највише жељела.

У тим својим сјећањима изненада је пред Ану искочио дјечак и затражио од Ане да му да свој конопац. У једном моменту је зграбио конопац и повукао га према себи покушавајући га отети из њених руку. У томе је успио и почео је бјежати.

„Какав грозан дјечак“, помислила је. Била је огорчена и у исто вријеме увријеђена. Онда је помислила: „Украо је бакин поклон мени за Нову годину.“ Онда је постала љута. Затим је помислила како је заувјек изгубила бакин поклон. Била је тужна и очи су јој се напуниле сузама.

Онда је Ана кренула за њим. Кад је пролазила поред једне баште видјела је мало дијете које је пало у базен и дјечака који покушава да га спаси помоћу конопца за прескакање. Одмах је помислила како је дијете потонуло на само дно базена и била је врло жалосна због тога. Коначно је дјечак успио помоћу конопца извући дијете напоље. Кад је Ана то видјела одмах је промијенила своје расположење и осјетила је олакшање пустивши сузу. Кад су дијете ставили на земљу поред базена дјечак је вратио Ани њен конопац и рекао: „Извини што сам те уплашио, али био сам у великој журби. Хвала што си ми посудила конопац.“ Ани се то свидјело. Било јој је драго што се дјечак извинио и осјетила је поштовање према њему.

Ана се вратила кући и испричала баки шта се догодило. Рекла је баки како је њен конопац спасио дјечаку живот. Била је поносна док је причала своју причу.

Прије него је отишла у кревет, Ана је поново промислила о свему и схватила је да није конопац утицао да она има такве емоције тај дан него њене мисли о свим тим догађајима. Ани је било драго што је то открила.

Питања за дискусију:

1. Шта је Ана осјећала док се играла са конопцем ? О чему је тада мислила?
2. Шта је Ана осјећала кад јој је дјечак отргнуо конопац из руке? Како су се њене мисли касније промијениле ? Какве су биле њене мисли о свакој појединачној мисли?
3. Шта је Ана помислила кад је видјела дијете како се утапа? Какве су јој биле емоције тада?
4. Зашто је осјећала поштовање кад јој је дјечак вратио конопац и захвалио јој се?
5. Шта је Ану учинило срећном прије него је отишла у кревет?
6. На крају, продискутујте лично искуство сваког ученика – да ли је важно или не препознати властиту емоцију као и емоцију других и који је позитиван или негативан утицај који јака/слаба емоција може изазвати.

Активност: Мјерач емоција – „Термометар“(25')

Циљ: Ученици идентификују и одређују снагу својих емоција.

Потребан материјал: Одштампане форме са термометром или да нацртају термометар.

Инструкција:

Реците ученицима да покушају препознати емоције које осјећају у том тренутку. На термометру емоција нека нацртају своје емоције и нека их поставе у зависности од снаге емоције коју тада осјећају (нпр. Ако су много сретни нека нацртају насмијано лице на врху термометра, ако су тужни на дну и сл.) Такође, могу размислити о емоцијама које су им се јавиле у току протеклих неколико дана и нека их запишу покрај термометра у зависности од снаге емоције, односно најслабију емоцију нека запишу поред броја 1, а најснажнију поред броја 10.

„Термометар емоција“

10 _____
9 _____
8 _____
7 _____
6 _____
5 _____
4 _____
3 _____
2 _____
1 _____

Радионица 14: КАКО МОЖЕМО КОНТРОЛИСАТИ НЕГАТИВНУ ЕМОЦИЈУ БИЈЕС?

Циљ радионице: Упознати ученике са разлозима због којих се јавља бијес и посљедицама које реакције бијеса могу имати у свакодневном понашању.

Материјали: Чарт папир, папир А4 формат, фломастери/бојице, папир и оловке, Радни листови за ученике.

Трајање: 90 минута

ТЕКСТ ЗА НАСТАВНИКА

Мозгалица и мини-лекција (25')

Радионицу почните мозгалицом. Питања:

- Шта знаш о бијесу и агресивном понашању?
- По вашем мишљењу, шта значи управљање бијесом?

Напишите мишљења ученика на табли и онда дајте сљедеће информације: Објасните ученицима да је бијес урођена емоција. Сви се некад наљуте. Не треба мислити да је погрешно и недопустиво наљутити се. Ипак, у исто вријеме треба нагласити да ако се бијес не контролише, особа може постати агресивна и повриједиће друге или себе. Оно што бијес чини различитим од агресивности је то да је агресивност непожељни (нежељени) резултат бијеса. Да би се избјегао негативни ефект бијеса, ученик треба идентификовати сљедеће:

- ситуације које неког наљуте;
- реакције тијела на бијес;
- мисли које претходе осјећају бијеса;
- ствари које ученик ради кад је бијесан;
- позитивни и негативни ефекти изражавања бијеса.

Активност: „Понашање које боли“ (35')

- Реците ученицима да сједну у круг. Започните активност са сљедећом фразом: „Господин Драган се наљути када...(нпр. када га називају погрдним именима).“ Тражите од ученика да понове ову фразу и дају друге разлоге зашто се господин наљути нпр. „господин Драган се наљути када га пробуде или када му дају разне надимке.“ Сваки сљедећи ученик понавља фразу, претходни разлог зашто се наљути и онда даје нови разлог зашто се наљути. Активност ће се завршити када сви у кругу по једном понове фразу и именују разлоге. Неки други разлози могу бити:
 - Кад се на њега галами;
 - Кад има превише посла;
 - Кад је гладан или кад нема новца....

- Тражите од ученика (који сједе у кругу) да се присјете кад су посљедњи пут били љути. Ако је разлог томе била нека особа, нека не изговара име те особе која је разљутила нити требају испричати шта се догодило након тога. Они то могу представити овако: „Јуче сам се наљутио кад је неко показао прстом на мене и исмијавао моју одјећу.“
- Напишите све разлоге које ученици наведу на табли. Уколико се неки разлог понови, не пишете га два пута него га само означите још једном.
- Тражите од ученика да се сјете два разлога због којих постану екстремно бијесни. Сваки ученик нека направи листу разлога и (уз наставникову помоћ ако је то потребно) означи два најјача разлога за бијес.

Примјери:

- Кад не успијем завршити све школске активности. +
- Кад ме мама туче. ++
- Кад имам превише задаће да урадим. +++
- Кад ме изазивају и обраћају ми се ружним ријечима. ++++++
- Кад неко краде ствари које су нам потребне .+++++++

На крају поставите сљедећа питања за дискусију:

- Има ли ико да се никад не наљути ?
- Можете ли добро рјешавати проблеме кад сте љути?
- Шта је добро у вези тога кад си љут?
- Шта је лоше у вези тога кад си љут?

Напишите (или искажите симболима) одговоре на табли. Кад сумирате одговоре, подвучите негативне ефекте и ризике повезане са исказивањем бијеса на агресиван начин.

Активност: „Нацртати бијес“ (20')

Реците ученицима: „Нацртајте бијес на начин како га ви замишљате.“ Охрабрите ученике да подијеле са остатком одјељења своја искуства, импресије, мишљења и изазове везане за начине исказивања бијеса.

Активност: „Шта се догоди кад се наљутимо?“ (10')

Реците ученицима: „Данас ћемо причати о томе шта се догоди у нашем тијелу кад се наљутимо. Размислите о томе и реците ми шта вам се догоди са тијелом кад вас заузме бијес и љутња.“ Напишите одговоре ученика на таблу и онда им објасните сљедеће:

- „Срце почне убрзано куцати“
- „Дишемо брже“
- „Жига нас око срца“
- „Остајемо без даха“
- „Тресемо се“
- „Знојимо се“

Информације о Бијесу

Што смо љући, јача је и реакција нашег тијела. Штавише, што је јача реакција тијела, све смо љући. Како бисмо научили да будемо што мање љути, ми морамо научити да опуштамо наше тијело. Што смо опуштенији, то ће нам мисли и осјећања постајати позитивнија. Тако ћемо научити да се опуштамо.

Радионица 15: ПСИХОСОЦИЈАЛНА ПОМОЋ – КО НАМ ПОМАЖЕ У ШКОЛИ

Исходи учења - ученик ће бити у стању да:

- зна коме се може обратити за сваки вид подршке и помоћ,
- разумије шта раде стручни сарадници у школи и како могу помоћи ученицима.

Средства/материјал за рад: папир А4 формата, бојице, фломастери, мапа ума „Манири и стил комуницирања“.

Ток активности:

Уводне активности:

Подсјетити кроз разговор ученике на садржај који су учили из предмета Моја околина. Учитељ пита ученике:

- ❖ Ко све ради у школи? Приликом набрајања запослених потребно је да ученици помену педагога, психолога (дефектолога, социјалног радника у зависности од организације школе).
- ❖ Шта они раде у школи?
- ❖ На који начин свако од њих помаже ученицима?
- ❖ Ко од њих највише помаже ученицима? Како?
- ❖ Када имате неки проблем коме се можете обратити?

Извести закључак да ученицима, поред учитеља, у школи помоћ и подршку могу пружити педагог и психолог. Објаснити да су они у школи чланови стручне службе, који се називају стручни сарадници.

Питати ученике да ли су до сада и ако јесу када имали прилику да разговарају са педагогом и психологом. Ако је неко од њих разговарао треба да наведе када, гдје, у којој ситуацији ...

Главна активност:

Учитељ ученике детаљније упознаје са пословима педагога и психолога. Уколико постоји могућност на час се, као гости, могу позвати један или оба стручна сарадника, како би ученицима презентовали шта раде у школи.

Подсјетити ученике да су први сусрет са стручним сарадницима имали приликом уписа у први разред. Питати их да ли се неко сјећа свог уписа у први разред, да ли се сјећају ко их је уписао у школу и да ли знају како се та/е особа/е зову (уколико не знају учитељ ће им рећи).

Нагласити ученицима да педагог/психолог прати развој, напредовање, успјех и понашање (свих) ученика, те им у сарадњи са наставницима/учитељима пружа подршку. Објаснити да стручни сарадник није особа код које се иде по казни, када ученик направи неку „грешку“, већ особа која је ту да саслуша ученика и помогне му да превазиђе тешкоће на које наилази током школовања. Ту је да помогне ученицима да заједничким снагама ријеше проблеме који настају међу другарима. Када ученици имају тешкоће са учењем, стручни сарадник је ту да ученицима помогне да упознају, пронађу и примјене најефикасније начине, методе и технике учења, те истакну значај редовног учења, рада, извршавања школских обавеза и израде домаћих задатака.

Стручни сарадник често помаже ученицима и када не комуницира директно са њима. Разговара и помаже родитељима у вези васпитања дјете, а помаже и учитељима/наставницима да код ученика на вријеме уоче тешкоће у учењу или развоју, али и да открију код ученика таленте, како би се тим ученицима на вријеме пружила адекватна подршка.

Стручни сарадник је ученицима особа од повјерења, којој се могу слободно обратити за помоћ у било којој ситуацији. Често реализује и занимљиве активности са ученицима на часовима, кроз које ученици могу учити да буду добри другари, да помажу једни другима, да боље упознају себе, своје добре особине, али и мане како би их у будућности поправили, да више вјерују у себе и своје способности, односно, јачају социјалне и емоционалне вјештине. Стручни сарадник може помоћи ученику да постигне бољи успјех, рјешава проблеме везане за усмјеравање пажње и одржавање концентрације, има већу мотивацију за учење. Помаже и ученицима који имају различите тешкоће у развоју и понашању, али и онима који су даровити, талентовани.

Задатак:

Учитељ ученицима даје задатак да у паровима осмисле питања за педагога/психолога. Затим праве листу питања на нивоу одјељења. Ако је позван на час стручни сарадник ће на питања одговорити одмах, а ако није учитељ му даје након часа листу питања и договара се на који начин и када ће одговорити на њих ученицима.

Завршна активност:

Сваком ученику подијелити један папир А4 формата и дати задатак да илуструју ситуацију у којој им може помоћи педагог/психолог (стручни сарадник).

Радионица 16: ЉУБАВ

Циљ радионице: Освијестити наклоности и привржености одређеним особама, љубимцима и предметима. Омогућити проналажење најбољег начина постизања одговарајућег прихватања с друге стране, да се наклоност одржи и продуби.

Материјал: папир за писање, бојице, колаж папир.

Трајање: 45 минута

ТЕКСТ ЗА НАСТАВНИКА

I корак

Са ученицима се почне дискусија о њиховој наклоности особама из њихове ближе и даље околине, љубимцима и другим животињама, те предметима.

II корак

Након што су ученици набројали све своје „велике љубави“ дају им се папир и бојице уз упуту да на папиру нацртају своје срце и у њему одреде мјесто за сваку од „великих љубави“. У те просторе ученици ће, зависно од способностима и интересовања, нацртати, уписати или из колажа изрезати и налијепити те особе, љубимце или предмете. Када су сви ученици завршили с израдом њихових „срца“ требају их изрезати и налијепити на једно велико, унапријед припремљено, групно срце, и изложити на видно мјесто.

III корак

Подстакнути ученике да утврде за кога су најчешће нашли мјесто у својим срцима. У даљој дискусији се подстиче разговор о томе кога ко и зашто посебно воли, како ту љубав доживљава, осјећа (нпр. Како знаш да Жућу волиш највише од свих животиња?) и како му је узвраћена? Како би се осјећао да ту љубав изгуби? Шта треба чинити да ту љубав одржи или чак продуби? Шта може учинити да стекне још више таквих љубави? Шта би му то значило? Наставник може, уколико је могуће спровести завршну игру за опуштање и релаксацију ученика по избору.

Област 3: Здрави животни стилови

Тема 3: Учење

Радионица 17: ЗАШТО ЈЕ ВАЖНО УЧИТИ (МОТИВАЦИЈА)?

Циљ радионице: Упознавање ученика са условима успјешног учења и уочавање важности познавања услова успјешног учења.

Материјал: папир за писање.

Трајање: 45 минута

ТЕКСТ ЗА НАСТАВНИКА

Уводна активност:

Сви ученици стоје и имају задатак да изразом лица и покретом тијела покажу сљедеће ситуације (једну по једну):

- Спремаш се да радиш домаћи задатак, али не можеш да нађеш свеску.
- Сједиш на веома ниској столици и осјећаш бол у ногама.
- Једанаест сати увече. Сјетио/ла си се да ниси научио/ла пјесмицу, а идеш прије подне у школу.
- Вече је, нема струје, а ти читаш лектиру.
- Гладан/на си, а треба да урадиш још 5 задатака.
- Добило/ла си петицу на контролном задатку.

Централна активност:

Ученици се подијеле у 3 групе извлачењем папирића са натписом „мјесто за учење“, „вријеме за учење“ и „план учења“.

Ученици у групама разговарају о добијеном услову учења, треба да га опишу, да објасне зашто је важан и због чега им олакшава учење.

Након тога по један представник групе излаже аргументе пред одјелењем, а представници других група могу да допуне.

Послије размјене свака група илуструје на великом папиру разматрани услов учења.

Завршна активност:

Изложба групних цртежа: сваки ученик, гледајући сва три цртежа, говори о једном од илустрованих услова уз навођење аргумената зашто је важно да буде испуњен (нпр. „На радном столу не треба да стоје играчке, да ми не би одвлачиле пажњу“, „Кад имам план учења, нећу заборавити да урадим домаћи“, „Ако сједим на ниској столици, неће ми бити удобно и брже ћу се уморити“, „Ако учим тек касно увече, спаваће ми се и ништа нећу урадити“ и слично).

Радионица 18: УЧЕЊЕ, УПОТРЕБА УЏБЕНИКА, ВАЖНОСТ ДОМАЋЕ ЗАДАЋЕ

Циљ радионице: Ученици ће у групној сарадњи доћи до сагласности око исказивања мишљења о учењу, употреби уџбеника и важности домаће задаће.

Материјал: папир за писање.

Трајање: 45 минута

ТЕКСТ ЗА НАСТАВНИКА

I корак

Подијелити ученике у 5 групе. Свака група даје себи „атрактивно“ име.

II корак

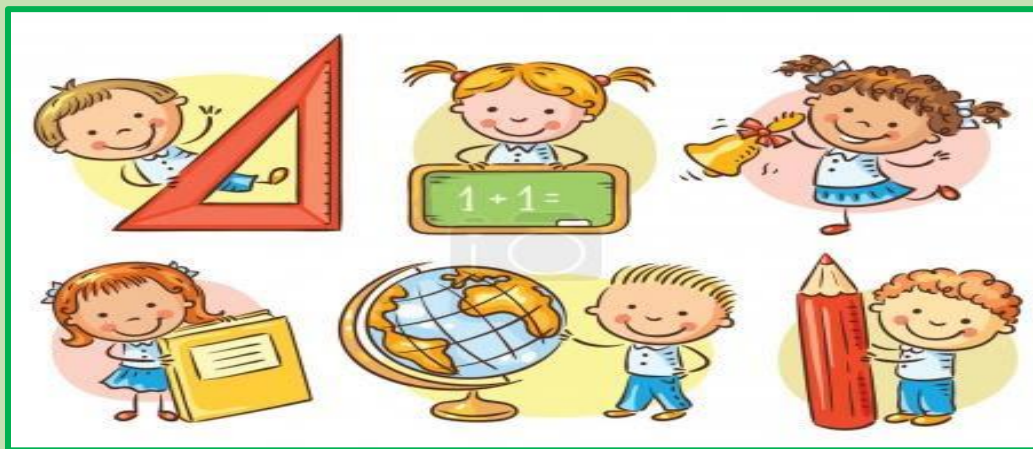
Свака група добија по задатак.

1. група – треба да напише који су то фактори који негативно утичу на учење.
2. група – треба да напише који су то фактори који позитивно утичу на учење.
3. група – треба да напише како они користе уџбеник за учење.
4. група – треба да напише која је важност домаће задаће.
5. група – треба да напише неколико разлога зашто треба да чита одређењу књигу.

III корак

Свака група чита своје урађене задатке наглас пред одјељењем. Када су све групе прочитале текст урађеног задатка, сви у одјељењу одговарају, предлажу, дискутују.

Треба водити рачуна о временском ограничењу.

Радионица 19: УЧЕЊЕ УЗ ПОМОЋ РАЧУНАРА И ИНТЕРНЕТА

Циљ радионице: Ученици ће у групној сарадњи доћи до сагласности око исказивања мишљења о правилној употреби, коришћењу и опасности учења уз помоћ рачунара и интернета.

Материјал: листићи – папир.

Трајање: 45 минута

ТЕКСТ ЗА НАСТАВНИКА

I корак

Подијелити ученике у 6 група. Свака група даје себи „атрактивно“ име.

II корак

Свака група добија по задатак.

1. група – треба да напише како се правилно употребљава и користи рачунар за учење.
2. група – треба да напише како се правилно употребљава и користи интернет за учење.
3. група – треба да напише које су опасности учења уз помоћ рачунара и интернета.

III корак

Свака група чита добијене задатке које су ријешили. С тим да се ти задаци понављају у остале три групе. Радионица се завршава дискусијом.

Област 4: Слободне теме

Тема 1: Морално расуђивање

Радионица 20: ПРИЈАТЕЉСТВО И МОРАЛНЕ ДИЛЕМЕ (КРАЂА, ЛАЖ, ОГОВАРАЊЕ, УЦЈЕНЕ)

Циљ радионице: Ученици ће у групној сарадњи доћи до сагласности око исказивања мишљења шта је крађа, лаж, оговарање и уцјена.

Материјал: папир за писање.

Трајање: 45 минута

ТЕКСТ ЗА НАСТАВНИКА

I корак

Подијелити ученике у 4 групе. Свака група даје себи „атрактивно“ име.

II корак

Свака група добија по задатак.

1. група – треба да напише шта је крађа и њене посљедице.
2. група – треба да напише шта је лаж и њене посљедице.
3. група – треба да напише шта је оговарање и њене посљедице.
4. група – треба да напише шта је уцјена и њене посљедице.

III корак

Свака група чита добијене задатке које су ријешили. Радионица се завршава дискусијом.

Област 4: Слободне теме

Тема 2: Опасности од мина, пиротехничких средстава и других убојитих средстава

Радионица 21: ЗАШТО СУ ПЕТАРДЕ ОПАСНЕ?

Циљ радионице: Ученици ће у групној сарадњи доћи до сагласности око исказивања мишљења о петардама и шта се може користити умјесто петарди.

Материјал: папир за писање.

Трајање: 45 минута

ТЕКСТ ЗА НАСТАВНИКА

I корак

Подијелити ученике у 3 групе. Свака група даје себи „атрактивно“ име.

II корак

Свака група добија по задатак.

1. група – треба да напише зашто су петарде опасне.
2. група – треба да напише шта се може користити умјесто петарди.
3. група – треба да напише који су опасни предмети.

III корак

Свака група чита добијене задатке које су ријешили. С тим да се ти задаци понављају у остале три групе. Радионица се завршава дискусијом.

Област 4: Теме по избору/Слободне теме
Тема 3: Слободне теме

**Радионица 22: СИТУАЦИЈЕ И ПОЈАВЕ ВРЕМЕНА У КОЈЕМ
ЖИВИМО (ЗЕМЉОТРЕСИ, ПАНДЕМИЈЕ, ПОПЛАВЕ)**

Циљ радионице: Ученици ће у групној сарадњи доћи до сагласности око исказивања мишљења о земљотресима, пандемијама и поплавама.

Материјал: папир за писање.

Трајање: 45 минута

ТЕКСТ ЗА НАСТАВНИКА

I корак

Подијелити ученике у 3 групе. Свака група даје себи „атрактивно“ име.

II корак

Свака група добија по задатак.

1. група – треба да напише/препозна ситуацију или појаву земљотреса, пандемија и поплава.
2. група – треба да напише коме може да вјерује у одређеним ситуацијама или појавама.
3. група – треба да напише како да користи безбједне начине понашања током одређене ситуације или појаве.

III корак

Свака група чита добијене задатке које су ријешили. С тим да се ти задаци понављају у остале три групе. Радионица се завршава дискусијом.

5.1.4. Литература

Списак литературе кориштене за моделе радионица у II и III разреду

1. Вдовић, Љ., Михаиловић Б. (2015): *Одељењски старешина*, Приручник, Београд: Едука
2. *Водич за наставнике са упутствима за реализацију интердисциплинарног програма грађанског образовања за разредну наставу*, Образовни центар за демократију и људска права, ЦИВИТАС, 2006
3. Ђуг, С., Бајрамовић, С., Тимановић, М., Калоци, Д., Кубинек, С. (2015): *За што радим то што радим?* Приручник за групни рад са дјецом и младима. Удружење грађана „Виве Жене“.
4. Колс, М., Вајт, Ч., Браун, П. (2005): *Научите да учите*, Београд: Креативни центар
5. *Конвенција о правима детета*, Београд, УНИЦЕФ, 1999.
6. Кувејић, Д., Јовић, Н. (2013): *101 одговор на 101 питање о томе шта сваки наставник треба да зна*. Београд: Креативни центар
7. Тиман, Д., Хсу, Д. (2007): *Животне вештине*. Београд: Креативни центар
8. Сузић, Н. (1994): *Васпитни рад у одјељењској заједници*, Бања Лука: ВИД
9. Сузић, Н. (1996): *Учење учења*, Бања Лука, Глас Српски
10. World Vision, (2017). *Развој животних вјештина код дјеце*: садржај модула преузет из World Vision курикулума животних вјештина (грузијски модел) адаптиран и дорађен од стране стручног тима Центра за образовне иницијативе Step by step.
11. Издавачка кућа „Клет“ Београд – материјал за наставника, припреме за часове одјељењског старјешине
12. Весна Миленковић (2005), *Књига лепог понашања – Бонтон за децу*, Невен, Београд